Muravidék 21

képzőművészet, irodalom, kulturális létformák

A por fia

Muravidék

kulturális folyóirat

képzőművészet, irodalom
kulturális létformák

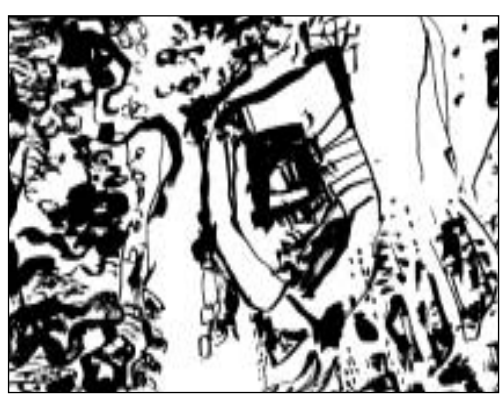

A por fia

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
2013

Győrffy Sándor

A POR FIA

...mert felőlem az rendeltetett, / hogy vihar fújja meg a számat...
Sinka István

Ki szelet vet, vihart arat. „Távolról új szelek jöttek énekelni" – írja Sinka István egyik korai versében. Ezek, az ősi hagyományokat őrző és megújító, keletről jött, távoli szelek frissek és erősek. Az ifjú juhászbojtár lelkében feltámadt szelek énekei a bennük rejlő megfoghatatlan és megmagyarázhatatlan őserők segítségével süvítő viharként törnek elő. A vihar, a költő száját fújó, Kelet és Ázsia világát magában rejtő szimbolikus vihar – hasonlóan a nagy példakép, Ady által támasztotthoz – egy ösztönös egyéni mitológia látomásában zúdul kortársaira. Honnét jött ez a középkori népköltészetre emlékeztető látomásos-biblikus, de mégis modern, sőt végső megfogalmazásaiban metafizikus hang? Az ember és a transzcendens világ közti kapcsolatot kereső, a népi kultúra archaikus és primitív formáiból építkező, önművelő versek ezek. A népi élet- és világrend, a parasztmitológia, a vallásos és mágikus kultúra modern szintézisei. „A Sinka-vers genetikusan a magyar népköltészet ősformáiból fejlődött ki, de ezeknek az ősformáknak szemléleti rokonsága van a modern költői látásmóddal." (Görömbei András)
A közösségi lét – egyéni lét, közösségi sors – egyéni sors bemutatása a valaha volt világ egységes, összefüggő világképére való jelképes utalásokkal magában hordozza az ősök, a történelmi múlt, a közelmúlt és a jelen egységére való vágyat: megjeleníteni az eltűnőben lévő hagyomány nemcsak megélt, hanem vélt, vágyott világát, vagy legalább annak tükörképét. Az időkategóriák szabad értelmezése és használata, az archaikus mitologizálás, és annak modern szintézise a művész szabadsága. A rejtett tudás felszínre hozatala, megmutatása, az archaikus korok történéseinek felidézése, a kis közösségekben ismert emberi sorsok mitikus balladákká történő nemesítése „…kiaknázza a nyelvnek, a világnak azt a lehetőségét, hogy a szavak meghaladják önmagukat, a dolgok jellé válhatnak, lélekre villanó tükörré." (Jelenits István) A műben ábrázolt lét modellje a valós világ, a költő által ismert tájak, személyek, események, de a mű nyelvének képe az egyéni lét és világértelmezés mitologizált megidézése. A közösségi-népi és a személyes szemlélet szintézise által szólalhatott meg Sinka István a maga páratlan és összetéveszthetetlen nyelvén. „A népit, a parasztit, az ősit összevonta modern életérzéssel, a modern kifejezési módokkal, hol expresszionista, hol szürrealista eszközöket használva." (Tornai József)
„Keletről hoztam én eget, fényt, / hangot, csillagot, formát…" – írja. A keletről jövő fény, a Nap útja – miként ezt naponta tapasztaljuk – jelöl ki és határoz meg minden földi életet. Az ősi pogány hitvilág Nap- és fénykultusza, fény és természet, fény és ember viszonya szintén inspiráló forrást jelentettek Sinkának: „Azt csorgatok ma a fényes arcú napra: / régiek énekét, / aratóknak dalát."
A nála csupán nyolc évvel fiatalabb, ha lehet, még sanyarúbb körülmények között élt, naiv festőként ismert, de mind képeiben, mind írásaiban a magát teljességgel mérő alkotó, Balázs János írja két évvel Sinka István halála után a mindkettőjükre érvényes hitvallást: „…zsongnak gondolataim, miközben ecsetemmel színekben gazdag, életet utánzó ábrázolásokat kenek a vászonra és életet nyernek a képek: olyan életet, ami csak a lángoló elképzelésekben él és a lángolás fénye világít meg... A sors, avagy egy ismeretlen törvényszerű hatalom rendelkezése ez a félelmetességben derengő, de mégis csodás emberfeletti megnyilvánulás?"
Eliade szerint „…az archaikus lételméletnek megfelelően, az események kategóriává, az egyéniségek pedig archetípussá egyszerűsödnek…" Sinka balladáinak hősei népi archetípusok, a korabeli magyar valóság legtisztább formában, legmagasabb művészi szinten megfogalmazott időtlenné nemesült ikonjai. Mint ahogy ikonná vált ő maga is: életében szenvedő, a művet soha be nem szennyező művész, avagy egyszerűbben, saját szavaival: „…jövevény volt, senki, / a por fia".

Madár János

Aszály dereng

Sinka Istvánhoz

Valahol a végtelenben
kolomp, kiscsengő szól.
Visszhangzik lélektől lélekig
a fekete víz rónái alól.

Az Alföld nagy babonáin
sehol a falsík. A nem létező
vakolat alatt csönd álma
omol, és a kisbárány is alszik.

Lehunyt kövek; mélyig
csörgedező kút ad életet
az észnek. Kihűlt szemében
hűséges állatok legelésznek.

Évtizedeken át nézi a tenger
horizontját, és nincs ajtó
a kilincsen. Ki-bejár minden
árnyék rajta, mint akinek

senkije sincsen. Magányos
lombok sátrában csaholó
tüzek gyúlnak. A terelő kutyák
éles hangjai – a fűben

meglapulnak. A világot őrző
bot fényektől ében. Hűséges
lángok égnek – a bojtár
összetett kezében. Isten

szabad ölén ébred a költő,
fűzfa leng árva hajjal. Friss
patakot legel a nyáj, amerre
megszületik a hajnal. Keletre

nézz, juhász, mint a Nap!
Cipeljen vérpiros alkonyat!
Vinnem kell az égboltot,
a csillagig vinnem. A puszta

utolsó cseppje is elszivárog
innen. Aszály dereng,
elgyászló kín. Fölötte kinyílt
– a kankalin.

Gyertya lesz a fény

Megöregednek bennem a fák,
megöregednek bennem a falak.
Gyermekkoromig hajlik, reccsen az ág;
szívem fölött hull vérrel kent vakolat.

Mészpettyes arc, pengényi homlok
magasul fölém egyre. Mint a legárvább
csillag, nagyapám fejét biccenti
minden lélegzetemre. Mert megfullad

lassan bennem a táj, míg az erdő
a tanyákig örvénylő szelekben
hazatalál. Eltévedni sincs már erőm,
és az egekig kitakart kövek is

alig látszanak. Homályos virradatban
állok: néz, néz rám a messzi Nap.
Minden oly közel jön hozzám,
minden oly távolra sodor. A végtelen

immár én vagyok, a tenger mégis
haldokol. Kagylók, fénymosta
hullámok verődnek szívemben. Mintha
iszapok lágy rétegeit őrizném egyre

mélyen. Vermek és kutak visszhangja
zeng. Befejezetlen arcom sír és
elmereng. Kicsorbult vödrök fájdalmas
csörömpölése hallik. A víz makacs

hűsége, kegyelme reám morajlik.
Folyók, patakok érdes kavicsai közt
nehéz magunkra lelnem. Szeretne
a part megállni homlokomnál,

de nem tudok már értetek kitelelnem.
Koponyámat viszik, cibálják az idő
ártatlan bogarai. Kitárt szárnyuk alatt
végleg elromlott valami. Hiába zúgnak

tavasztól nyárig, az ősz és a tél
nehezékei lehúznak hazáig. Ág ha
roppan, és hó ha hull elém, remegni
kezd a föld, és gyertya lesz a fény.

KÖNYÖRGÜNK

Meg-megdöccen szívünkön
az év hullámverése, az elem.
Az idő hajszálgyökerein át
belénk szivárog a félelem.

Riadt lélekkel a szavak mélyére
ásunk. Hol lehet első sírásunk?!
Eldobott pólyáink mögül a világot
lessük. Meggörbült mozdulatainkban

bölcsőnket keressük. Mire
kimondanánk a szülőföld nevét,
nyelvünket kő szeli. Hallgatásunk,
mint a hó; szemünk vérrel lesz teli.

Nézünk – a felhőkön túlra,
és lecsüng hamvadó ölünkben
a kar. A kozmikus éj is mit akar?
Miért hogy bennünk Nap, csillag

büntet? A Hold is csak bámulja
értetlenül összetett kezünket.
Naponta könyörgünk a vízhez,
a szélhez, hogy egyetlen reményünk

megfoganjon. De nincs elegendő
ima, mely jövőt és csöndet adjon.
Elmúlt bennünk a csírázó tavasz,
összetört a nyár fényes kirakata:

vakító fák – pengesuhogása
és tél jött. Míg fölszáll velünk
a rettentő égbolt, diderghetünk
megfeketedett arcunk mögött.

TÖRÉKENY GYÖNYGYÖK

Hozzám a tenger irgalmatlan,
fölöttem elszáll az ezüst-ének.
Mintha a szavak törékeny gyöngyei
már csak félve szeretnének.

Néma sikolyaimból hull
tenyérnyi tájaimhoz a Nap.
A semmi fémhidegére görbítem
szülőföldemtől lázas ujjaimat.

Összetett kezembez csönd
és feketecsőrű madár ért.
Könyörgésem vérzik a tollpihe
fenyvesekben bölcsőnyi hazáért.

A fényképek mögül büszkén
néznek rám szétszórt játékaim.
Rongylabda, üveggolyó, falovacska
– meg-megcsillanó kín.

Visszatükröződhetsz már
az évszakokkal te is belőlem.
A tavasz és a nyár mindent,
– mindent elvett tőlem.

Nem maradt semmi a gyűrűző
égbolt kitakart irgalmából.
A csillagok mind szétperegtek,
és csak hull az éjszaka a fákról.

Reccsennek ágak, lombok;
mintha magam rokona volnék.
Vér szerinti mozdulataimhoz
egyre közelebb hajolnék.

Arcom, pipacsocs lélegzetem
– szinte éreznek már.
Magukba szívnak és nem engednek
léleknek kitárt kapuinál.

Medvigy Endre

Sinka István, a balladás fekete bojtár

Sinka István a partiumi szilajpásztorok szószólója, a bihari és békési szegényparasztság hányatott sorsú népi énekese, a ma is korszerű látomásos, szürrealisztikus költészet világirodalmi rangú magyar klasszikusa gyötrelmes betegség és hosszú, méltánytalan mellőztetés után, közel harmincnégy esztendővel ezelőtt: 1969. június 17-én hunyt el.

Költői indulásától a vele rokon sorsú, népből jött írók, művészek rokonszenvére, barátságára számíthat Boda Gábor szobrászművésztől Muhoray Mihály festőművészen át Szabó Pálig és Veres Péterig. Olvasói között nagy számban találunk első generációs értelmiségieket, népi kollégistákat, földmíveseket és iparosokat, továbbá a klasszikus középosztály szociálisan érzékeny, nemzeti közösségekben gondolkodó tagjait. A költő halála óta eltelt három évtized megmutatta, hogy Sinka István írásművészete egyetemes, embersége és magyarsága, kincses irodalmi hagyatéka nem egyik vagy másik rétegé, hanem a nemzet, a tizenötmilliós közösség megbecsülendő, időtálló értéke. A nagyvilág, a világirodalom is gazdagodna, ha a Fekete Bojtár balladáit és siratóit, látomásos verseit, dalait és versepikai műveit méltóképpen tudnák világnyelvekre is fordítani. A pásztorköltő huszonhárom esztendővel ezelőtt, 1990. március 15-én posztumusz Kossuth-díjat kapott az összeomló rendszer leköszönő kormányától. A szabad, polgári Magyarországon mondatik ki: Sinka István költészetének, írói munkásságának minden értéke a Magyar Örökség része.

Sinka István, a Partium és a Sárrét nagy költője 1897. szeptember 24-én született az egykori hajdúvárosban, Arany János Nagyszalontáján. Ősei, ameddig csak a családi emlékezet visszatekinthet, szilajpásztorok, de akad köztük szegényparaszt, sőt kurtanemes is. A gyermek Sinka, bár éltanuló, mégis a félárvaság, a nélkülözés, a bihari muszáj úgy kívánja, hogy a négy elemi elvégzését követően cselédkönyvet váltson, és bojtárnak álljon. Rábén a dohánykertész lányok nevezik el Fekete Bojtárnak a fekete szűrös pásztorfiút. A bihari és a békési pusztákon, pásztortársai között ismeri meg a néphagyomány archaikus rétegeinek mesés értékeit, a régi magyar nyelv továbbélő, szép, veretes, ritka szavait. Itt csodálkozik rá a hiedelemvilágra, a régmúlt idők népi dallamaira és a balladakincsre. Az önmívelés emberpróbáló küzdelmei árán, autodidakta módon érik költővé, íróvá, akár a többi őstehetség. Mindent elolvas, amihez csak hozzájuthat, de legtöbbet Jézus, Petőfi és Tolsztoj tanár uraktól tanul.

Első verseskötete, a *Himnuszok Kelet kapujában* 1933 decemberében a szeghalmi Református Péter András Reálgimnázium kiadásában lát napvilágot, Féja Géza előszavával. Negyvenhat himnikus szárnyalású, tündökletes verset tartalmaz. A kritikusok sokallják a fényt, a bíbor, ezüst és arany ragyogását. Nem tudják, hogy a költő pásztortársai korai hullását, pusztulását kívánta túlragyogni. Ekkor Vésztőn él feleségével, Papp Piroskával és három gyerekükkel, Jánossal, Ferenccel és Zoltánnal. Piroskát 1935-ben elviszi a szíve.

Sinka István második verseskötetének közreadására a trianoni Magyarországon nem akad kiadó, így 1935-ben, Féja Géza közvetítésével a felvidéki Kazinczy Szövetkezet jelenteti meg a költő kiseposzát, a *Pásztorének*et, amelyben már a pásztorok és szegényparasztok világáról vall, nagy művészi erővel, imbolygó ritmusú, sajátos sinkai szabadversben. Széchenyi magyarságféltő, nemzetépítő gondolatai találnak visszhangra, amikor 1935 őszén három szegénylegény: Sinka István, Szabó Pál és Barsi Dénes Komádiban megalapítja a *Kelet Népét*, a népi írók folyóiratát. A Fekete Bojtár ennél a lapnál érik jelentős költővé.

1939-ben Püski Sándor Magyar Élet Könyvkiadója adja közre a pásztorköltő első gyűjteményes kötetét, a *Vád*at, a himnuszos korszak után alkotott Sinka-versek tárát. Híres énekei jobbára szabadversszerűek, de a régi magyar irodalom tagoló versével is rokoníthatók. Feltűnik a dalforma, jó példa erre az Erdélyi Józsefnek ajánlott *Szállnak a vadlibák*, majd ebben a kötetben

nyomon követhető a sajátos sinkai ballada kialakulása. Itt olvasható a költő legszebb, leghíresebb balladája, az *Anyám balladát táncol.* A látomásos versekben a bibliai élmény tragikus magyarságszemlélettel ötvöződik, angyallal vagy a sorssal küzd népéért a mitologikus, szürrealisztikus látású szerző (*Magyar jelenés, Míg a juhaim aludtak*). A testi szerelem remekbe sikerült pajkos versei sem hiányozhatnak a könyvből (*Bődi Mariska, Virágbomlás*).
A Magyar Életnél a *Vád*at újabb Sinka-kötetek követik: a költő földi pokoljárásának könyve, a *Fekete bojtár vallomásai*, a *Harmincnyolc vadalma* balladákkal rokon vagy éppen népmesékre emlékeztető elbeszélései, a reprezentatív kiállítású *Balladáskönyv* Muhoray Mihály illusztrációival és a *Hontalanok útján* az újabb versekkel. Az utóbbiban Sinka egyre tudatosabban vállalja a népköltészet hagyományát, az általa korábban ritkán használt dalformát. Legtöbb balladája ebben a kötetben olvasható. Betyárok, igazságkereső szegénylegények, elesett katonák, megesett leányok, bábák, javasasszonyok, akasztott emberek, lázadó cselédek és némán tűrő nincstelenek a balladák tragikus hősei. A vádló versek, a lázadó énekek megritkulnak, a balladák, a siratók és a gyászdalok szomorúsága lengi körül a kötetet. Chagall festményének égi szekerezőit méltán ismeri a művelt világ. Sinka balladájában valami hasonló történik, amikor rongyos kis Péteres Áron utas a Göncöl szekerén. Találkozik-e a tudatunkban Sinka és Chagall?
1944-ben a *Kadocsa, merre vagy?*, az eszmei és művészi szempontból egyaránt kifogástalan kisregény zárja a negyvenes években megjelent Sinka-kötetek sorát. A költő az említett önéletrajzi fogantatású kisregénye megjelenésekor Csömörön gazdálkodik, a Magyar Irodalompártoló Társaságtól kapott szerény földecskéjén. 1945-ben Törökbálinton kap csereingatlant, itt él 1949-ig. 1945-46-ban elsősorban a Független Kisgazdapárt és a Magyar Parasztszövetség, 1947-től már inkább a Nemzeti Parasztpárt vállalja és segíti Sinkát. A *Független Ifjúság*ban, a *Magyar Parasztélet*ben, az *Igazság*ban, a *Békés*ben, a *Paraszt Újság*ban, a *Szabad Szó*ban és az Illyés Gyula szerkesztette *Válasz*ban kötetnyi verse gyönyörködteti az olvasót. E korszak végén utoljára 1949 júliusában publikál, majd megkezdődik „hallgatásának" nehéz, küzdelmes, mégis termékeny időszaka.

Az ötvenes évek első felében számos tragikus hangvételű, új verset ír, melyekben pontosan, torzítástól mentesen tükröződik a kolhozokba terelt parasztság és a szabadságától megfosztott nemzet kálváriája. Két, nagy terjedelmű versepikai munkája: a *Mesterek uccája* és a *Szigetek könyve* első változatán dolgozik. 1954-ben, Nagy Imre első miniszterelnöksége idején visszatérhetne a magyar irodalomba, de a megalázott nép és a maga sérelmeire hivatkozva visszautasítja a felkínált lehetőséget.
1956. október 31-én a Városligetben, a Vajdahunyad vár udvarán részt vesz a Nemzeti Parasztpárt (Petőfi Párt) újraalakuló közgyűlésén. Illyés Gyula javaslatára beválasztják a Petőfi Párt Szellemi Irányító Testületébe. 1956. november 2-án a Magyar Írók Szövetsége rendkívüli közgyűlésén beválasztják a szakmai szervezet forradalmi bizottságába. *Ellopott szivárvány*, *Százezer udvar* és *Üdv néked Ifjúság* című verseivel támogatja a felkelt népet, a forradalmat. November-ben, a kívülről ránk hozott véres fordulatot követően elsiratja a korán megöletett szabadságot, gyászolja az elesetteket és a vértanúkat.
1957-ben elválik második feleségétől, majd házasságot köt Szin Magdával, „Énával", a kései szerelmes versek, az Éna-dalok ihletőjével. 1957 őszétől az újságok, irodalmi folyóiratok többkevesebb rendszerességgel közlik Sinka István új verseit, prózai írásait. Aczél György művelődéspolitikája amolyan tessék-lássék félnyilvánosságra kárhoztatja a művészi törekvéseiben megújuló költőt. 1961-től úgy három-négyévenként megjelenhet a Fekete Bojtártól egy-egy karcsú kötet, alacsony példányszámban. Az első három közreadást még megéri a szerző (*Eltűnik a hóri domb*, *Végy karodra idő* és *Mesterek uccája*). Ha életműve megjelenésének esélyei felől érdeklődik az illetékes politikusnál, cinikus választ kap: nincs papír. Fő műve, a Tiszántúl Kalevalájának szánt *Szigetek könyve* már halála után lát napvilágot a Magvető Kiadónál. A közel teljes életművét a kilencvenes években a Püski Kiadó jelenteti meg. A Fekete Bojtár a belső száműzetés keserves, nagy útjairól hazatért. A róla szóló írásokat és levelezésének javát a Nap Kiadó gondozta Sinka-emlékkönyv tartalmazza. A végre megismerhető gazdag életmű tükrében ma már vitathatatlan, hogy Sinka István munkásságának minden értéke a Magyar Örökség része.

A fenti laudáció eredeti változata elhangzott a Magyar Örökség Díj ünnepélyes átadásakor, az ELTE Jogtudományi Karának dísztermében, 2000. június 24-én. A teljes, hiteles szöveget a *Confessio* 2000 -ben közölte, a 4. számában.

Hanácsek Zsuzsanna

Alkonyati képek

Tűz-kerék gördül éles hegygerincen.
Bíbor küllőt feszít a kék. Szekérderék
roskad arany kazal alatt, vendégoldal
hullajt üstökös szálakat. Fénylik
a tengely. Kiálló köveken biccen
a súly. Táltos sörénye égi tajtékot
ont; – szügyének égő hó-szakadása.
Paták nyomán gyémánt hidege, ezüst
csillag-patkó poroszkál. Szél-lovas feszül
perzselő kengyelben, jégnek szorítja
a zablát – villanó égen mennydörög –
Vágtat a végtelen paripája szívemben.

Vihar

Kint, tomboló ég alatt
havat kavar a szél.
Szikár fenyőn
vérzik a madár.
Bent, a kandallóban szikra él.
A lobogó láng békés
fészket talál.
Csend honol boldog lelkeken.
De legbelül gond,
bánat feszül.
A szeretet gyönge ág. Reszket,
megreszket,
hullámzik tovább -
hiába hívja karácsonyi fény.
A dús asztalhoz
reménytelenség lép.
A gyertya ellobban.
Örvénylő szívekben
magány zokog.
Fent jéggyöngyöket sírnak
a csillagok.

Egy kép előtt

Magányos, árva fa áll a sors viharában.
Törékeny ágait tépi, sodorja a szél.
Szomorúan, ám szilárdan tartja törzsét,
tudja, magasan a sötét felhők felett
ragyog az ég.
Szembenéz bátran a gonosz elemekkel.
Erősíti szerteágazó gyökerét.
Dacol az idővel, a harcot nem adja fel.
Maradék lombját vihar fölé emeli, hol
tiszta az ég.

Hajnali színjáték

Tollgombolyag guggol dércsipkés ágon.
Fürkészve nézi, a szántás
hófehér erezetébe
moccanna végre valami. Mélybe
mozdulna, de agyába dermedt
gondolatot lop egy ágroppanás.
Bár éhség borzolja, felhővé fújja
magát és zuhanás helyett riadt
tovasuhanás menti a pillanatot.
Meleg mosolygással sugaras tányér
terül a tájon, felhőből pörgő
tollpihét prüszköl és égi pohárból
tejfehér ködöt hörpöl szomjasan.

Péter László
KARCOLT ELŐKÉP

Képzőművésznek, alkotó embernek álmodom magamat, nemcsak vizuálisan kifejezni valóim vannak, gondolkodásom rendszerét írásban is lekövetem, beágyazom. Tartalmilag persze torzónak, helyenként lekövethetetlennek is tudom, de mivel mindez él és kavarog bennem, valamiféle kivetítési, kifejezési kényszer által, apró kis fejezeteiben kezdtem feldolgozni. Ezért elsősorban magamat, de környezetemet és más, hozzám közel álló alkotók gondolati rendszereit próbálom megérteni és írásban is megfogalmazni. A le nem írt gondolat bennünk kavarog: esetleg megmarad, esetleg elvész, elenyészik. A papírra vetett gondolat viszont ténylegesen megmarad, és tiszta meglátásainkról, de hibáinkról és tökéletlenségünkről is hírt ad. Minthogy az alkotó ember ismérve, hogy mindenképpen kivetítse magából, kimondja érzékeléseit, érzéseit, meglátásait, (…) sokak mellett én is, a nyitott szemmel járó, bátran bukdácsoló művészemberek mellé csatlakoztam.

Sokszor megfogalmazódik bennem olyasfajta kérdés, hogy: mi is „él" bennem manapság igazán? Mi érdekel manapság? Önmagam gondolatvilágán kívül, kik érdekelnek manapság?

Két részre osztottam „munkásságomat": nyílt vagy rejtett összefüggéseit nem kétlem, mert mindkettő bennem él. Az egyik, hogy alkossak vizuálisan is érzékelhető gondolatokat. A másik, hogy a gondolati mélységet és élményiséget is fokoznom kell: ezért írni kényszerülök, és írni kényszerítem is magamat. De miről is írni? Leginkább a képzőművészetről, vagy a vizuálisan is megfogható, térbe ágyazható élményeimről. De csakis arról, ami felkelti, magára vonja a figyelmemet, ami érdekel.

Idestova három és fél évtizede követem a világban zajló művészeti történéseket, és részben részese is lehetek ama legújabb kori művészeti forradalomnak, amely a civilizációs kataklizma peremén vakmerően egyensúlyozva, valami olyasmit képvisel, ami kurtán, csak művészi történésnek nevezhető. Kemény három évtizednek kellett eltelnie, mire rájöttem, hogy a képzőművészet alkotói gyakorlása, és a különféle, akár periferikus jelenségeinek viszonylagos követése egyaránt fontos, és „együttes megemésztésüknek" együttható összességében teljesedhetnek ki újabb műalkotásokban igazán. Amire a jelen kor egymást érő anyagi, gazdasági „válságai" miatt aligha gondolhatunk kellő komolysággal. Kompromisszum-kész művészeket nevel, és még jó, ha önmagunkat adjuk, és fejezzük ki alkotásainkkal… Különösképpen fontos vesszőparipám: a magyarországi, és számomra, délvidéki születésű magyar képzőművész számára, a délvidéki – vajdasági – képzőművészet, amely a „perifériákon" létezik, sőt évtizedek óta megújultan, kellő intenzitással virágzik is.

A mi művészeink szerény, vagy aligha elégséges anyagi körülmények között halálosan komoly alkotói küzdelmeket vívnak meg mindennapjaikban. Miközben a „gazdag nyugaton" megszokottá vált elégségesnek mondható életkörülmények közepette alkothatnak, a laza és higgadt életvitelük által szolidan megélő művészek ellenében, mi árnyaltan, ám csúnya hiátusoktól övezve, igenis sebezhető módon tolmácsoljuk a világ művészeti folyamatainak, újszerű jelenségeinek sokféle megnyilvánulását.

Mindezekért, érdemes külön a szemlélődő értelmiségiek rajongó ám aggódó érdeklődésével, odafigyelnünk a semmi ágán ülők „hősies, kitartó és szenvedélyes" küzdelmeire. A perifériákon magukat meghúzó vidéki művészek nehezen kiteljesedő, ám gyakran nagyszerű képességeinek igézetében élünk. Különféle hiátusok miatt csak részlegesen megvalósuló alkotói terveikért, aggódnunk kell, és illik is. Sokan évtizedekig a névtelenségbe burkoltan ébresztgetik magukban az isteni szikrákat, és ugyanolyan csendben mennek el anélkül, hogy akár a köztudatba, akár a művészettörténészek látókörébe kerülnének akár csak egy rövidebb időre is. Egyrészt azért, mert a délvidék a szürkületi vaksághoz hasonló hiátusok miatt nehezen veszi őket észre, és csak a szűkebb pátriájukban vesz tudomást róluk (így esetleg vajmi sovány sikerélményük is lehet),

másrészt a régiónk szűkölködő kicsinysége nem engedheti meg „eltartásukat” és művészi mivoltukban alkalmazásukat, harmadsorban pedig, kevesen törődnek velük igazán és lelkesen, kellő szakértelemmel. A hetvenes évektől számos olyan bánáti, bácskai és szerémségi képzőművészünk enyészett el közülünk szinte teljes észrevétlenségben, akik többre is érdemesek le(he)ttek volna… De még így is olyan, vidékünket, szűkebb pátriánkat képviselő jeles alkotókkal büszkélkedhetünk, akik jelesül, világszínvonalon alkotnak. Esetleg, kitörési kísérleteik során, ténylegesen eljutottak a világ különféle pontjaira, és művészetükkel valamiféle módon képviselnek bennünket is.

Ami pedig tényleg rólam szól, az installációk, a szeretett szénrajzok, a középkori bravúrokat megismételni próbáló linómetszetek, az sem teljesen személyes dolog. Én is elemezgetek másokat, és előfordult sűrűn, hogy bizony engem is rendesen elemezgettek, kielemeztek.
Fogalmilag a legjobban megértjük, tisztán elvi okokból, vagy betanult ficamos beidegződésből azonban „csak” vázlatolásnak tartjuk a szénrajzot (azaz grafit-, vagy ceruzarajzot). Holott a szénrajz a legelemibb tiszta forrásból való markáns és nagyvonalú, nagy ívű, spontán önkifejezést megengedő rajztechnika. Erőteljesebbet, egyszerűbbet, ugyanakkor hangulatilag árnyaltabbat aligha találunk. Átütő ereje van. Barcsay Jenő aktjaira, Kondor Béla géppisztolyos angyalára, ám mindenekelőtt az ősi törzsközösségek fáklyafényében sima sziklafalakra rajzoló varázslóira gondolok. Ha jól megnézzük, az „ősiség” érzetét, a füstös szén illatát mindenki valamiféle genetikai öröklődés érzeteként éli (élheti) meg. Ez a szénrajz technika átütő erejének titka. Nincs magasztosabb érzés, mint amikor a kortalanság szelleme lengedez egy tömör műalkotás fölött, és nincs nagyobb művészi lehetőség sem annál, minthogy a téridő dinamikus relációit egy-egy szénrajz segítségével megélni tudjuk…

Míg főiskolás koromban az egyik sokrétű lehetőségekkel bíró és bonyolultnak mondható aquatinta-rézkarc technikával készített sorozataimat tartottam a leginkább reám szabottnak, ma már ott tartok, hogy az egyszerűbb kifejezésmód talán mégis fontosabb. Ebben a mai konzumkorszakban „ütősebb”, gyorsabb, egyszerűbb. Az önkifejezés ütőképesebb, amennyiben villámgyors a közlésmód. Pedig, az „ősi” fametszet-technikából indulnánk ki, amelynek könnyített változata a linómetszet. Ez az időbeni kettős tulajdonsága igen fontossá, azaz lényegessé vált, mert az emberek figyelme a legújabb kori információáradat hullámtöréseiben mára igen megosztott lett: részint túl lazává, részint zavarossá, de leginkább zavarodottá vált...
Számomra mostanság a linómetszet és a szitanyomás lennének azok az elmúlt évtizedekben lenézett, másodrangú grafikai technikák, amelyek ma is ütőképesek. Nem beszélve persze a leggyorsabbról és legdivatosabbról, amelyben én máris csalódtam: az elektrográfiáról, azaz a számítógépes grafikáról, a „print”-ről amely mára túlhangsúlyozottá és némileg máris elcsépeltté vált. Ugyanis ez utóbbi már a kézi ügyességtől megfosztottan gépies, és az emberi lélek könnyen prédájává válhat. Én a „lényeges” megfogalmazásának vélt, legjobb lehetőségei közül, kizárólag ebből a megfontolásból, a linómetszet kézügyességet kívánó technikájánál többre és egyszerűbbre mostanság nem is vágyom…

Horváth Ödön

Eltűnt a tél

Az úton végig, ahol megyek itt-ott
tegnapról maradt, napsütötte tócsák,
mély patkónyomok: földbe vésett formák,
letörött ágak, néhány elhajított

csikk a füvek között. Felnézek. Körben
fénylik a táj; távol, a messzeségben
sovány kis felhők a kék levegőben.
Valahonnan szálló füst szagát érzem.

Kora tavasz van. Virág még nincs egy sem,
hogy letéphessem és hazavihessem.
Az egész sík mező fakó, kopár.

Kivágott fák, gúlában fahasábok;
a fűrészpor a földön arra vár,
hogy fújja a szél, s belepje az árkot.

Fényben

Madárrá válni s gondtalan
idők irányába repülni,
s mint akinek tág torka van,
szíved legmélyéből fütyülni.

Hogy ne lehess boldogtalan,
nappal szemben csöndben kiülni
egy kősziklára, mint tavaly,
s megpróbálkozni, hegedülni.

A fényben fürösztени arcod,
s egyre átszellemültebb szinten
sokkal szebbet, jobbat akarni,

és sorban eljátszani minden
föld feletti és ég alatti,
ősi titkot hordozó hangot.

Tavasz fényben

Önzetlen szívvel és örömmel tedd meg,
amit megtehetsz, akkor emelt fővel
járhatsz az egyre silányodó létben:
moss sebet, gyógyíts, képviseld a rendet.

Lesz, aki röhög, gúnyolódik, megvet;
hátad mögött az aljas pisszegőkkel
ne törődj, arcod fürödjön napfényben,
pimaszkodó szavuk nem sebezhet meg.

A szent cél, a nemes szándék jutalma
sosem marad el, noha gyakran érzed:
mintha igaztalan volna az élet.

Olyankor csöndesedj el, s gondolj arra,
hiába tettünk annyi cudarságot,
a fű kizöldült, a fa kivirágzott.

Szilvavirágzás

Kis pallóhídon
megyek szótlanul;
lágy szilvaszirom
vállaimra hull.

Tavasz lett titkon
és csintalanul;
illatát szívom,
lelkem ittasul.

Lábaim alatt
a fodros patak
vajon hova ér?

Hol lel új hazát?
A hegyek havát
küldte le a tél.

Pécsi Sándor

KIVIRÁGZÓ PÁSZTORBOT

Sinka István mágikus realizmusa

Elhagyatottság. A puszták szele süvít a *Sinka* balladákban. Elmerült, elfelejtett óvilág hangjai, és mindenütt valami kietlen, komor szomorúság. Az élet súlya húzza a tarisznyát. A pásztor nem paraszt, nem munkás, nem úr és nem szolga: minden őstársadalomban külön kaszt volt. Sinka ősei évszázadok óta mind ridegpásztorok a bihari tanyavilágban. A „mindenséggel mérd magad" kategorikus imperatívusz a juhász számára a mindennapi élet: a csillagos égre pillant, s pontosan megmondja, hány óra van. Göncöl törött rúdja a Sarkcsillag körül járó óramutató. *Tudóspásztor* tudákossága, az életben maradás tudománya imígyen válik a modern irodalomban a természetes intelligencia jelképévé. Jelenlét a téridőben, őrző éberség a bizarr élet-világban, hol elcsúsztak az idősíkok. Arisztokrata, dzsentri, nagypolgár, gazda, zsellér, cseléd… egymás szavát nem értik, mert megkövült gondolkodásuk az elmúlt évszázadok más-más lerakódott rétegei. *Illyés Gyula* a *Puszták népé*ben megemlít egy grófot, aki nem tudta befűzni a cipőjét, mert nem tanították meg: hatalom és kiszolgáltatottság vicces találkozása. A *népi írók mozgalma* azonnal fölismeri a természetes értelem ország-építő erejét. Az élet igazságtalan, de a megcsonkolt, a nagybirtokrendszer fojtogatásában vergődő országnak is hatalmas rejtett erőforrásai vannak. Meglátni, fölfedezni a nagy lehetőségeket: a *népi irodalom* „reálutópiákat" fogalmaz meg. *Kert-Magyarország, minőség forradalma, harmadik út, minőségszocializmus… Féja Géza,* a nagy vihart kavaró szociográfia, a *Viharsarok* (1937) szerzője fedezi fel Sinkát. Féja könyvében – melyet a legnagyobb elismerésben részesít a rendszer: öt hónap fogház – külön fejezetben ír a népi tehetségről. Így vázolja a költő arcélét: „Sinka sorsa példázza legtalálóbban, hogy a mai társadalmi és kulturális »felépítmény« mit nyújt a nép s a népi tehetség számára. Apja nagy állattenyésztő volt, négyezer saját birkával, a dögvész azonban elsöpörte őket, így juhásznak állt be más birkái mellé. Apja, midőn öregedni kezdett, nem bírta a nomád életet, betegeskedett, a nagybirtokos pedig, akinél Puszta-Pándon alkalmazásban volt, kirakta a pusztáról. Felrakták a szekérre a bútort, tetejére a haldokló öreg juhászt. A még gyerek Sinka a kocsi mellett lépdelt, apja haldokló arcába tekintgetett, közben-közben megfordult és öklét rázta a pándpusztai kúria felé… A gyerek Szalontán maradt, s vízhordásból élt, meg teniszlabdákat szedett a Lovassy-kertben. Közben öt elemit végzett, nagy olvasási szomjúság gyötörte…

Petőfi lett Sinka nagy belső forradalma. Ha a mesterlegény történetesen nem csavarog arrafelé, ki tudja mennyi ideig kellett volna még várakoznia, hogy ezt a nagy élményt megkaphassa. Ekkor már cserbenhagyta juhász komáit, s Petőfi hatása alatt verseket kezdett írni… A Petőfiért lefolytatott alku a búzamezőn az Ószövetség legszebb jeleneteivel vetekedik. A hiba csak az volt, hogy ez a költő felülről nem kapott segítő kezet. Elhagyatva építette föl a föld, a kenyér, a munka, a teremtés himnuszait magában. Túllépte egyénisége határait, a parasztközösség szólalt meg benne. Újabban pedig múltját, a nomád, vad magyar mezei életet fejezi ki nem mindennapos lírai-epikai erővel…

A mélyek fia csak véletlenül bír kapcsolatba kerülni a »magas« kultúrával. S ha különös csodaként mégis megnő, akkor vagy belefúl a városi életbe, vagy pedig tovább éhezik a maga talaján. Hiába nő meg ott az eredeti rögökön, vérei, osztálya nem nőhetnek meg véle együtt. Előrerohan, egyedül marad, s naponta a halál kopogtat az ajtaján. A magyar népsors tragikuma ezekben az emberekben csap magasra. Társadalmi berendezésünk minden kórja az ő megnőtt életükben rendez vészes csatákat."

A 30-as években nagy divatja támad az „őstehetségeknek". Ahol túl sok a parlagon maradott talentum, ott valami hibásan működik az oktatási rendszerben, a társadalmi szelekció bután gazdálkodik a legértékesebb emberi erőforrással. Az elfelejtett népi íróké a XX. Század leg-

fontosabb, és legnagyobb hatású magyar, szellemi mozgalma, a folytatható és folytatandó út. Új klasszicizmust és új realizmust hozott. Az irodalom nem cél, hanem eszköz. A *falukutató mozgalom* diákifjúsága elutazik az igazi Magyarországra, mint a Kajmán-szigetekre, borzalmas csudákat tapasztal, és a gondolkodó ember szociális felelősségére ébred. A népiek elsősorban a prózában és szociográfiában alkottak örök értéket, lírában *Erdélyi József*et és Sinka Istvánt emelik ki az irodalmárok. A népi irodalom időszerűségét a Sinka költészete tanúsítja. E mozgalom nem stílusirányzat, izmus, hanem társadalomépítő, országgyógyító program. Most, midőn életidegen, posztmodernista „szövegekkel" utáltatják meg a szépirodalmat középiskolás gyerekeinkkel, a Sinka balladák élni tanítanának, ha bekerülnének a tananyagba. Élni, érezni, jelen lenni a pillanatban, helyt állni az időben. A következő idézetek a ma emberét ugyanolyan erővel szólítják meg, mint a harmincas-negyvenes évek olvasóját. Miért? Látszólag nagyot változott életünk azóta, de a kéreg alatt ősvilági feszültségek cikáznak mai, beteg társadalmunkban. Tudatipari csúcstechnológiát használ a butaságdiktatúra, hárommillió mai koldus ezért nem látja meg a jelen lehetőségeit. Azt már sok helyen megírtam, hogy a legegyszerűbb ember is alapjában véve nagyon intelligens lény, mert az emberi természet egyetemes, a korbutaságot tanulással sajátítjuk el. Az egyén kiszolgáltatottsága fordítottan arányos műveltségével, azaz a műveltség védőpajzs. A Sinka Istvánok, Németh Lászlók már gyerekkorukban kialakítanak önmagukban valami belső rezisztenciát a korbutasággal szemben.

Kivirágzó pásztorbot: „Ki látott olyan pásztorbotot, / aki, míg a pásztor dalolt, / gyökeret vert s földbe állott; / a belsejéből hangok jöttek / s a fölhasadt bot kivirágzott…? // Íme az én alakjaim is / meghaltak már…de annyi terhe / maradt mindnek a síron fölül, / hogy: ha én nem szólnék: följajdúlva / mindnek zokogna a nyelve..." (1939)

A két versszak, két valóságsík. Az első misztikus, népmesei csudalátomás, de a második történelmi igazságkeresés, a közösségi tudat hangja. A mitikus és objektív valóságélmény egymásra vetítődik, ez adja a mű feszültségét. A néplélek jót vár jótett helyébe: a *vaskor* késői századában mesék, balladák mélyén világol az elveszett *aranykor* emléke. E mágikus mezőben így változik át a cselédkín népmesei próbatétellé, melyet a legkisebb fiúnak ki kell állania. A kisbojtár-költő csudálatos-borzalmas próbatételeiről, önéletrajzi regényéből a *Fekete bojtár vallomásai*ból, s a *Pásztorének*ből olvashatunk. Mai szemmel hihetetlen szélsőségek. A birka fölborítja a tejes vödröt, és a gazda vasvillát ragad, s megsebzi a bojtárt. Az asztalnál trónoló gazda hol a kutyának, hol a küszöbön kucorgó kisbéresnek vet galuskát: jó mulatság, ha egyszerre ugranak. Ez a harmincas években! (Gondoljátok meg polgártársaim: ma négyszázezer gyerek éhezik, a tízes években! A csúcstechnológia már régen lehetővé tehetné az általános szociális létbiztonságot, de a fegyver fordítva sült el. És itt lép be a korrupt kultúra felelőssége: kultúra-korrupció a korbutaságot erősíti, erről írok a *Butaság művészeté*ben…) Bár ne volna a Sinka-sors, oly időszerű!

Az árva fiú tarisznyájában, hová vándorol, mindig viszi legfontosabb olvasmányait. Vásári ponyvák után az *Ó-* és *Újszövetség* és Petőfi első igazi irodalmi élménye. A ridegszálláson éjszaka olvas petróleumfénynél, mint *Gorkij* az *Inasévek*ben. Könyveket szerez, a betű mindene: európai műveltséget szív magába az ősi, kemény pásztorélet mellett. Pont ez teszi oly érdekessé világlátását: két univerzumban van jelen egyszerre. Két világban, mely egymásról semmit nem tud.

Sinka megfelel a *Németh László*: *Kisebbségben* című esszéjében meghatározott, szigorú elvárásnak: „Milyen legyen a magyar író? Legyen aszkéta! Tartson a szegényekkel, ha lehet, éljen a szegények között!…Legyen művelt!"
A kor „polgári írói" szinte semmit nem tudnak a magyar népéletről. Egy juhász pápua bennszülött. Főpincértől „lefelé" szinte nem is érintkeznek embertársaikkal, hiszen „azok" más, archaikus nyelvet beszélnek. Az arisztokrácia viszont őhozzájuk, a „középosztályhoz" nem eresz kedik le. Ez a jelenség érezhetően fáj *Márai*nak. Ez nem egyéni hibájuk, hanem kasztbeidegződés. A szinte polgár-soviniszta Márai dzsentri figurái ezért olyan elnagyolt skiccszerűek. Nem érzi a dzsentri misztikus, melankolikus mélységeit, titkait: ezt a Krúdy-könyve bizonyítja. (Szindbád több volt, mint egy „fizetek főúr" bohém). Márai az „urat" ugyanúgy nem szereti, mint a „prolit". Legnagyobb polgárírónk spektruma igen keskeny, csak saját társadalmi csoportjáról, tehát a lakosság maximum tíz százalékáról ír árnyaltan, tárgyilagosan. Szivarfüstös kávéházak, teadélutánok, színházak, szerkesztőségek életvilága: szűk rés meglátni társadalmunkat egészben. *Herczeg Ferenc* a Féja *Viharsarok*ját támadván azt merészeli hazudni, hogy: „Soha nem hallottam földbirtokost, aki a béreseit le büdös-parasztozza". *Szenkuthy Miklós* csudálatos, tömjénes-rizsporos panoptikum-antikváriumába szinte már be sem süt a hétköznapi élet. A Gond istennője majd kétszáz év múlva a XX. Században születik meg. Az arisztokráciához húzó, valójában csak német nemesi származású *Tormay Cécile* a „személyzet" szót képes leírni. (Csúfabb szó, mint korunk „munkaerőpiaca"!) *Bujdosókönyv*ében monumentális, szép emlékművet állít a 19-es kommün rémtetteinek, nagy írói művészettel ábrázolja „osztálya" szenvedéseit. Károlyiról s becstelen, Vöröskereszt kasszapénz-lopó nejéről, Andrássy Katinkáról rajzolt portréja tananyag légyen. Fölhívja a figyelmet egy érdekes jelenségre: a Szamuelyk különös kegyetlensége egyfajta szexuális aberráció, mellyel a következő évtizedekben fogunk még találkozni. Korrupt kultúránkat egyre szorosabban átfonja e mérges, kúszó televény: a pornográf szadizmus. Gondoljunk csak az 50-es évek-béli Andrássy út 60. vendégszeretetére, vagy csak lapozzunk bele a szintén életidegen *Esterházy*ba, *Nádas*ba, kik pornográfiával próbálják olvashatóvá fűszerezni olvashatatlan prózafolyamaikat. Napjaink legperverzebb kínzókamrája a reklám, az új szadizmus: győzködés, szuggerálás, népgyötrés, példastatuálás. A reklám-moloch már réges-rég nem konzum-, hanem propagandacélokat szolgál elsősorban. Toposzait a magas irodalom és művészet kísérletezte ki. Hová menekülhetünk előle? Tormay Cécile, midőn a békebeli erkölcsöket és szemérmet védelmezi, egyben a nő emberi méltóságát óvja. Egyik legnagyobb írónőnk elítéli a feminizmust, e családellenes eszmeáramlatot. Már akkor észreveszi benne a világdestrukciót, midőn még sok igazságuk volt, ellentétben korunk észak-európai fanatikusaival. A pornográfia mindig megalázó, elidegenítő: aki a művészetbe rángatja, szándéka van véle!
Ez az aberráció teljesen idegen a magyar néplélektől, mely a Sinka balladák rezgő erőtere. Sinka barátságos, meleg, őszinte hangon szólítja meg az olvasót. Sok betűtudó véleménye: utoljára *Arany János* teremtett ilyen erős balladákat. Tiszta magyar nyelve és erkölcse nemcsak a Németh László-féle de a Tormay Cécile-féle ízlésvilágnak egyaránt megfelel. A *Válasz* és a *Napkelet* is fölvállalhat egy Sinkát, de a két vektornyíl más irányba mutat.
A nagy írónő Tormay Cécile-nek igaza van, midőn Kun Bélát megrajzolja olyannak, amilyen, de bűnösen átsiklik a főleg német gyökerű, nagybirtokos arisztokrácia felelőssége fölött: csak kiigazítandó hibákat említ. Itt válik el igazán a nemzeti-konzervatív irány a népi-, harmadik-utastól. A népi író fundamentális, strukturális változást akar, de nem forradalommal, hanem reformmal, megegyezéssel, földosztással, tanulással, szövetkezéssel. A marxista osztályharc helyett fölismer-ték az osztálybéke szükségszerűségét. A megegyezés életmentő lett volna „két pogány közt" a két roppant malomkő (a germán és a szovjet) közé szoruló mag-ország számára. Németh László történelemszemlélete organikus, a *Minőség forradalma* esszéiben túllép jobboldaliságon és baloldaliságon. (*Osvald Spengler*től tudjuk, a történelemnek morfológiája van.) A Medveutcai Polgári Iskola (hol iskolaorvosként dolgozott a harmincas években) tanulóiról pontos statisztikákat vezet. Németh László prózatechnikáját „a társadalom mikroszkópozásának" nevezi.

Egyetemi katedrától a csőszkunyhóig ott van és figyel: analitikus-szintetikus tudományos írásművészete a jelenlét, éberség, felelősség. Ez az aprólékos, tudományos figyelőerő benne van a kor levegőjében. *Bartók Mikrokozmosz*t ír, *József Attila* sora: „légy egy fűszálon a pici él…" Bartók és Németh László új, organikus szemlélete több mint a klasszikus európai eszmény, az *„uomo universale"*a polihisztor végtelen kíváncsisága, e többlet a közösségi felelősség. A *Minőség forradalma* címadó esszéjéből idekívánkozó sorok: „…Az ember ezermesternek született. Nincs nagyobb méreg a számára alvó képességnél. A satnya testű ember kedvetlen, de még kedvetlenebb, akinek a képességei petyhüdtek el. Az ember képességeivel gyökerezik a világban, azzal kapaszkodik, amit meg tud csinálni. Mindig csordában éltünk és sosem voltunk Robinsonok. De azért Robinsont nem lehet elpusztítani bennünk. Minden élet egy sziget, mely cserekereskedelmet folytat más szigetekkel. (…) A baj csak ott kezdődik, amikor a csere öncélú lesz, több a hajós, mint a szigetlakó s a gazdaság szétdúlja a szigetek belső idilljét. A természet üzemmé válik…" Ez az organikus látásmód legszebben a háború után, *Makovecz Imre* építészetében jelenik meg. Fából, kőből építette amit a népi írók betűből kezdtek el. A „szigetek belső idilljét" álmodja vissza a sivár modern világba. Nem hivatalt, kaszárnyát, lakótelepet tervez, hanem templomot, iskolát, faluházat.

A szerves társadalomszemlélet ellentéte, a merev Herczeg-Tormay tévút, jelen van napjainkban is, álljon itt a kitűnő, kortárs publicista, a punkzenészből jött ultrakonzervatív *Pozsonyi Ádám* gyalázatos sora a *Demokrata*-ból: „A parasztnak elég annyi tudás, hogy négy alapművelet, meg csonka Magyarország nem ország…" Ez nem vicc, a tízes években vagyunk, a XXI. Században. (De mit tudhat az életről egy zsúrfiú, aki nem ette a megalázottak penészes kenyerét, nem fázott-éhezett, nem verekedett az életéért, mindennapi halálveszélyben nem élt soha?)
Pesti szalonlevegőbe hasítanak bele a népiek. Ebben az új irodalomban nem költők, stílusok, írók vannak, hanem témák és problémák. Az író a betű szakmunkása, legyen puritán és szerény, fontos munkája van: meg kell szerelni az elromlott társadalmat. Ez a Pest már nem az a Pest: Esti Kornél bohémvilágát elfújta a háború. 1929. február 27-én, a *Bartha Miklós Társaság* „Magyar föld" estéjén olvassa föl Németh László a *Nép és író* c. dolgozatát. (Megjelenik *Szabó Lőrinc* és József Attila is). Ettől a ponttól számítjuk a népi író mozgalmat: „A magyar föld népe két kultúra közt lebeg…Ki menti meg az Európa csatornáiból összefolyt *Zerkovitz* zenétől…" *Kodolányi*, aki *Szabó Dezső*höz, Németh Lászlóhoz viszonyítva nagyon mérsékelt, Kálmán Imre zenéjét „szellemi mosléknak" nevezi. Az idő nagy példaképe Bartók. A *Cantata profana* szarvassá vált fiai csak „tiszta forrásból" ihatnak. „Tiszta forrás" a Sinka költészete. A *Pásztorének* (1935–39) áhítatos fényeit mintha *Koszta József,* vagy *Millet* festette volna: „Ott a csendben azon a télen / mostam magam a próféták tüzében / s csodálkoztam, hogy Jákób csellel jogot szerzett, / asszonyt, meg bárányokat is… // Anyám néha kenyeret sütött. / Lágy zümmögéssel égett a mécs. / S mint ezer paraszt mulandó sóhaja, / engem egy csobbanás kedvesen megütött: kelj fel! / A fiatal húgom mérte a sót, / szeme tele volt áldozással, / anyám nem szólt: a tésztára titkok ősi jelét tette, / szájával csucsorgott, / a húgom tanulta, s úgy hajlott a kenyér elé, mint egy / ingó virág…" A mágikus realista sor: „mostam magam a próféták tüzében". A realista azt írná: „az Ószövetséget olvastam…" A szürrealista valami ilyet írhatna: „betű-láng prófétafürdőt vettem", de ebben a népi szómágiában a sorok és képek

egymáshoz kapcsolódnak szervesen. A versnek saját tere van, ez a tér nem töredezik szilánkokra. Már az első sorban tudjuk, hol vagyunk.
Első kötete a szeghalmi református gimnázium támogatásával jelenik meg 1934-ben: *Himnuszok Kelet kapujában.* A szecessziót és *Ady* pátoszát idézi. Mintha néhány évvel elkéstek volna e himnuszok, midőn már Bartók disszonáns akkordjai hasítanak ébresztőt.
Napimádó: „Állok fenn a hegyen / s bámulom a hajnal tündöklő zászlaját, / a győzelmes, piros fényt, / ezt a száz ágra hasadó, / roppant vérszín rubint. / És a köveket alattam oltárrá szentelem. / Mert pap vagyok én ma, szép aranysarujú / napimádó, aki / hószínű szívemet / kitakarom s belőle a hegyre / vért csapolok én a felkelő nap elé: csudát. // Azt csorgatok ma a fényes arcú napra: / régiek énekét, / aratóknak dalát. / És itt maradok értük, itt fenn a hegytetőn…"(1928) De Adyt megkerülni nem lehet. „Jöttem a Gangesz partjairól…" Ady minden modern magyar író minden sorában jelen van, a túlfinomult, rokokó Szentkuthytól az autodidakta „őstehetség" Sinkáig.
Himnusz az ősi Ister szent vízéhez: Keletről hoztam én eget, fényt, / hangot, csillagot, formát, / és felépítettem belőle templomod ormát, / s roppant kapuidat / bevontam én arannyal, / te bő, örök ős-víz, / hogy hatalmasan és fényesen / ömölj el Tisia tündöklő arca előtt, / hol villogó fákat, / falukat s csudákat ölel a végtelen enyhe mező, / s ahol népeim imája / mint kéktüzű tömjénező aranycsészéje füstöl / s küld engemet tiszta, / pihenő tükreid partja felé. (1933)
Az Ady-s hang után a tiszta Sinka-hang a balladákban emelkedik ki a pusztai ködökből. Igazi népdalok: egy pásztor szerzeményei. A tudatosan szerkesztő, epikus-lírikus mester elrejtőzik a nyers bájjal megfaragott sorok között. Alig lehet megkülönböztetni ezt a nótát egy alföldi betyárballadától. Gyűjtötte Sinka István, az „adatközlő" Sinka István.
Fábián Pista: Fábián Pista betyár volt, / zaklatott nép vére. / Ha rabolt is – urat rabolt / s nem szomjazott vérre. / Csak mi másnak dúsan esett / abból egy kicsit lenyesett. // Néha Nagyszigeten pihent, / Bagi Pál rozsába – / Máskor ki tudja merre ment / a Körözs hosszába. / De bárhova vitte lova, / golyó nem érte el soha. // Mire virradt szép hajnalra, / szegényt körülvették, / s a kötelet másnap mégis / nyakára vetették. (1940) Nem tudjuk nem szeretni a betyárt, aki a szabadság jelképe, akármely rossz fát is vet a tűzre: „zaklatott nép vére" Évezredes betyárfilozófia tanítása: az élet csak egy pillanat. Betyár teste ritkán nyugszik temetőkert megszentelt humuszában.
Tán a leghíresebbé vált, epikus Sinka vers, az *Anyám balladát táncol* is, hajdan-volt betyárelődökre emlékezik. Mágikus realizmus, balladai homály, alig lehet érteni a történetet, miről is van szó? A juhászok tánccal idézik meg a rosszvérű marhatolvajok lelkét, nehézsorsú, komor lókötőkét, nyakasokét, szabadokét, kik mind kötélen végezték. *Tömörkény* novelláiból bepillanthatunk XIX. Század végének alföldi betyárvilágába, amit a folyószabályozás és a legszigorúbb statárium irtott ki a századfordulóra. Sinka szüleinek nemzedéke még ismerte a *Rózsa Sándor*okat. A juhászok óvilági, pogány tánca az ifjúságukat is visszaidézi: „…víg figurát / eredő táncába ő se vitt, / csak mutatta ringó mozdulattal / halálba járó őseit. / Mert ugyanaz sírt fel a flótán, / hogy meghaltak azok ima nélkül, / nagy szakállal, akasztófán. // S hajnaltájon, lengő szélben, / hogy fény nyílott két nyárszemében, / elébe raktak tíz szál gyertyát, / hat másikat meg karikába. – / Közöttük anyám ott sugárzott, / s kis csizmája lángot vert át. / Az ősi ritmust pásztorok fütyölték… / Kettő-kettő felállott szélről, / jelezve, hogy a csúfolt ős / szép feje most halálba révül. / S a holtak szemét, ahogy lezárták: / ezt a sirató örök búcsút / a nyárfák alatt már öten járták…"
Ősi kultúrákban tánccal idézik meg a holtak szellemét. A mágikus valóság kitágult jelenlét, a holtak élnek, jelen vannak a kollektív mezőben. Arc nélküli maszkok, imbolygó alakok lángok fényében, egy elmerült világ emléke támad, midőn még volt nádas, hová toborzó pányva elől elbujdoshatott a szegénylegény. A pásztorok némajátékkal megelevenítik bűnbe tévedt eleiket. Ki küzdött, ellenállt, arra fél évszázad után is emlékezik a vidék. A szabadság széppé tesz, de a szépirodalomban a megkeseredett, a hétköznapi ember is érdekes, mert ő a tipikus. A költő a görnyedő-meghunyászkodót is észreveszi, a „kis Péteres Áront".
A Göncöl utasa: „Rongyos kis Péteres Áron / jó szalmacsősz volt Inándon: / pók szőtt kunynyójában hálót. / S bizony csak hatvan év után / jött rá, hogy jósága kár volt. / Hogy tán jobb lett

volna hősön / szaladoznia szabadon / s várni, míg az örök ősz jön… (…) Nem tudott megnőni hősnek, / lehullott hát szalmacsősznek. // Mikor onnan is kikopott, / először akkor zokogott. / Szűrit a hátára vette, / két bő csizmába ment, mégis / oly halkan ment, mint a lepke. / Vajon, hol járhat ma szegény? / Idegen csillagok között, / útas a Göncöl szekerén. / Rongyos kis Péteres Áron / nagy úr most. Csősz volt Inándon."

A máról nem lehet ezt a nótát eldanolni? A „munkaerőpiac" kapuja bezárul az idősebbek előtt. Egyszer mindenki „kikopik" az életversenyből, de egy társadalom humánumát pont az méri, hogyan bánik a gyengékkel, öregekkel, elesettekkel. A hajléktalanproblémát a „rendszerváltás" óta nem oldotta meg egyetlen kormány sem. Kórház- és börtönviszonyok mindent elmondanak, az Akadémiát már meg se nézd! Ennyire időtlenek ezek szociális töltésű Sinka versek?

A magyar hiedelemvilágban a Göncöl szekér csillagképhez az *Illés próféta* égberagadtatásához hasonlatos mondák fűződnek. *Göncöl* öreg táltos volt, sárba merült szekerét nem segítettek kihúzni, botjával mérgesen a kocsirúdra csapott és az égbe repült. A legrégibb, följegyzett égberagadtatási mítosz a sumér *Etana repülése*. A *Gilgames* eposzban *Enkidu* az alsó világban azzal vigasztalja Gilgamest, hogy „aki hősként élt, annak a túlvilágon is jó sora van". A „tüzes szekér" csak azt az embert viszi föl a magosba, kit az Úr „nagyon sújt, s szeret". A Sinka Göncöl szekerén a kis félős Péteres Áron is égbe ragadtatik. A költő szabadsága ez, megszegheti a sok ezer éves eposzi szabályt. „Nem tudott megnőni hősnek" mégis ott repül a Göncölön.

Sinka István mágikus realizmusáról és az elfelejtett népi író mozgalomról letörlöm a port! Soha oly időszerű nem volt, mint mostanság, midőn az osztály- és jövedelemkülönbségek a harmincas éveket idézik, „kastély és falu" egymástól hermetikusan elzáródik, mint *Franz Kafka A kastély* című regényében. Akkor „botosispánok" most kamerák: szem előtt vagyunk ma is, ez a kor is mágikus. A „posztmodern" kultúrakorrupciós, betűmalom-hivatalban gúny, nevetség a „küldetéses ember". Miért? A *Míg juhaim aludtak* c. epikus költemény igazi küldetésvallomás. A kisbojtár tüzéhez éjjeli vándor kéredzkedik, kiről kiderül, hogy angyal. Az angyal átkozott-áldását, egy életen át, viseli, mint Jákob, ki megbirkózott az angyallal, földhöz teremtetett, és sánta maradt: „…aztán szólott: – én már megyek, / útam végtelen: / ezüst szekér vár, / azon szállok fölül a holdon, / de itt hagyom ám kilétem jelét: / kicsi kenyered ízéért / dadogó nyelved megoldom. / És a bogyóért, / úgy ölellek, mint fogyó vért / és lánggal ütöm meg a szádat: / nesze! angyal vagyok, én ezt tehetem. / Ezután ahány szót vetel, / annyiszor újra születel, / és ahányszor születel, annyiszor halsz is / hogy lezokoghass a fagyökérig. / Kicsi pásztor, most pördülj, ide nézz: / a hajam réz, / mellem arany, / a lábam meg vas és cserép: / vajon meg tudsz-e engem tagadni?!"

És mit jelent ez a nóta, 1946-ból? Tán az elúszott szabadságreményeket, tán a Don-kanyarból, málenkij robotról vissza nem térteket siratja a furulya. *Ezer legény idő nélkül: „*Csókás körül se ibolya, / se szabadság nem nőtt soha. / Hét széplyukú furulyáján / bíbelődött ott egy gulyás / ezer legény bánatával. / Sírt a furulya a szélben, / nagy sírás volt. Szállt az éjben. // Ezer legény…Egy ibolya / egynek sem nőhetett soha. / Gondolták tán: idő fordul / s fordulhat jól. Akkor ezren / szép menyasszonyt választanak. / De a sors hogy oly hányatott, / nem bírtak el több bánatot. // Ezer legény…De eltűntek, / idő nélkül elmerültek. / Oda kellene most állni, / ki a puszta közepére, / tüzes csizmában táncolni. / Sarkantyújok, kilenc ágon, / átcsengene a világon."

Ez a szómágia: szélben szálló éjjeli furulyasírás. Lélekidézés. Úszik a vers dallama, nem tudjuk, ki volt az ezer legény, hová tűntek, de érezni a jelenlétüket a mágikus téridőben. *Kivirágzik a pásztorbot*. Ősidők óta ez az igazi költészet ereje. Milyen szörny rabolta el tőlük az időt? „…átcsengene a világon" a sok sarkantyú? Ez is jelenthet valamit: 1946-ban vagyunk, lassan bezáródik az ország. A meglett-ember költőre az új rendben ismét az árva kisbojtár elhagyatottsága vár. Nem létező bűneiért nem kér bocsánatot, mint Erdélyi József a *Visszatérés* című versével, így az új, központosított irodalmi közéletbe bebocsátást nem nyer. Versei ma egyre erősebben hatnak, élnek: a *Historica* rockzenekar gyönyörűen földolgozta a *Hívnak a csillagok* című versét. Az elektromos gitáron is szépen szól ez a nóta, akár a „hét széplyukú furulyán"…

Felhasznált irodalom:

Sinka István: *Vád*, Püski, Budapest, 1939.

Sinka István: *Válogatott versek,* Püski, Budapest, 1990.

Sinka István: *Fekete Bojtár vallomásai,* Püski, Budapest, 2000.

Németh László: *A minőség forradalma*, Magyar Élet, Budapest, 1937.

Tormay Cécile: *Bujdosókönyv*, Gede, Budapest, 2000.

Féja Géza: *Viharsarok*, Atheneum, Budapest, 1937.

Pozsgai Györgyi

ÉRTÉKPUSZTULÁS

Mélyre hatol
a felszín pusmogása,
fenyegető csend
lepi be a szívet.
Az érzések oly remegőn
lógnak a légben,
hogy lepottyannak -
senki sem nyúl utánuk.
Mint túlérett gyümölcs,
hulladék minden
lelki rezdülés.
Naptalanul telnek
az egymást követő percek,
holdvilágtalan
vagyok az éjben –
nem szór fényt
csak az emlék.

AZ ÖRÖK VÁROS

Arcán üdvözült mosoly,
múltba vivő fenség
csendjét őrzi a föld.
Színes virágok alatt
az ódon Róma
szíve dobog.
Dermedt világban
hömpölygő tömeg.

Egy egész birodalom
súlya nyomja
a lombok városát.
Nagy terhet cipelnek
az egymásra épült rétegek:
a virágzás örömét, a diadalt,
az agóniát és a pusztulást.
A bűn s az erény
halhatatlanok.
Egymás mellé zárva
jó és rossz.
Mindent összevegyít
tér, idő, messzeség.

KAPASZKODÓ

Mosolyodba kapaszkodom,
ha ide-oda löknek a gondok.
A bizonyság, hogy vagy,
szívembe cizellálja a reményt.
Légkörödben a szeretet
egyre emelkedik –
tekinteted szépséget gyűjt.
Látom, ahogy megsimogatod
az érinthetetlen világot.

AZ ÉV FORDULÓJÁN

Nehéz a búcsú –
testből kiszakított
hús az idő.
Lángol az előző év,
hamvából harcos főnix
lobban elő,
elvonulnak előttem
évszakok, reménytelen
siralmak,
gürcöl a fény;
árnyak lepik el a tájat.
Az új év sem
bársonyban érkezett –
folytatódik a bánat.

Marczinka Csaba

AZ ELVESZETT BALLADÁK NYOMÁBAN

Sinka István költészetéről

Sinka István (1897–1969) költészete úgy volt népi, hogy egyszersmind igyekezett túllépni a hagyományos „népies" költészet kliséin. Sinka úgy érezte, hogy a XIX. századi irodalmi népiesség kiüresedett és a valódi népi költészetnek vissza kell nyúlnia a népköltészet eredeti, archaikus formáihoz. Ennek érdekében merte ötvözni a népi költészet legarchaikusabb elemeit az expresszionizmus[1] és az avantgárd elemeivel. Csak így indulhatott el a „balladák útján"

Sinka költészete egyéni módon ötvözi az újnépi irányzat indulásakor már kanonizálódott képviselői (főleg Erdélyi József[2]) hatását az addigra már visszaszorulóban lévő avantgárd (elsősorban Kassák és a kései Ady) hatásával, mely inspirációk rárakódtak a magával hozott archaikusabb népköltészeti hagyomány és az „őstehetség"[3]-éthosz s magatartásforma (melynek Sértő Kálmánnal[4] együtt legjellegzetesebb költői képviselője volt) elemeire. E sajátos szintézisteremtő igény megkülönbözteti őt a népi líra legtöbb költőjétől és a harmincas évek két nagy szintézist teremtő költőjének, József Attilának és Szabó Lőrincnek méltó társává emeli.

Már a *Himnuszok Kelet kapujában* c. kötete figyelmet keltett 1933-ban. De az igazi beérkezést *Vád* című újabb kötete (1939) hozta meg. A harmincas évek végén – József Attila tragikus halála és Szabó Lőrinc átmeneti alkotói válságba kerülése után – Sinka költészete egyre nagyobb figyelmet keltett. Bár még mindig nem az akkori „élvonalban" tartották számon, mégis egyre többen írtak elemző cikkeket lírájáról. Bár egy-két műve politikai vihart kavart, sokan fölismerték életműve, elsősorban lírája értékeit. Németh László is a harmincas évek végén figyelt fel rá.

A *Vád* című kötet egyik fontos és jellegzetes verse az *Anyám balladát táncol*. A verset 1937-ben írta Sinka István. Ekkor még valószínűleg ő maga sem tudta, hogy ez lesz az egyik legismertebb verse. Igaz e költemény – más Sinka-versekkel ellentétben – nem váltott ki éles vitákat[5], mégis a legtöbb elemző hamar fölismerte jelentőségét a költő életművében. A vers mintegy a táncoló anya – szimbólummá váló – alakjába sűríti az archaikus népi hagyományt és sorsot. A női alak – rítussá emelkedő – táncába „karmikusan"[6] „belevarázsolódik" a sok évszázados szegényparaszti sors. A szegény zsellérasszony – aki később korán özvegyen marad – a vers végére szinte istennővé magasztosul. Ő mutatja az utat és a kollektív sorsot a „balladák útján".

Az *Anyám balladát táncol* sok tekintetben a *Sinka nagyanyám* c. vers párdarabja és a szegénylegény-versek (például a Fábián Pista) szomszédságában született. Pomogáts Béla a népiekről szóló tanulmánykötetében[7] és Medvigy Endre tanulmányaiban[8] a népi költészet és népi hagyomány én-megtartó erejének szimbólumát látja a táncoló anya alakjában. Sinka költészetében a harmincas évek második felében egyfajta klasszicizálódási folyamat indult el. Ennek a tendenciának a folyományaként igyekezett költeményeiben szintetizálni az expresszionista jellegű formai kísérleteket és képalkotást az archaikus népköltészet örökségével. A versek formája zártabbá vált, és a képi metaforák is rendezettebb struktúrát mutattak. E folyamat a *Pásztorének* c. vers (1935)[9] születésével indult meg Sinka költészetében. Ekkor még a lirizált epikák (ballada[10], „jelentés", elbeszélő költemény) a fontosabb műfajok költészetében. A dal és a „tiszta" líra csupán 1939 után válik hangsúlyossá.

A tömörebbé és líraibbá váló versek ritmikailag is a szabadvers irányából a hangsúlyos verselés[11] felé közelítettek. Sinka költészetében a harmincas évek végére az ütemhangsúlyos verselés (vagy az arra emlékeztető ritmika) háttérbe szorította a korai időszakban domináló szabadverset.

Az *Anyám balladát táncol* című vers is viszonylag szabályos strófaszerkezetű (három 12 soros strófából áll) és a balladás versek Sinkánál hagyományossá vált felépítését követi. Egy konkrétan megjelölt, megtörtént eseménnyel indít, s onnan lép át az ősök mitikus világába: „Egyszer volt

szép az anyám tánca, / mikor kendőjét gyepre hányta, / a Korhány vizénél, Pusztapándon, / s bokázó lába pásztortűznél, / öles apám örömére / szállt, mint illat a virágon."
S innen „magától értetődő" természetességgel lép át egy spirituális síkra: „De gyönyörű lába víg figurát / eredő táncába ő se vitt, / csak mutatta ringó mozdulattal / halálba járó őseit."
Ettől kezdve a konkrét táncformák és a többiek (2-2 pásztor szélről) bekapcsolódása (majd később az apa belépése) újabb és újabb síknak felelnek meg egy mitikus „beavatási úton"[12]: „Közöttük anyám ott sugárzott, / s kis csizmája lángot vert át. / Az ősi ritmust pásztorok fütyölték... / Kettő-kettő felállott szélrül, / jelezve, hogy a csúfolt ős / szép feje most halálba révül."
Mintha az egész tánc folyamata a kivégzett, „akasztófán halt" ős újra meghalása és feltámadása [13] lenne, e rítussal mintegy „megnyugtatva" a kísértő ős (vagy ősök) lelkét: „S a holtak szemét, ahogy lezárták: / ezt a sirató, örök búcsút / a nyárfák alatt már öten járták."
S a harmadik versszak (a záró strófa) ezek után mintegy – az apa táncba lépésével – a „feltámadás", az „újjászületés" (legalábbis lelki újjászületés) fázisa lenne: „Akkor meg, mikor sírt nyitnak, / közéjük lendült hatodiknak / apám is, kinek lépteit / úgy mérte az öt táncoló, / mint ki utolsó fordulattal / az egész műbe értelmet vitt..."
Ezután veszi vissza a zárásban az irányítást a táncoló anya, „koszorút fonva": „Mikor a gyertyák porig égtek, / még anyám eljárta a végét; / egy szál virág körül koszorút táncolt..."
Az anya zárása teljesíti be a balladát és a megidézett balladai sorsot. S a vers zárlatában Sinka szinte „kozmikus eseménnyé" tágítja a balladai táncot a hold figyelmével: „A juhászok meg már csak nézték, / hogy az égen hold ballag át / s csudálja nagy, fehér szemmel / anyám lábán a balladát."

Sinka költészetében a későbbiek folyamán is meghatározó jelentőségűek maradtak a balladaversek (pl. *Magyar Mihály balladája*), de a dalok és „panaszok" (lírai monológok) számának növekedésével mégis utóbbiak váltak vezető formává. Legjobb balladáit igazából a harmincas évek második felében írta, mikor a lírai jellegű balladák váltak egy időre vezető műfajjá a költészetében. Ekkor jutott legmesszebbre a „balladák útján"... S ekkor – a legjobb balladáiban – valósult meg legteljesebb mértékben líra és epika, avantgárd és néphagyomány, klasszicizálás és modernség szintézise.

Későbbi költészetében (*Hontalanok útján, Tűz és tenger*) is jelentős a balladák szerepe, mégis a harmincas évek második fele és a *Vád* (1939) megjelenésének időszaka vált a balladák nagy korszakává pályáján. A balladákban megnyilvánuló sajátos szintézistörekvések párhuzamba állíthatók a kései József Attila és Szabó Lőrinc lírájának szintetizáló tendenciáival, valamint – a szintézis igénye és a népi s az avantgárd irányzat elemeinek ötvözése tekintetében – a kortárs román költészet egyes képviselőivel[14] is (Octavian Goga[15] és Nichifor Crainic[16] lírájával például). S ahogy Sinka és néhány kortársa (többek között József Attila is) fölfedezte újra Arany késői költészetét, az „őszikék" verseit és a kései balladákat, ugyanúgy fedezték föl újra a harmincas évek román költői – a „román Arany Jánosnak" is nevezett – George Coşbuc[17] költészetét. Mindkét irodalomban a harmincas években egy újklasszicizáló folyamat bontakozott ki, mely a korábbi kánonok részleges átírásával-átértelmezésével járt. S a román irodalomban is – a húszas évek végétől – ismét nagy erővel bukkantak fel a balladák motívumai.

Sinka költészetének – egészében véve – fontos vonulatát jelentik a lírai balladák. Talán ezekben érhető tetten a leginkább költőjük sajátos szintézisteremtő ereje.

Jegyzetek:

1. Expresszionizmus: 1910 körül keletkezett – elsősorban Németországban és Ausztriában népszerű – avantgárd képzőművészeti-irodalmi irányzat. Jellemzője az érzelmek felfokozott ábrázolása, a fantasztikum és groteszk keresése s a torzítás.
2. Erdélyi József (1896–1978): költő, az újnépi költészet egyik kezdeményezője. *Ibolyalevél* (1922) c. kötetének megjelenésétől számítják az újnépi líra kibontakozását.
3. „őstehetség"-ethosz: az ún. őstehetségek (Sinka István, Sértő Kálmán, Számadó Ernő, Sárrétudvari Nagy Imre, stb.) a népi mozgalom második hullámával kerültek felszínre. Általában szegényparaszti-agrárproletár családból származtak, s magukat tekintették „igazi népinek" az elitebb származású népi mozgalmárokkal szemben. Lásd még Sinka István *Magyar hatodosok* c. írását.
4. Sértő Kálmán (1910–1941): költő, író és újságíró. Hatvany báró fedezi föl az öt elemit végzett, sokáig bányászként, majd tisztiszolgaként dolgozó, verselgető fiút. Első kötetét (*Falusi pillanat*, 1933) is Hatvany adja ki. Részt vett a népi mozgalomban és a Márciusi Frontban. Sinka mellett a legismertebb őstehetség. 1938–40 között átmenetileg közel került a szélsőjobboldal csoportjaihoz, különösen a nyilasokhoz. Rendszertelen életmódjából származó betegsége következményeként hunyt el fiatalon.
5. Lásd a *Himnuszok Kelet kapujában* c. kötet, később a *Denevérek honfoglalása* c. poéma körüli éles vitákat.
6. Karma: hindu vallási tanrendszer, mely azt tanítja, hogy a halhatatlan lélek következő létben való újjászületésének minőségét meghatározzák – sorskövetkezményként – az előző életek s az azokban elkövetett cselekmények.
7. Lásd Pomogáts Béla: *Költészet és népiesség* c. tanulmánykötetét (1987).
8. Lásd Medvigy Endre tanulmányait és utószavát Sinka István összegyűjtött verseinek új kiadásához (1993).
9. A *Pásztorének* c. elbeszélő költemény 1935-ben önálló kötetben is megjelent.
10. Itt természetesen – az Arany költészete és a népköltészet nyomán újrafölfedezett – „ballada" epikus műfajról van szó (nem tévesztendő össze a „ballade" középkori lírai versformájával).
11. A szabadverses indulás után (*Himnuszok Kelet kapujában*, 1933) Sinka költészetében – részben Erdélyi és Illyés költészetének hatására – a harmincas évek második felében az ütemhangsúlyos ritmika vált uralkodóvá.
12. Lásd René Guénon, Julius Evola, Hamvas Béla és László András tanulmányait a beavatási rítusokról, valamint Guénon *Beavatás és spirituális megvalósítás* c. tanulmánykötetét (Párizs, 1952, magyarul: Debrecen, 2006).

13. Lásd orphikus misztériumok, beavatási kultuszok és a népballadák világa *Mioriţa „Bárányka”* c. román népballada, *Kőműves Kelemen* c. székely ballada, stb.).
14. Lásd. Samanatorul Kiadó (Biblioteca Samanatorul) és irodalmi kör tevékenysége a huszas-harmincas évek folyamán.
15. Octavian Goga (1881–1938): erdélyi születésű román költő, műfordító, drámaíró, újságíró és politikus. Fiatal korában Ady barátja. Költészetében az újnépi költészet elemeit ötvözte a szimbolizmus és az avantgárd elemeivel.
16. Nichifor Crainic (1889–1972): román költő, műfordító, teológus, filozófus és politikus. Lírája nagy hatással volt József Attila költészetére. Költészetére az ortodox (görögkeleti) vallás, a román népi mozgalom és népköltészet, valamint az avantgárd egyes irányzatai gyakoroltak jelentős hatást. A második világháború alatt egy ideig a Vasgárda vezető tagja, majd Antonescu kormányának tagja lett. Ezért a háború után hosszú börtönbüntetésre ítélték.
17. George Coşbuc (1866–1918): erdélyi születésű román költő, író, műfordító és újságíró. Költészete a népiesség és a századforduló modern irányzatainak közös vonzásában bontakozott ki. Eminescu, a „román Petőfi” mellett sokan Coşbucot tekintették a „román Arany Jánosnak”. Felhasznált irodalom:

Felhasznált irodalom:
Lucian Blaga: *A mioriţai tér*. Bukarest, 1936.
René Guénon: *Beavatás és spirituális megvalósítás.* Kvintesszencia Kiadó, Debrecen, 2006.
Medvigy Endre: *Utószó*, In Sinka István: *Nagy útakról hazatérve I.-II.* (Összegyűjtött versek). Püski Kiadó, Budapest, 1993.
Medvigy Endre: *Utószó*, In Sértő Kálmán: *Hírért megszenvedtem* (Versek, napló és elbeszélések). Püski Kiadó, Budapest, 1996.
Németh László: *Népi író* (tanulmány), 1943. Kötetben: *A minőség forradalma – Kisebbségben*, *II. kötet*, 1992.
Pomogáts Béla: *A tárgyias költészettől a mitologizmusig.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.
Pomogáts Béla: *Költészet és népiesség*. Békéscsaba, 1987.

Madár János

MITOLÓGIA ÉS PÁSZTORÉNEK

Sinka Istvánról mostanában nagyon sokat vitatkoznak – esztéták, irodalomtörténészek, költők egyaránt. A véleménykülönbségek középpontjában a népi, balladisztikus hang és a világnézeti indíttatás áll. Van, aki kiemeli – sőt, igen magasra emeli – Sinka István szociografikus-tragikus költészetét; és az egész életműből kiolvasható pusztai perlekedést. Ezzel szemben gyakran megjelenik egy másfajta vélekedés, ítélet, miszerint a fekete bojtár parasztsorsokat megörökítő, dalszerű versnyelvezete nem eléggé átütő erejű, nem eléggé hiteles. Ha a tartalmi és formai egység felől közelítjük meg az előbbiekben felvetődött kérdést – kérdéskört –, akkor egy-értelműen kijelenthetjük, hogy Sinka István rendkívül eredeti költő. Egyediségét, páratlan sors-szerűségét, az ősi mitológia pásztorközösségekhez kapcsolódó elemeit, nyelvi intuícióit senkinél nem találjuk meg ilyen tiszta és természetes költőiséggel: „Az én életem kiöltözött, / bennem virág nőtt, / templom, bokor. / Fakó szűröm aranyosnak néztem / s az öreg juhászoknak kiáltva beszéltem, / hogy engem valami láz sodor / innen s így nem tudok köztük megmaradni."

Ebben a versrészletben azonnal megszólal a küldetéstudat is, amelyhez az első igazi – és egy életre meghatározóvá vált – ösztönzést Petőfitől kapott. Irodalomtörténeti érdekesség, hogy Sinka István hogyan került a Petőfi-versek bűvöletébe. Görömbei András Sinka Istvánról szóló monográfiájában olvashatjuk: hogy a cseléd-juhász – Sinka – egy kis bárányt, egy kis beteg bárányt kapott kegyetlen gazdájának feleségétől, el ne árulja őt félrelépéseiért. Nem sokáig örülhetett azonban saját báránykájának Sinka, mert arra jött egy asztaloslegény – aki a könyvek barátja volt – és a magával hozott Petőfi-kötetből felolvasott Sinka Istvánnak. A véletlen is jelképes értékkel bír, hiszen – többek között – a *Legenda* címűt olvasta fel, amely lázadó-édes varázsával, perlekedő motívumkincsével teljesen elbűvölte a pásztorfiút. Sinka István így írt erről később: „Mikorra abbahagyta az olvasást, én már nem voltam se holt, se eleven. Annyira hatalmába kerített a vágy, hogy az enyém legyen, hogy hallhatóan nyögtem." A kisbárányt adta oda a könyvért – legyőzve azt a fájdalmát, hogy elveszítette egyetlen élő kis tulajdonát.

Ettől kezdve még erőteljesebb lett Sinka István szabadságvágya, perlekedése a világgal. Elhatározta, hogy maga is költő lesz. Kezdte elhanyagolni a birkanyáj őrzését, olvasott és olvasott. Egymást érték a szidalmak, amiket gazdájától kapott. Elhatározta, hogy megszökik, mert nem bírja tovább a megaláztatásokat. Így is történt... Ekkor kezdődött el körülötte az igazi kálvária. „Sinka sűrűn cserélt helyet meg gazdát, ám, mindenütt friss sebeket kapott, nem csupán a testén, de bévül is. Az utóbbiak sose forradtak be, és állandó belső seblázt okoztak; ez a sebláz Sinka egyik legjellemzőbb vonása. A belső sebláz hevítette költővé, s verte verte föl emberi mélységeit, ugyanakkor a lázas Sinka valaminő nagy emberi és költői elégtételre vágyott." – olvashatjuk Féja Géza: *A Sinka-kérdés* című tanulmányában (*Új Írás*, 1973. VIII. 100.). Nem véletlen, hogy a legtöbb versében rehabilitációt sürget, amely őt – és minden hozzáhasonló sorsú embert – fölszabadítana a fizikai és lelki rabságból, nyomorúságból. Ebben a rendkívül súlyos perlekedésben Sinka István három jól érzékelhető kérdéskört rajzol meg, mint a bizonyítások legfontosabb sarokpontjait, tényeit: a mérhetetlen és szinte elviselhetetlen megaláztatásokat; a fizikai és lelki szenvedéseket; valamint a primitív népek, népcsoportok misztikus sorsát. Az irracionalizmusnak ez a szörnyű állandósulása egybe is mossa az előbbiekben jelzett három réteget, ugyanakkor sajátos mélységeket tár fel Sinka István életében, sorsában. Csak gondoljunk arra a tényre – amit a költő számtalan írásában idéz –, hogy gyermekkorában fekete kendős öregasszonyok vették körül állandóan, ami valami szörnyű nyomasztó erővel hatott rá. Babonákról, hiedelmekről, boszorkányokról, rontásokról, hazajáró halotti lelkekről hallott suttogásokat, beszélgetéseket nap mint nap.

Talán ebben – a gyermekkorig visszanyúló emlékezetben – gyökereznek Sinka István balladái, látomásos versei. Ennek egyik fényes bizonyítéka a *Karácsonyéji pásztor* című verse, amelynek egy részletét nézzünk meg közelebbről is: „Éjfél idején jött egy ember, / belelépett a parazsamba, / de nem égtek el lábujjai. / Én megrettentem, jaj, lélek ez, / most kicsi életem összerontja, / s míg meghallanák a faluból, / hajamat halálba fonja." Ezt a nyomasztó látomást, a „látogató" misztikus alakjának megidézését olyan erővel teszi, hogy a félelem átremeg minden verssoron. A kis pásztor első reagálása erre a különös találkozásra: a tiltakozás, a rettenetben gyökerező elutasítás. Mintha Gulyás Pál tudatos mítoszteremtését, a népköltészet elemi eszköztárát használná ebben a versében Sinka István. A mű irodalomtörténeti jelentősége abban is megmutatkozik, hogy a népi gyökerekből való táplálkozás nem erőltetett, mint Sértő Kálmánnál, vagy mondhatnánk más neveket is. Sinka István népisége – talán nem túlzás – Petőfi népiességével, vagy még korábbi évtizedek barbár kultúrájával cseng össze. Itt a „barbár" szót nem pejoratív értelemben használom – természetesen –, hanem a parasztkultúra ősiségének hangsúlyozásával. Vagyis: Sinka István költészetét még nem fertőzte meg semmiféle irodalmi-szellemi formabontás, megújulás, úgynevezett magasabb kultúra. Archaikus, primitív művészeti eszközökkel megszólaló költészete annyira sajátos volt – már indulásakor is –, hogy éppen ezzel hívta fel a figyelmet önmagára. Genetikusan magyar és genetikusan népi motívumaival egyszerre lett ismert, elismert költő. Természetesen voltak ellenzői is, akik nem nézték jó szemmel, hogy „egy cseléd" a táltosság tudásával, erejével lép színre. Az irodalmi megítélések is kétfelé váltak vele szemben.

Most inkább mégis azokra a kritikusokra, irodalomtörténészekre, írókra, költőkre, irodalomszervezőkre, könyvkiadókra figyeljünk, akik felismerték és elismerték Sinka István tehetségét. Hiszen Veres Péter, Móricz Zsigmond, Illyés Gyula, Erdei Ferenc, Szabó Pál, Erdélyi József, Féja Géza, Kodolányi János, Gulyás Pál, Németh László, Püski Sándor és mások elismerése, támogatása nélkül Sinka István költészete nem teljesedhetett volna ki. Mára viszont egy klasszikus költő életműve áll előttünk. És ebben az elismerésben benne van: Nagy László, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor, Kardos László, Barta János, Czine Mihály, Bori Imre, Béládi Miklós, Pomogáts Béla, Görömbei András, Csák Gyula, Medvigy Endre érdeme is; hiszen ők nemcsak hogy elfogadták Sinka István verseit, költészetét, hanem bizonyos értelemben példaképüknek is tekintették, tekintik. Az előbbiekben felsorolt alkotók – kivétel nélkül – megvallották Sinka Istvánhoz és költészetéhez való kötődésüket, és tanulmányok, esszék egész sorát írták Sinkáról. Görömbei András az Akadémiai Kiadó *Kortársaink* sorozatában jelentette meg Sinka Istvánról szóló – mindenre kiterjedő – monográfiáját (1977). Ez a könyv mutat rá legjobban Sinka István fejlődéstörténetére, ami teljes költészetének értelmezéséhez, megközelítéséhez elengedhetetlen. Görömbei András – a teljes életmű értékeinek felmutatásával együtt – Sinka István önéletrajzi írásainak, regények alapos elemzését is elvégzi, amely nagyon sokban segít nekünk, hogy megértsük emberi és társadalmi hátterét is ennek a hatalmas költészetnek. Az életrajzi motívumok, történések jelenléte, kronológiája abban is segítségünkre lehet, hogy tovább kutassuk és tudatosítsuk Sinka István költészetét.

Mayer Erzsébet

HAGYMÁS IRODALMI ESTEK

Hagymás Istvánnak ajánlom

A tanulmányíró úgy tudja, hogy az univerzum legparányibb elemében és minden jelenségében ott van az egész világ, mint ahogy az univerzumban is ott van minden parány és tünemény. Így egy szál hagyma is elegendő ahhoz, hogy az emberi létről szóljunk. Jól lehet a téma – az irodalmi hagyma jelentései – kimeríthetetlen. Jelen írásomban a hagyma az emberi szeretet megnyilvánulásának szimbólumaként szerepel, utal a modern ember önnön lényegét elveszítő tragédiájára, s felidézi a kíméletlen politikai diktatúrák fojtó szagát. A szerzők: Dosztojevszkij és Ibsen, a modernitás hírnökei, Sofi Oksanen észt-finn írónő pedig Észtország történelmének nagy hatású drámai élményfelidézője.

Dosztojevszkij kimeríthetetlen gazdagságú életművének utolsó, befejezetlennek tartott nagyregénye a *Karamazov testvérek* című könyve. 1880-ban írta, az író 1881-ben halott. Érdemes figyelembe venni, hogy a Karamazov szó beszélő név. A kara tatárul feketét jelent, a mazov pedig oroszul befestett, bemázolt, összepiszkított jelentésű. A családnév magyarul tehát feketére mázoltat jelent, vagyis a szerző már a címben jelzi, hogy az emberi személyiség éjsötét rétegeibe ereszkedünk alá. Érdemes tudni azt is, hogy nemcsak hogy testvérekről van szó, hanem fivérekről. A karamazovi aljas játszmát férfiak vívják férfiakkal. Mindez azért nem mellőzhető, mert meglátásom szerint az egész mű valamennyi összetevőjével együtt a patriarchális, hierarchizált, alá-fölérendelségre, tekintélyre épülő világrenddel mutat kapcsolatot.
A regény az öreg Karamazov, a családfő meggyilkolásáról szól. Mind a négy fiának mély oka van az apa megölésére, ugyanis a vén pojáca, a cinikus kéjenc kiforgatta őket vagyonukból, elszívta előlük a levegőt. Dmitrij van a fivérek közül a legszorultabb helyzetben, mert nemcsak kisemmizték, hanem az apa rafinált hatékonysággal el kívánja szeretni Grusenykát is, Dmitrij szerelmét. A kívánatos ifjú hölgy viszont játszik mindkettőjükkel, sőt el akarja csábítani a legfiatalabb Karamazov fivért, a szentéletű fiatal Aljosát, sőt kész ennek a tervének megvalósulásáért rokonának, Rakityinnak még fizetni is. Erre az alávaló tettre váratlan alkalom kínálkozik Zoszima sztarec halálával, akinek felravatalozott teste idő előtt hullabűzt kezdett árasztani, ami mélységes rémületet és csalódást váltott ki elkötelezett híveiből, így kedvenc tanítványából, Aljosából is, aki olyannyira megkeseredett, hogy az őt kereső és rátaláló Rakityintól kolbászt kért, és vodkát kortyolt, s hogy kiélje gonosz szándékát, hajlandó volt vele elmenni Grusenykához. A meggyalázott múltú fiatal lány házában éppen akkor jelennek meg, amikor a lány készen áll arra, hogy elfogadja régi megrontójának, a megözvegyült polyák ezredesnek az ajánlatát. A találkozás viszont váratlan fordulatot vett, Grusenyka megérezve és átélve Aljosa megrendült fájdalmát, felhagyott gonosz szándékával. Aljosa viszont megérezte Grusenykában az őszinte együttérzőt, s így szerető nővérnek, drága kincsnek nevezte. A belső lelki élmény hatására kerül sor az *Egy szál hagyma* történetének elmondására és értelmezésére. Érdemes felidézni a mesét.
„Holt volt, hol nem volt, volt egyszer egy gonosz, nagyon gonosz asszony, és meghalt. És egyetlenegy jótett sem maradt utána. Megragadták az ördögök, és bedobták egy tüzes tóba. Az őrangyala meg ott áll, és azon gondolkodik: milyen jó cselekedetét említhetném meg az Istennek? Eszébe is jutott valami, és azt mondja Istennek. A veteményeskertben egyszer kirántott egy szál hagymát, és odaadta egy koldusasszonynak. Azt felelte erre az Isten: Hát fogd azt a hagymát , és nyújtsd be neki a tóba, kapaszkodjon bele, és húzassa magát, és ha kihúzod abból a tóból, ám menjen a mennyországba; de ha elszakad a hagymaszár, akkor csak maradjon ott az asszony, ahol van. Máris futott az asszonyhoz és odanyújtotta neki a hagymát: Nesze asszony – mondta –, kapaszkodj belé, és húzódzkodj. És óvatosan húzni kezdte, és már majdnem kihúzta, de a tóban

a többi kárhozott, mihelyt meglátta, hogy húzzák kifelé, mind őbelé kapaszkodott, hogy vele együtt őket is húzzák ki. De az asszony nagyon-nagyon gonosz volt, és rugdosni kezdte őket mind a két lábával: engem húznak, nem titeket, az enyém a hagyma, nem a tietek. Mihelyt ezt kimondta, leszakadt a hagymaszár. És az asszony visszaesett a tóba, és ott ég a mai napig is. Az angyal pedig sírva fakadt, és elment."
Grusenyka mindjárt magára vonatkoztatja a történetet. A gonosz asszony ő, aki mint féreg tönkre akarta tenni Aljosát, sőt ennek érdekében megvesztegette Rakityint. De ahogy megkapta Aljosától a megbocsátás, a tisztelet hagymácskáját, elállt szándékától. Először éli át életében azt, hogy valaki nem a többi ember, s nem a saját önmegvető tekintetével néz rá, hanem a személyes méltóságát visszaadó Isten tekintetével. Ezekben a látszólag mellékes eseményekben tűnik ki legtisztábban Dosztojevszkij hite is, ahogy Hegedűs Loránt fogalmazza: „Az emberi lélek mind nagyobb mélységeibe leszállva állapítja majd csak meg, hogy annak leglényegesebb mélypontja minden felszíni tiltakozás ellenére a vallás. Az ember legfőbb életkérdése az, hogy személyesen megtalálja kapcsolatát a Végtelennel." Dosztojevszkij hagymácskatörténete nem záródik le Grusenyka átváltozásával. A lelki nyugalmát visszanyert Aljosa visszamegy a kolostorba, ahol Szergij atyát látja virrasztani, aki olvassa az evangéliumból a kánai menyegző részt Zoszima teteme mellett. Aljosa révületbe esik, és a kánai menyegzőn ott látja a sztarecet és hallja hangját: „Vigadjunk – folytatta a szikár kis öreg –, és igyunk új bort, az új öröm borát; látod milyen sok vendégem van? Itt a vőlegény meg a menyasszony, és itt a bölcs násznagy, éppen kóstolja az újbort, (…) adtam egy szál hagymát, így hát én is itt vagyok. És az itt levők közül sokan csak egy-egy szál hagymát, egy-egy kis hagymát adtak… Mi a dolgunk? Ma neked is sikerült odanyújtanod egy hagymaszárat annak, aki áhítozott rá, neked is, csendes, szelíd fiacskám."
Ezzel a bibliai idézettel, a menyegző példázatával Dosztojevszkij kilép regénye eseményiből, és Aljosa, Grusenyka és a sztarec istenemberré válásának lehetőségét odakínálja minden embernek, mindannyiunknak, hiszen csak egy szál hagymácskán múlik.

Ibsen az 1867-ben írt *Peer Gynt* című drámájában közvetlenül nem a lélek sötét mélységeit járja, hanem az élet külső lehetőségeit ostromló magabiztos, hetyke ember útját mutatja. Arany János kíváló bemutatásában és jellemzésében: …Vásár az élet: a földnek lakossa / Lót-fut, könyökli egymást, és tapossa, / Ad-vesz, civódik, káromol, kacag; / Por, sár megöl, megfojt a hagymaszag;… *(Vojtina ars poeticája)*.
Míg Dosztojevszkij hősei megválthatók a szenvedéssel és a szeretettel, addig Ibsennél a magtalan, személyiségét vesztett, egymásra hajló hagymahéjakból álló ember erre nem alkalmas. Peer eltékozolt életének méltóságát a szeretni tudó asszonyok, anyja és hűséges szerelme adja meg neki. Aki olvasta ezt a művet, szembesült a dráma rendkívüliségével, kár, hogy nem készült róla kimerítő elemzés. Azt is érzékelte minden olvasója, hogy a hagymaember metafora valami nagyon lényegeset fejez ki. Mi, akik a posztmodern sűrűjében vergődünk – ahol a személyiség- és világválság nem lett kisebb Ibsen óta – egyre világosabban értjük az író-próféta szavainak jelentését. Spiró György egyik regényében azt mondja egy lengyel herceg: Kétfajta ember van a világon, a maggal megvert és a hagymaember. Az elsőnek vannak gondolatai, belső üzenete, valódi elhivatottsággal, „misszióval" bír, és van hagymaember, akiről sorra lefejtheted a legszínesebb és leglátványosabb és leghatásosabb héjakat, aztán belül meg nincs semmi, nincs mag. A probléma persze nem új keletű. Jeremiás prófétától (18,6) ismerjük a fazekas munkáját, aki az agyagból korongján edényt készít, majd leveszi a korongról, és megszemléli. A rosszul sikerültet viszont összegyúrva visszadobja az agyagba, amiből majd új edényt készít. Ez a sors várja a mi magtalan drámahősünket is, Peer Gynt-öt, csak őt nem a fazekas dobja vissza a közös, megdolgozásra váró masszába, hanem a gomböntő olvasztja be gomböntő kanalában.
Ibsen valóban prófétaként hívja fel a figyelmet az emberi személyiséget veszélyeztető, majd elveszejtő káprázatokra, és a veszélyt serkentő életmódra. A megkísértések legnagyobbika a hatalom és a gazdagság valamint az érzéki gyönyör. Ahogy ezt a magyar romantika nagy alakjainál

– Vörösmarty, Madách – is láthatjuk. Mennél inkább siker koronázza szerepjátékainkat (hagymahéjainkat), annál nagyobb űr támad belül. Nem véletlen, hogy Ibsen hőse kalandokban éli ki magát, nagy utakat tesz meg a kinti világban, amiből ő maga, az önmaga viszont kimarad. A kultúrtörténet nagy utazói vándoroltak, zarándokoltak, megjárták az élet útját, hogy személyiségük ezáltal bölcsebb, érettebb legyen. Peer a modern turista előképe, állandóan úton van, hogy ne kelljen megérkeznie sehova, hogy ne kelljen semmit és senkit teljes belső énjével vállalnia. Előkép annyiban is, hogy nem érzékeli a valóságot, sem a környezetét, sem a körülötte élő embereket; eszközök, tárgyak csupán számára kalandjaihoz. Amitől belső üressége viszont csak nő, csak nő.
A témához ide kívánkozik egy filozofikusabb megjegyzés. Nem az a probléma, hogy Peer üres belül, hiszen az emberi személyiség magva, az önmaga valóban üres hely. Hanem az a gond, hogy nincs mivel megtöltse, ugyanis ez a mag csak az isteni-ember kozmosszal kialakított kapcsolatával és az abból nyert identitással tölthető ki. József Attilával szólva: csak másban moshatod meg arcodat.

Az eddigiekben szemügyre vett regényekben a konkrét történelem nem játszott meghatározó szerepet, Dosztojevszkij és Ibsen a mindenkori ember mindenkori problémáit boncolgatta. Sofi Oksanen fiatal észt-finn írónőt viszont épp ellenkezőleg, a történelem kínosan elhallgatott szégyenletes mechanizmusai érdekelték. Akik ismerik *Tisztogatás* című regényét, közös élményként fogalmazták meg, hogy lélegzetelállító és velőtrázó élményt nyújtott. Nekem is. A fájdalom és a bánat ösztönzött arra, hogy itt az irodalmi hagymák között megemlítsem. Sofi Oksanen könyvét azért is jó olvasni, mert az ő könyve is kényszerítően hat a történelem és annak különféle állandó jelzőkkel ellátott szereplőinek átértékeléséhez. Melwin M. Webber megfogalmazásában: „Sorra dőlnek meg a legkülönfélébb fekete-fehér, igen-nem, lökés-taszítás, vagy-vagy ellentétpárok, arra késztetve bennünket, hogy figyelmünket ne csak a szélső, a poláris szituációkra, hanem a folytonos, a kontinuus vonatkozásokra is összpontosítsuk.” Oksanen könyve azért is fontos, mert a történelem ritkán szól a legyőzöttek történelmi tapasztalatairól. Oksanennél az észtek történelmi élményvilága képezi a megélt, nem pedig hamis tollal megírt ún. objektív történelmet.

A *Tisztogatás* című regény Észtország ötven évének történetét egy család életébe sűrítve meséli el1939-től 1992-ig. Ez alatt az idő alatt jöttek a szovjet megszállók, majd a német hadsereg mint felszabadító hadsereg (!), őket követték a szovjet megtorlók, és végül az önálló Észtországban az orosz maffiózók. Mindezek következtében eltűnt minden: a házak, az erdők, a lányok, a nyelv, s maradt az eltakaríthatatlan történelmi mocsok. Ezt a kíméletlen folyamatot a regényben a hagymaszag és a légypiszok tartja össze.
Egy észt családban két lány nevelkedik, Aliide és Ingel. Aliide első pillantásra beleszeret Hansba, a faluban élő német fiatal legénybe. A férfi viszont a nővért választja, akivel erős belső szerelemben él, s egy kedves kislányuk is születik. 39-ben a balti németek Németországba mentek, részt vettek a Szovjetunió ellen vívott finn háborúban. Ingel, a boldog fiatalasszony nagy reményekkel

várta, hogy megérkezzenek a német felszabadítók, és megérkeztek. „Elzavarták az égő házak füstjét az égboltról, és újra kéken fénylett, a föld feketedett, a felhők kifehéredtek." Ahogy a németek megérkeztek, s ahogy az ő rémálmuk véget ért, úgy kezdődött másoké. A kommunisták elsápadtak, s elmenekültek. A németek udvariasak voltak, segítőkészek, vidámak, de az általuk keltett reménynek hamar vége lett. S megkezdődött a tartós visszajátszás. A család élete attól lett keserves, hogy Hansnak a szovjet megtorlók elől menekülnie kellett német múltja miatt. Aliide, hogy mentse reménytelen szerelmét, elrejti a ház pincéjébe, s hogy minden gyanút elkerüljenek, hozzámegy az oroszok oldalán elkötelezett pártagitátorhoz, Martinhoz. Ettől a perctől kezdve nem lehet megszabadulni az orrfacsaró, hányingert keltő hagymaszagtól, amit elsősorban Martin áraszt, majd hagymaszagú lesz Aliide, az egész lakás. Ezt a szagot árasztják a letarolt országba betelepített oroszok, akik nagy batyukkal érkeztek a pályaudvarra gyári munkásnak, de jellegzetes bűzös szag árad az aranyfogú széles vigyorú, pöffeszkedő KGB-s tisztekből is. Aliide mérhetetlenül szenved Martin iránt érzett undora miatt: „Martin foga között mindig ott virított néhány hagymaszárdarabka. A vaskos, zömök férfi karján lötyögött a bőr, a hónalja fölötti részen egészen a válláig erősen kitágultak a pórusok. Hosszú, izzadságtól sárgás hónaljszőrzete sűrű volt ugyan, mégis törékeny, mint a rozsdás drót. Köldöke barlangszerűen bemélyedt, és herezacskói csaknem a térdéig lógtak." Aliide tűr és tűr, mert élete értelme Hans, aki egyszerre védence és rabja. Mindenre kész érte, kiállja a kínzásokat, tudja, hogy Ingelt is brutálisan meggyalázták a kihallgatások során, azzal is tisztában van, hogy Ingel és Hans kislányát is megerőszakolták, de végül az ő *közbenjárására* hurcolják el Ingelt és a kislányt Szibériába. „A mindennapi félelmektől elgyötört élet, Martin bűzlő teste, (….) a vég nélküli hazudozások, a vég nélküli hentergések (..), az örökös remegés, a bemberg-ruha izzadtságtól csatakos hónaljbetétje, a fogorvos szőrös keze, Linda merev tekintete ama bizonyos éjszaka után, lámpák és katonai csizmák, mindezekért kész lett volna megbocsátani, mindezeket elfelej-tette volna, ha csak egyetlenegy napot együtt tölthetett volna Hansszal Tallin parkjában." Erre nem kerül sor, Hans nem akar hamis útlevéllel Tallinba szökni, nem akar sorsa elől megfutni, egyre gyakrabban kiszökik az erdőben bujdosó, és ott ellenálló észt testvéreihez. Majd halálosan megsebesül.
A hagymaszagon kívül a légy lesz a másik összekötő eleme a regénynek. Ahogy az émelyítő fojtó hagymaszagtól nem lehet megszabadulni, ugyanúgy nem lehet megszabadulni a légypiszoktól sem. „Légy. Pimasz, szemtelen, undorító, mindent bepiszkoló. Légy. Szívós, kitartó, örökké zümmögő, idegesítő parányi ellenség. Légy a hentespultban. Lárvák a kolbászban. Légy az éléskamrában. Légy a befőznivaló paradicsomon. Légy az ablakban. Légy a fedőlapon." A légypiszok különösen akkor válik kellemetlené, amikor kiderül, hogy az ügynökök éppúgy köpik be embertársaikat, mint a légy az élelmiszert, s éppúgy viselkednek, mint a légycsapó, amivel az éppen aktuális ellenséget, a kiszemelt áldozatot agyoncsapják. Oksanen nem kímél bennünket, a múlt mocska, szörnyűsége itt van bennünk, rajtunk, azóta is.

Amitől Dosztojevszkij és Ibsen tartott, bekövetkezett. A személyiségmagját vesztett hagymázos ember nem ismer se istent, se hazát, se felebarátot, hogyan is lenne képes megérteni Zoszima örömét a kánai menyegzőn, s főleg intő, biztató szavát: ne feledjetek legalább egy szál hagymát adni embertársaitoknak.

Felhasznált irodalom:
Bíró Béla: *Véges végtelen*, Fríg Könyvkiadó, Budapest, 2002.
Buber, M: *A próféták hite*, Atlantisz Budapest, 1998.
Hegedűs Loránt: *Jézus és Európa,* Mundus Kiadó, Budapest, 1998.
Ibsen: *Színművek*, Magyar Helikon, Budapest, 1966.
Oksanen, Sofi: *Tisztogatás*, Scolar Könyvkiadó, Budapest, 2008.
Dosztojevszkij: *Karmazov testvérek*, Jelenkor Könyvkiadó, Pécs, 2004.

Hagymás István

TALPFÁK

Az ecetfa

Az ecetfa a tanya (zöld sziget a Dél-Alföld aranysárga búzatengerében) bejáratánál fogadta a mindenkori érkezőket. Egykor a bevezető kocsiút mellé ültethették, de az elmúlt majd száz év óta olyan vaskosra kerekedett a törzse, s oly magasra nőtt, szóval akkora lett, hogy amikor gyermekfejjel megbarátkoztam vele, a lovaskocsiknak már éles, félkörnyi kanyart kellett tenniük, hogy kikerülhessék tanyára haladtukban.

Tizenegy éve, hogy a tanya utolsó gazdája, apám legidősebb testvére meghalt. Tizenegy év kellett ahhoz, hogy a Dél-Alföld zöld szigete a tengeri alá süllyedjen, ecetfástól, mindenestől. Vajon hányan tudják még, hogy hol állt az ecetfa?

Ecetfával álmodtam az éjjel, egy szántó közepén állt, nagy, magas, terebélyes ecetfa volt, körülötte szabályos körben több tucat apró ecetfasarj nőtt ki a földből. Olyan volt, mint egy zöld korallzátony-kezdemény a barna szántáshullámok, barázdák hátán, olyan volt, mint egy zöld szökőkút, középen magasra törő zöld vízsugárral, körötte megannyi pici zöld vízesésnövendékkel…

A húgomnak tegnap született meg a negyedik unokája; a lányom, az idősebb, gyereket vár, Ági, nagyRózsa kisebb lánya azt mondta legutóbb telefonon, hogy nem haragszik ránk a Lidi miatt, amiért el kellett mennie pesti lakásunkból. Zsuzsi valahogy nem jött ki vele. Lidi, Ági unokatestvérem egyik ikerlánya. Zsuzsi a kisebbik lányom, a fiúja Egyiptomban búvárkodik. Ági Géza felesége volt (most nyáron ment férjhez harmadszor), már jó pár éve, hogy elváltak. Géza nekem sokáig a legjobb barátom volt, ő tanított meg fényképezni, mostanában egyre ritkábban látjukhalljuk egymást. Béla, Géza öccse is a legjobb barátom volt, vele mostanában többször találkozunk, halljuk-látjuk egymást. Béci az, akiről sokat meséltem lányaimnak, amikor még kicsik voltak. Azokban az időkben az egész család azzal volt elfoglalva szülőstől, gyerekestől, hogy valami úton-módon talajt fogjunk, gyökeret eresszünk az Őrségben. A történetek mindig azzal kezdődtek, hogy Béci meg Pityu, amikor még gyerekek voltak, kimentek a tanyára, majd jött a hosszú esti mese a fiúkról. Valóban kijártunk a tanyára Bécivel. Olyanok voltunk, mint két kicsi tengerészgyalogos, akik csíkos matróztrikóban, maguk által fabrikált gyászszalagos tengerészsapkában róják a rónát, az egykori Pannon-tenger medencéjét, valahol a Dél-Alföldön, és egy zöld szigetet keresnek, a szállást, hogy a mesék megtörténhessenek. Bécinek még emlékezni kellene az ecetfára.

Az eperfa

Az eperfa három évvel ezelőtt még megvolt. A Zsuzsi is látta, meg a Zotya is. Zotya Zsuzsi fiúja. Együtt mentünk ki terepjáróval megnézni. Mondom, még megvolt, le is fényképeztem. Az egyik nagy ága tiszta fekete volt, szénné égett, villám csaphatott bele. A másik ága letört, ez is főág volt, szerintem egy vihar csavarhatta le. Egy ága még zöld volt, ez az ág még élt. Egy hónapja beszéltem a Györgyivel, ő a húgom. Azt mondja, már nem emlékszik az eperfára. Szerintem ott van. Lehet, hogy már nem él, de szinte biztos, hogy ott van. Szerintem él, talán Laci tudja. Laci a sógorom, ő gyakran kijár, kell, hogy tudja. Fel fogom hívni telefonon, meg fogom tőle kérdezni, hogy megvan-e még. Ha megvan, kimegyek, megnézem, át is ölelem, de lehet, hogy csak megérintem, vagy csak nézem. Ha nem lenne meg, akkor, nem tudom. Azért akkor is ki kellene menni, lehet, hogy Laci sem emlékszik, vagy nem jól tudja, vagy ki sem kellene menni, jó volna, ha megvolna, megkeresem…

Kivágták. Laci vágatta ki, és a gyökerét is kiszántatta traktorral. Laci a sógorom, ők örökölték a tanyát meg a földeket. Azé a föld, aki megműveli. Laci megműveli, helyettem is. Én elmentem hazulról. Szeretem Lacit, Lacit mindenki szereti… Mindegy. Talán mégis ki kellene menni oda,

ahol az eperfa állhatott, talán sokáig kellene nézni azt a helyet, talán meg is kellene öntözni, talán szertartássá kellene avatni a vízöntést a hűlt helyre…

11 (eleven)
Akác

Régi virágcserép a ház nyugati falánál, benne régi, elhasznált virágföld. Apró, pici, zöld hajtás, egyelőre csak fű. De mégsem. Egy hét múlva már látszik, hogy valami más. Magasabbra nő, oldalágakat hajt, mintha levelet is nevelne, tüskét növesztene. Apró, puha tüskéket. Nem rózsa. Akác. Igen, ez akácfa lesz, ha majd egyszer megnő. Persze azért már most is akác. Még tavalyelőtt ősszel fújhatta hozzánk a szél a magot. Aztán a régi cserépben, a régi földben valahogy áttelelt, a hely szélvédett volt. Tavaly tavasszal kinőtt a cserépben, akkor vettem észre. Párszor meglocsoltam, szépen fejlődött. Aztán kiültettem a cserépből a ház körüli kert északkeleti szélére. Szabadon nőtt, néha már el is feledtem. Egyszer aztán mégsem leltem, amikor nem feledtem. Az idén tavasszal sokat nézegettem a helyét, kijártam hozzá. Sokáig nem adott hírt magáról. Egyszer aztán mégis kihajtott másodjára is, felbukkant a föld alól, s csak nőtt, nőtt, nőtt. Ma már a derekamig ér. Ezen a nyáron karót is kötöttem hozzá, így talán megmarad. Már Edit is érti. Ő a feleségem, orvos, már többször megmentett, őt is meg kellene gyógyítani. Most izgul, ideges, rosszkedvű. Az anyja messze van, magányos, egyedül él, beteg, nem lát, alig tud mozogni, valahogy azért elvan. A lányunk gyereket vár, ő is messze van, cukros, de nincs egyedül, és a cukra is jó, mióta viselős. Minden rendben lesz… András, a vejem beindítja a szikvízüzemet, a magvíz *eleven*!

A *Talpfák* című tizenegy részből álló szöveg első négy része a *Muravidék* 19. számában *Két tonett, Szomorúfűz, Talpfák* és *Villanypóznák* címekkel, a második négy része a 20. számban *Vadnarancs, Rózsafa, Pálmasor* és *Tat(fa)korlát* címekkel jelent meg. Itt a 9-11. rész olvasható.

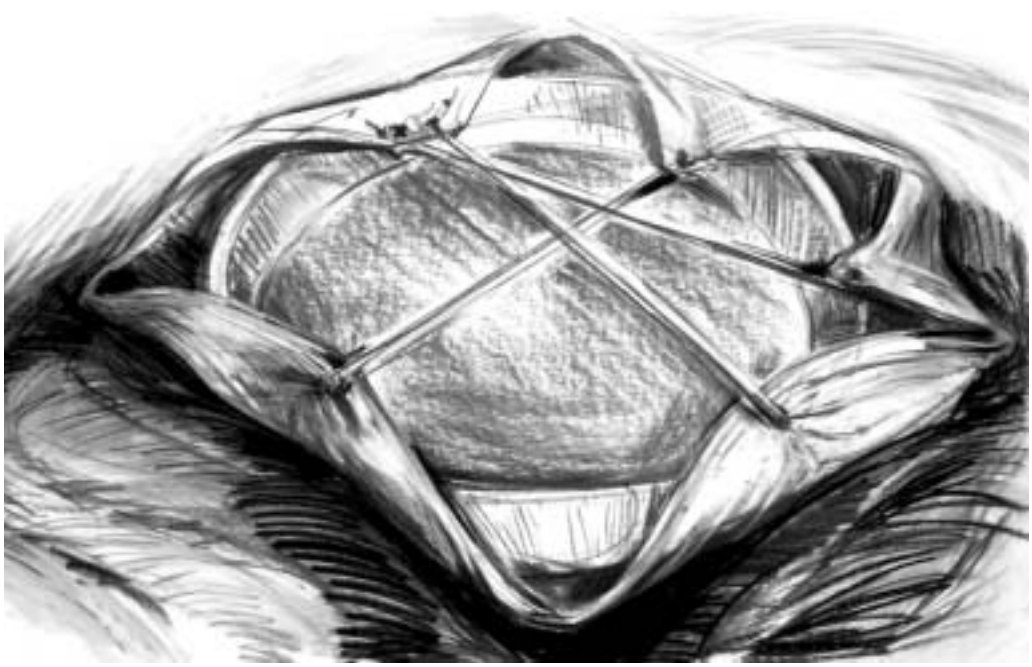

Feledy Balázs

A TÁJ VÁLTOZÁSAI – A MŰVÉSZ VÁLTOZÁSAI

Ghyczy György munkásságáról

Különös jelensége a kortárs magyar képzőművészetnek Ghyczy György művészete és személye. Ahogy én látom, tapasztalom az úgynevezett képzőművészeti kánonban bent is van meg nem is, a képzőművészeti médiának (ha van ilyen) részese is meg nem is. Részese a képzőművészeti nyilvánosságnak, meg nem is. Személye aktív, de nem erőszakos, művészete szuggesztív, de nem tolakodó. Az utóbbi években nyithattam egy-két önálló kiállítását, s ezek tapasztalatai olyan erővel hatottak, hatnak rám, hogy lényegesnek tartom írásban is rögzíteni benyomásaimat. Például azt, hogy – egy-egy esetben – milyen precízen el tudja igazítani kiállításának látogatóját akkor, amikor sokszor azt tapasztaljuk, hogy szinte divat a néző bizonytalanságban hagyása, kevés a háttérinformáció, s az amúgy is bizonytalan nézőben újabb kétségek merülhetnek fel, ahelyett, hogy bizonyos legyen valamiben. De hát miben is tud segíteni nekünk Ghyczy György? Például abban, hogy egy 2010-ben megrendezett kiállításának meghívójában így fogalmazott: modern képek klasszikus enteriőrben, valamint címe is volt bemutatójának: *A táj változásai*, s azt is külön közzétette magáról, hogy kortárs képzőművész. Nos, ezekben a címszavakban megüthetett minket például a modern szó, ami a korszerűt, a legújabb kor fejlettségének megfelelőt, mait, korunkbelit, mai ízlés szerintit, haladót jelentheti. Kérdésünk lehet tehát: valóban ilyenek-e a művész munkái? Nos: egyrészt igen, mert modernek felfogásban, technikában, annak alkalmazásában, de azonnal fontos tudnunk műveiről, hogy nem rugaszkodnak el az öncélú víziók, kísérletezések birodalmába. S ilyen értelemben pontos a modern szó használata, amely ma már nem feltétlenül jelzi az avantgardot, de persze utal a korszerű látásmódra. S ezzel együtt izgalmas volt tehát ama kiállításának (amely persze más kiállításaira is jellemző!) címe: A táj változásai. Ez nagyon érdekes és gondolatébresztő megfogalmazás. Mert valóban lehetséges, hogy változik a táj. Például vihar lesz, napsütés lesz, évszakváltás van, árnyék lesz, de persze lehet értelmezni ezt hosszabb távú, civilizációs változásnak is, például, hogy indusztriális lesz a táj. De Ghyczy György munkáinál – benyomásaim szerint – másról van szó. A tájat inkább ő maga változtatja meg. A táj változásait ő maga idézi elő. Végső soron azt állíthatjuk, hogy mindez a *művész változása*, illetve a különböző területek, minőségek összefüggnek, s így a művész és műveinek metamorfózisával szembesülünk.

A táj a képzőművészet egyik legfontosabb témája. Az antik művészetben ezzel még alig találkozunk, a középkor művészetében még inkább háttere a szakrális művészetnek, hogy aztán a reneszánsztól kezdve a művészet központi terrénuma legyen, a heroikus németalföldi tájképtől (tengerábrázolás) a megjelenő városi tájképig (Velence), az idill, a pásztorjelenetek helyszíneként. A romantika mindehhez új elemeket ad, az impresszionizmus megteremti a plein air-t, majd a XX. század izmusai közül pl. az expresszionizmus egészen új tartalmakat épít be a műfajba. S világossá válik: a tájkép nem csak a táj rögzítése (sőt a progresszióban elsősorban nem az), hanem lelkiállapot kifejezője és a művészethez való viszony kifejezője. Végképp igaz lesz, hogy a kép nem arról szól, ami látszik rajta. Képi alakzat és jelentés ketté válhat, s a (fizikai és spirituális) felület mögött megjelenik, felsejlik egy másik karakter. Látszat és valóság dilemmáival is szembesülünk, ugyanakkor még mindig igaz lehet Szőnyi István állítása, miszerint a művészetnek két tanítómestere lehet: a természet és az elmúlt korok művészete. Nem formai, a realitást visszatükröző értelemben, hanem amit úgy fogalmaz, hogy a természet kiapadhatatlan forrás, s egyben lehetőséget ad a művésznek mélyebb gondolatok manifesztálására. Vagyis: az átlag tájkép perifériális, a lényegi tájkép centrális.

Nos, Ghyczy György is vizuális kutatásai terepének tekinti a táj ábrázolásait. Mert egyrészt habitusában van valami kutató-attitűd, másészt ugyan fontos számára az élmény, hogy ott legyen, ott

dolgozzon, de aztán az is, hogy ebből a primer élményből egy intellektuális alkotómunka induljon, legyen, melyben személyiségének teljessége és összetettsége is előtérbe kerül.
Így alakul át a táj keze munkája által, s lesz e kép igazi Ghyczy-munka, mely személyes művé válik. Sötét alapokra helyezett pasztelljei igen szép harmóniákat tárnak elénk. *Táj vonalakkal* c. sorozata táji és kép elemeivel egyaránt élményt jelent, melyben azonban érzékeljük, hogy nem a táj, hanem a kép a fontos, de persze a táj lényegi attribútum. A pasztell nagyon anyagszerűvé teszi e műveket, s tömény esztétikum sugárzik belőlük. Ghyczy a pasztellel nem más hatást akar elérni, nem akar kifejezetten festőivé válni, ám mégis e munkái azzá lesznek. Tájvonalai, egyszerűsített csíkozásai megjelennek monotípiában is, ahol grafikai és festői hatások elérésére egyaránt képes. Itt is fontos a hordozó, a papír nemessége, melyre ráépül a nyomott, rajzolt motívumok együttese. Ezek szellős, ám komoly asszociációjú művek, melyekben lényegivé válik a szerkezet. Nem horizonthoz igazított tájak ezek a művek, hanem lehet, hogy felülről is rápillanthatunk egy táj szerkezetére.
S akkor milyen következtetéseink lehetnek, ha végigkövetjük akrilképeit is? Hogy munkái tehát (utaltunk már rá) végigjárnak egy szellemi, intellektuális utat, melynek keretében fontos, hogy a konkrétságból a törvények, a sűrítés felé haladjon, s ez által a látványtól az elvont felé, a figuratívból a nonfiguratív felé. Érzékeljük, ahogy a látvány teremtette telítettségből a minimal art felé is lép, s egy geometrikus, szinte strukturális rendből az expresszivitás irányába. S az a jó, hogy ezen az úton a néző is szívesen követi a művészt és műveit. Nem elszakad tőlünk az alkotó, hanem épp azonosulni tudunk törekvéseivel. S ha azt állítottuk, hogy a figurativitásból a nonfiguratív felé halad, ez nem zárja ki, hogy ugyanakkor ne alakuljon adott tematikában úgy vizuális világa, hogy a tájból közeledik az ember irányába (*Négyen, Várakozók, Néhányan, Parton*), majd a város felé (melytől mintha művészete amúgy korábban eltávolodott volna). Figurái, emberei a tájból lépnek elénk, hol összeolvadnak, hol elkülönülnek a természeti környezettől, s felvetődik az emberi lét időhöz viszonyított legkomolyabb gondja: Kháron ladikjához való viszonya. Városom sorozatában pedig a művész ismét új összefüggéseket kutat és fedez fel. A város eltűnteti a színeket, s művei a monokrómitás felé haladnak, s a várostól eltávolodnak az organikus formák, s művei a konstruktivítás felé haladnak.

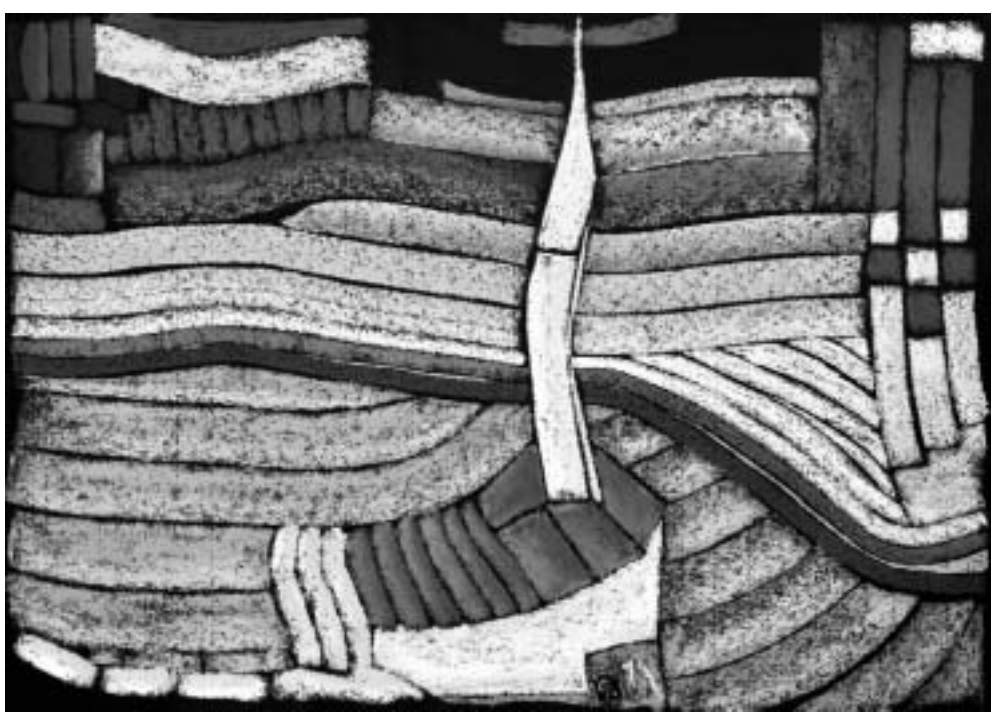

Ghyczy György munkáin mindig folyamatosan, s technika alkalmazásától függetlenül feltűnő a megvalósítás alaposssága, a csinálás elmélyültsége, amely szuverén szépséget is ad műveinek. Nála soha semmi nem elnagyolt. Színérzékenysége kivételes, s kolorjai beépülnek szelíd struktúrái vonalas, foltos képmezőjébe, melyet mindig megemel faktúráinak szépsége. Pasztelljeinél feltűnik, ahogy kihagyásosan alkalmazza, néha alig érintkezik a munkaeszköz a papírral, néha a fekete papírfelület illeszkedik a kompozícióba, ám az emocionális hatás nem marad el.
Újra jelezzük azonban: a táj, a tájélmény milyen fontos Ghyczy György művészetében, méghozzá hosszú évek óta. Rendszeres résztvevője, alapítója a dúzsi művésztelepnek, amely Tolna megyében Tamásitól délre, egy bukolikus helyszín Hőgyész közelében, s ad inspirációt számára és művészbarátai számára évről-évre. De művésztelep van Ercsiben is, amely szintén képekben, például Duna-élményben is megfogalmazódik. És jár Bálványosra is. A genius loci, a hely szelleme minden esetben döntő számára. S ha már a hely szellemét említettük, akkor ki ne hagyjuk – ami persze az előtt, aki ismeri a művészt, köztudott –, hogy Ghyczy György az általa alapított és vezetett nyitott műteremmel milyen meghatározó helyet foglal el a kortárs magyar képzőművészetben, képzőművészeti nevelésben. A budapesti, VII. kerületi Dózsa György úti „birodalom" mint kiállítóhely, mint művészetoktatási helyszín, mint a művészetterápia fontos helyszíne általa kapta meg fontosságát, jelentőségét, az elmúlt immár másfél évtizedben. S amellett, hogy ezt a műtermet, műhelyt vezeti, s szeretteti meg, vezeti rá a fiatalabbakat, idősebbeket az alkotás szépségére, amellett folytat jeles grafikai tervezői tevékenységet és festői alkotó munkát.
A táj változásaival, a táj vonalaival, városaival tehát együtt tudunk haladni. Friss, élénk, eleven élményeket szerzünk, melyeket erősít igényes és eleven kolorisztikája, színalkalmazása. Tájváltozásai, városváltozásai számunkra is élményszerűek, ugyanakkor, érezzük az ezekben rejlő intellektuális, szellemi kreativitást is. Mindez tehát modernizmus, ha nem is avantgardizmus. Táj- és város változásai kutatják tehát a művész változásait is, a művészét, aki nem pusztán reprodukálni akar, hanem ebbe a reprodukálásba beleviszi, sőt beleépíti művészi önkeresésének bizonyosságait is.
S tegyük hozzá mindehhez: nem bujkáló művész, szeret (és tud is) kiállításokat rendezni, melyek bárhol is bukkannak elénk, képesek mindig a *Ghyczy-jelenség*ből új oldalakat is felmutatni nekünk. Amikor értékeljük művészi életútja eredményeit, egyben köszöntjük is őt születése hatvanadik évében.

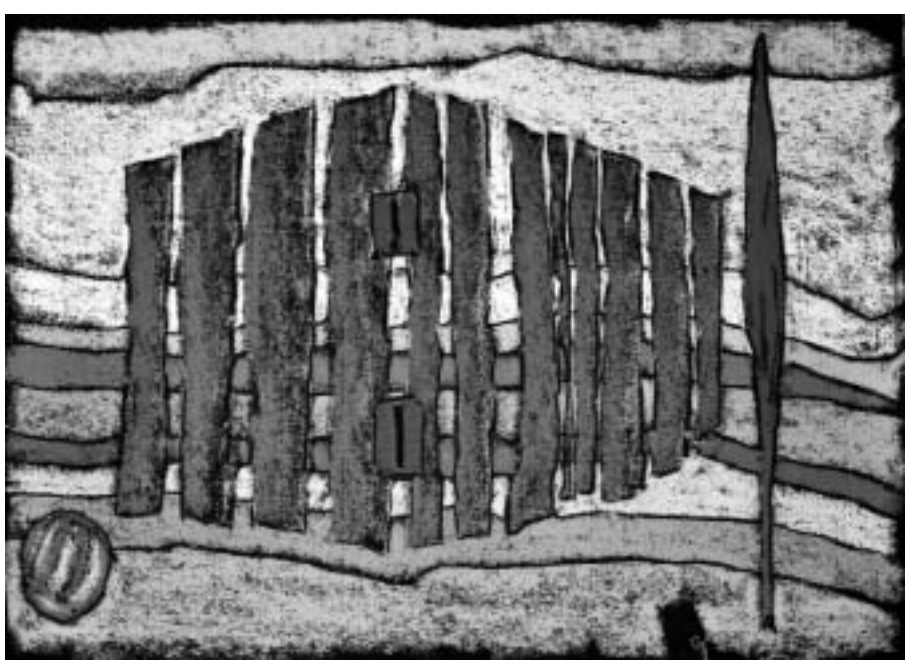

Franci Just

SZENVEDŐ KÖLTÉSZET SZENVEDŐ KÖLTŐTŐL SZENVEDŐ KÖZÖSSÉGNEK

A 20. század utolsó és a 21. század első évtizedeiben Szlovéniában a magyar nemzetiség kultúrájának a színternén Zágorec-Csuka Judit a költészetével, tudományos kutatómunkájával, könyvkiadási tevékenységével, publicisztikai és könyvtártudományi írásaival[1] – amelyek tematikailag a magyar nemzetiségre vonatkoznak –, valamint művelődéstörténeti[2] kutatásaival, a nemzetiségi könyvtárügy korszerű irányzatainak a kutatásával,[3] szerkesztési és publicisztikai[4] munkáival jelentkezett. A felsoroltak mellett a szlovén irodalomból fordított magyar nyelvre, és alkalmi írásokat is közölt, így a szlovén és a magyar irodalom közvetítőjévé, fordítójává is vált.[5]
Mint a szépirodalomban alkotó művész, Zágorec-Csuka Judit a költészetben találta meg szellemi otthonát. Kezdetben folyóiratok közölték a verseit, majd önálló kötetei is megjelentek: *Viharverten* (1997), *Kiűzve az édenből* (2003), *Kettős hangzat* (Kardos Ferenc társkölővel, 2005) és a *Sivatagi szélben* (2011). A szlovén nyelvi környezetben, amelyben él, szintén megjelent két verseskötete: *V ognjenem kresu* (2001, Marjanca Mihelic fordításában) és *Slepci na zemljevidu* (2003, Maria Millas fordításában), valamint egy átfogó gyűjteményes műben *V sebi zate* (2010) címmel jelentek meg válogatott versei, esszéi és elbeszélő prózája.
Zágorec-Csuka Judit költészetének szellemi alapját a magyar klasszikus költészet Petőfitől Adyig, valamint az európai egzisztencializmus irodalmi-filozófiai tapasztalata adja. Ennek a költészetnek az úgynevezett architektúrája a posztmodern irodalmak jellegzetességeit hordozza magán, ebben a légkörében jöttek létre ezek a versek. Ezzel a szellemiséggel kötődik az irodalmi hagyományhoz, amelyből felhasználja azokat a motívumokat, témákat, lírikus helyzeteket és szellemi tapasztalatokat, amelyek fontosak neki, s általuk alkotja meg dialógusait, néha megerősített állítással, máskor elutasítólag, néha-néha pedig kételyekkel és iróniával vannak átszőve a gondolatai. Mindenképpen elmondható, hogy egyedi érzékenységgel és eredetiséggel alkotja meg verseit, amelyek nemcsak kizárólag a posztmodern vallomások irányait követik, imitálják és stimulálják, hanem egy autentikus költői viselkedésformát, tartást is képviselnek. Ezáltal ismerhető fel költőisége, szellemi arca.
Költészetének „úgynevezett házát" mindazok a költői reflexiók alkotják, amelyek által elmélyed a létezés filozófiai mélységeiben, ezek esztétikai élményként, érzésként jutnak felszínre, s kitágítják a költői horizontokat kellemes költői képekkel, az otthonos tájjelleg iránti lelkesedésével, amelyek a tájköltészet impresszióit is magukban hordozzák. Költészetének van egy vallásos vetülete is, amely zsoltárszerű kifejezések manifesztálódik. Mindezek alkotják költői házának építészeti elemeit. Az érzelmek, a szív ritmusai adják alapvetően költői hozzáállását a világ dolgaihoz, amelyek által be is utazza saját költői világmindenségét.
Az ég horizontján indul el Zágorec-Csuka Judit költői utazása során, amely maga a transzcendencia, célja önmaga, mint egy meg-nem-ismételhető személy, valamint mások és a közössége megismerése.
Amikor a transzcendenciát (Istent) szólítja meg, versek keletkeznek, amelyekben a szellemiséget keresi, s az Édenből kiűzve megszólítja az „angyali létet" az anyagi és az anyagon túli világban. Az Édenből való kiűzetés a költő számára nemcsak az alapvető emberi létezés szétszóratásának, széttagoltságának a szóképe, hanem jelképe az egzisztenciális beleszületésnek a világba, az ember könyörtelen magányába, és a végső csapás, hogy a végleges halál mindent elvesz tőle.
Ennél a pontnál a költői gondolat ömaga felé fordul, így keletkeznek vallomásos és létezésről szóló versei, amelyek láthatóan összeszövődnek a csalódással. Ennek a csalódásnak a keserű megismerése az, hogy a világban nem lehet megvalósítani az ideálokat, és, hogy nem megfelelő

helyen és nem megfelelő emberek között él (*Vallomás*: „Tudod-e azt, hogy merőben másfelé élek, mint / szeretnék, más emberek kegyét keresem, vagy / haragját ingerlem, s közönyös és süket messzeségben / élek azoktól, akikre igazán vágyom...”). A társadalom közönye, valamint kitaszítottsága (*Viharverten*: „Kezdetben mintha kihagytak volna, / aztán kikerültek...”), az üresség érzése és a létezés értelmetlensége (*A zuhanás*: „Mennyi esés, landolás, / zuhanás a semmibe... Mennyi elveszett pillanat, / elfojtott érzés...”) is jelen van a verseiben. De arra is törekszik, hogy ezzel az érzésvilággal ne rekedjen meg a létben, és romantikus kivonulással eljut a természethez és a múltba (*Viharverten*: „...csak a Mura-menti / erdők szerettek, a Lendva-hegy feletti / tüzesedő Nap a göntérházi búzamezők”; *Végállomás II*: „...Valahova / vissza, vissza az Urálon túlra, hogy / zötyögjön a karaván, nyerítsen a lovas / sereg, dübörögjön a föld...”), a lázadással (*Vallomás*: „Tudod-e azt, hogy holnap sem leszek jobb, / engedelmesebb”), romantikus vágyakozással az ideális létbe (*Mandzsúria*: „Ha majd egyszer Mandzsúriába megyünk, / hidegebb tájakra húzódva keressük / belső melegségünk s ha vágyaink / vezérelnek majd szerelemre robbanunk... Ha majd egyszer Mandzsúriába megyünk, / hűek leszünk altáji gyökereinkhez...”). De egyben felismeri azt a tényt is, hogy mindez csak egy látomás (*Mandzsúria*: „...Mandzsúria / igaz lesz vagy délibábos tévedésünk”), hogy a romantikus pozíció csak ismétlés – kevésbé fájdalmas – a már kimondottak esetében, és ezért szükséges a távolságtartás vagy ironikus megjegyzés (*Erósz – Thanatosz*: „Elátkozott nép vagyunk, / apáink mégis robotolnak. / Hát lesz-e magyar, ha mi nem leszünk? // Óh, jaj, mi igazán tiszták vagyunk!”). Ezért csatlakozik a létezésben a Camus-i, sziszifuszi kitartáshoz (*A zuhanás*: „És mégis a zuhanás erősít, / felemel”), ami autentikus és összhangban van az ő belső lényegével, világával: „Nem kell több korrekció... eljátszható szerep, / betanult szöveg... Nem kell több kényszerképzet, / újjászületés, vérszerződés, / küldetés, a pillanat örökkévalósága, / ha nincsen szeretet.”

Az út a másikhoz, a „tőlem hozzád” viszonyrendszer viszi el a költőnőt a szeretett személyhez és a szerelmi költészetbe. A másik felé való kitárulkozás sem fájdalommentes, esetenként nem tudja kikerülni a romantikus szétválasztást a szubjektív és az objektív valóságfelfogás között: a szerelmi vallomás, amely a közeledést és a közelkerülést szorgalmazza, eljut a szerelmi elégiáig, amely a beteljesülés hiányát és a sebezhetőséget énekeli meg (*Tudhattad volna*: „...érintésed Krisztus töviskoszorúja – / álmaim zivatara csendes patakokban / ver gátat”; *Havazásban*: „Holdfogyatkozáskor / hópelyheid olvadása / szúrós tüskék...”), amely egy rezignált kiáltásba torkoll: „A szerelem odaát van... bánatot hoz és feledést... nincsen ragyogása, fénye.”

Zágorec-Csuka Judit hazafias versei, amelyeket saját nemzeti közösségéhez, vagyis „tőlem hozzátok” ír, pesszimisztikus tónusokkal össze/átszőttek. A nemzetébredést (*Márciusi szélben*: „...megtépetten, de törve nem, / Petőfi szellemében leng / a zászlód, még szívedben / dobban egy ágyúdörej, / szégyentelenül pirosban, fehérben / és zöldben vessed meg az ágyad...”) átharsogják a nemzetiségi elégiák, amelyeket a költő a magyar romantikus költők és a muravidéki nemzetiségi költők mintaképeként alkot meg. Ezek az elégiák panaszolják el, hogy a közösség szellemi szubsztanciája elveszőben van (*Vallomás*: „Tudod-e azt, hogy ősi Isteneink is száj / nélkül maradtak...”), és kimondják a nemzetiség veszélyeztetettségének és megosztottságának a katasztrofális érzetét (*Csáktornyára vezető út*: „...mi magyarok a / végeken, az idő csap arcul, s a határsávok, / golyózápor helyett az idegeneknek hódoló valóság”; *Kiáltás*: „Óh, Istenem... összeegyeztethetetlen... Kárpát-medencei létünket tedd elviselhetővé...”). Amikor úgy tűnik, hogy az útja önmagához és másokhoz már a szakadék szélére ért, amelynek a mélyén a megsemmisülés várná, a kitartása és a közösségéhez való ragaszkodása, habár fájdalmas, de értelmet ad utazásának. Költői küldetését, mint egy újraaktualizált romantikus mítoszt, nemzetiségi küldetéstudatként fogja fel. Nem lepnek meg azok a versei sem, amelyeknek az ajánlásai mint költői biztatások, a magyar kultúra múltjának és jelenének fontos személyiségeihez szólnak. Ezekben a biztatásokban megpróbál összeolvadni a kollektív tudattalan emlékeivel, és belőle meríti azokat a szellemi információkat, amelyek szükségesek a mai életben. Zágorec-Csuka Judit költészetének egyik fontos területe éppen a nemzeti léthelyzet értelmének

a megtalálása. Ez is gazdagítja költészetét, ez az irány is érzelmileg jól felismerhető vonása poézisének.

Zágorec-Csuka Judit költészetének metszetét adja legújabb kötetének a válogatása is, amelyben néhány új vers is szerepel a már megjelentek mellett. (Ez csak a szlovén fordításokra vonatkozik, magyarul mindegyik vers megjelent már, németül még egy sem – *a szerkesztő*.) A kötet két ciklusra való felosztása, a verseknek az Élet és a Halál ciklusokra való felbontása is valamelyest sötétebb tónusokat ad a megelőző verseskötéteinek anyagához képest. Ilyen szomorú tónusokat sugall a kötet kezdő verse is, amely az antik mítoszra asszociál, amely alapján a költő arról vall, hogy nem tudja előhozni a valamikor még létező hősiességet, inkább társadalmi rezignációt és intim vallomást vált ki belőle a világ. És ilyen a kötet folytatása is: a világ hangjai túl fanyarak, és a létezés színei túl sötétek, hogy átharsoghatnák és átszínezhetnék a pannon föld esszenciáját, amely ottho-nosságot és egy új kezdet lehetőségét adná. A hangok fanyarsága és a színek sötétsége még folytatódik (*A halálon túl*: „...emlékezeted sem élheti túl / magányod szavaid hiányát"; *Szóhalál*: „Tavaszi záporok / öntözik igéid..."), és végkiáltásként „...nem tud mást, csak hallgatni..." a *Kiáltás* című zsoltárszerű versében, amelyben egy szenvedő költő egy szenvedő közösséghez szól.

A Szlovéniában élő magyar nemzetiség irodalmának a gazdagítása érdekében reméljük, hogy az irodalomban elhangzó kiáltás, amely „süket fülekre" talált, nem végleges képet fest, és nem végletesen reménytelen hangon szólal meg, hanem „csak" egy kiáltás az alkotó posztmodern költői életművében, amelynek az irodalmi hagyomány adja az alapját és az ellenpontját.

Jegyzetek:

1 Több szakmai mű megírása mellett 2007-ben adta ki *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig* című monográfiáját.

2 Pl. *Gábor Zoltán festőművész portréja / Portret akademskega slikarja Zoltána Gáborja* (2002), a *Zrínyiek nyomában / Ttragom Zrinskih* (2009).

3 Pl. *Kisebbségi oktatás és gyermekirodalom: Muravidék, Rábavidék, magyarországi németek* (Pilisvörösvár, 2003).

4 2007–2009 között pl. a *Lindua* folyóirat szerkesztője volt, a kultúra, a sajtótörténet és az elektronikus sajtó területéről készítette elő a publikációkat a megjelentetésre.

5 A szlovén szerzők fordításait főleg a *Muratáj*ban és a *Muravidék*ben jelentette meg, valamint *A muravidéki és rábavidéki kortárs szlovén irodalom antológiája* című gyűjteményes műben (Budapest–Szentgotthárd, 2006).

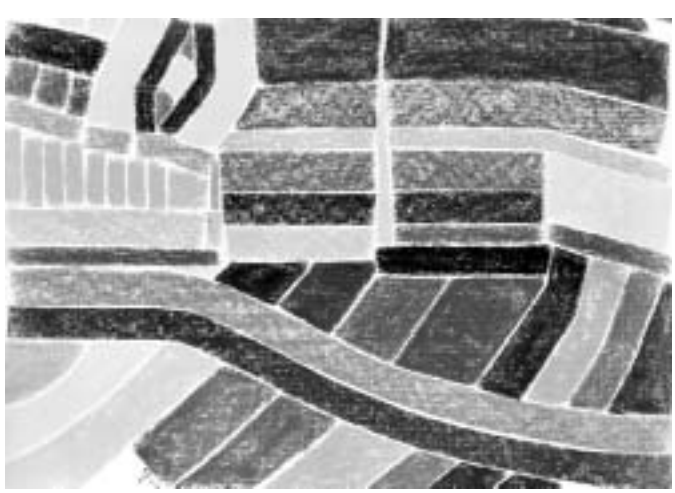

Zágorec-Csuka Judit

VISSZATÉRÉS

Visszatérek az őszbe,
szüretelő ködbe,
pásztortüzeket gyújtó
földműves tenyerébe.
Visszatérek a télbe,
csikorgó jégbe, lobogok
még lobogok, szívembe
bújtok, hogy ne fázzatok.
Visszatérek, vissza,
gyenge leszek, s tiszta,
kigombolom kabátom,
végre, utoljára, véreim.

SZÜLŐFÖLDEM

Kőbaltákat látok,
élesednek e föld gyomrában,
megbújva évezredeken át
a cölöpkunyhók sövényfalai
mögött.

Utak kereszteződnek
Pannónia szívében,
szlávok és avarok,
kelták, s hadat üzenő
rómaiak keresik az utat
Halicanum felé.

Gyepűvidék, senkiföldje,
évszázadokon át őseim
szemfedője, buja termőföld,
apám búzaföldje, szülőföldje,
Muravidék.

A ZUHANÁS

Mennyi esés, landolás,
zuhanás a semmibe.
Mennyi újrakezdés, áhitat
a jóra, virágbontásra,
kijózanodásra.
Mennyi elveszett pillanat,
elfojtott érzés, gyáva
visszavonulás.
Mennyi kietlen út, sivatag
trópusi erdők helyett.
És mégis, a zuhanás erősít,
felemel.

VIHARVERTEN

Legyen már ez a tél is a tiétek,
a nyerteseké, a befutottaké,
legyek, mint áldozat a tiétek,
ha üldözőim helyett engem mar a
rozsda.

Kezdetben mintha kihagytak volna,
aztán kikerültek, csak a Mura-menti
erdők szerettek, a Lendva-hegy feletti
tüzesedő Nap, a göntérházi búzamezők
ringása.

Ebben a félelmetes télben erős
villámok verik szét aszályos paraszti
arcod, kenyeret dagasztó kezed.
Reggelre lehet, hogy elalszanak a
szénakazlakban a csillagok, s
szunnyadásukkal eláll a vihar.

Tavaszi szerenád

Tűlevelű fenyőfák illatával
belopta szívembe magát
a fény...
Virágot bontott,
s belém zuhant,
mint magányos sirály
az Adria kék habjaiba.
Zuhanása szétzilálta
őszülő hajamat, s elaludt
szempilláim feketeségében.
Sirálysikoly a szememben,
havazás számban.

Naponta keresem

Naponta keresem szétzilált hajad,
gyűrött esőkabátod hajlatait.
Naponta apadnak el gondolataim,
ritkulnak csontjaim, vizesedik vérem.

Naponta kevesebb vagyok,
lassan tűnök el, esek szét,
őrlődöm, mint eltévedt utasok
a Halálba száguldó vonatokon.

Invokáció

Lehet, hogy elveszítjük hitünket,
kibeszélt küldetésünket, megcsalt
szeretőnket, igaznak hitt énünket,
fellázadt testvérünket.

Kell-e több a veszteségből,
kivakart sebeinkből, elégetett
verseinkből?

Lehúz a Föld, Elringat az Ég.

Az időjósok távcsövén

Belemerülünk ebbe az
ájulásig forró nyárba,
s keressük helyünket az
időjósok távcsövén,
mérlegeljük az időt.

Nyár van, mint feltámadó
lángoszlop sikítanak a
madarak, kezedben megnőnek
az útszéli fák árnyai, betetőzik
hiányod.

Oly távol vannak az Angyalok,
lélegzetedre csontig csupaszodnak
a fák, hogy helyetted is lélegezzenek,
hogy helyetted is éljenek.

A hattyúk repülésével

Hűs tavakban mossuk tisztára
eltévedt lelkünket, zöld
pázsittenger-hullámokkal
törölközünk, majd fehér
hattyúkkal elrepülünk
tisztább vizekre, a színtelen
kristályok otthonába.

Ruda Gábor

A LÁZADÓ

Gondolatok Pécsi Sándor Kőbálvány visszanéz című írásához

A legszebb, amit megérhetünk, az élet titkának a keresése.[1]
Albert Einstein

Pécsi Sándor lázad. Nemtetszése a kultúra jelenlegi állapota – pontosabban annak egyes „képviselői" –, valamint ezen a téren megnyilvánuló értelmetlenség és butaság ellen irányul. Észrevételeivel a lehető legmesszebbmenőkig egyetértünk. (A néhány ellenvetésről, amit mégis meg kell, hogy tegyünk, majd lentebb írunk.) Ha mindennel mindig rend lenne, ha soha semmilyen korrekcióra nem lenne szükség, ha minden magától „automatikusan"[2] menne, illetve megoldódna, akkor előrelépésről (fejlődésről) se lehetne szó. Írásának egyik legutolsó mondata szerint: „A korrupció az archaikus férfiklánok viselkedési szkémája." Ezek szerint a korrupcióra való hajlam valamilyen szinten mindannyiunkban benne van, a kollektív tudattalan részeként. Ha elindulunk Kelet felé, ez a hajlam egyre erősödik. Például a hálapénz egyre szalonképesebb fogalommá válik. Szokás kritizálni a nyugati kultúrák ridegségét, de amarra a „hálapénz" legalább nem az egyik legfontosabb társadalomszervező erő.
Kezdetként vegyünk egy példát – Pécsi Sándor szellemében – az értelmetlenség (a vitatható szószaporítás) megnyilvánulására, egy sztárkarmesterrel készített riportból.[3]
Riporter: *Könnyen szétválasztható alkotó és alkotás? Wagnert szokás az antiszemitizmussal összekötni.*
Sztárkarmester: *Wagner mint ember és mint művész két külön történet. Tudja, hogy hány tisztességes, becsületes zeneszerző komponált csapnivaló zenét? Ugyanakkor gondoljon bele, Gesualdo gyilkos volt, szerelemféltésből megölte a feleségét és annak szeretőjét. Mégis gyönyörű zenét írt.*
Szeretnénk megjegyezni, hogy a „művész" és az „ember" szétválasztása olyan, mint amikor az iskolában a gyerekeknek az ÉLETet emlegetik, mintha az életnek nem lenne része az iskola. Mindenesetre tág teret ad a manipulációnak, ha az ÉLETet mereven elválasztjuk az ÉLET előttitől, vagy ha a „művészt" az „embertől". Vagy a művész nem is ember? (Mint ahogy az iskolában sincs élet?) De nézzük a riport következő (az általunk vett idézetben egyben az utolsó) kérdését.
Riporter: *A filozófus és zenetudós, Theodor W. Adorno szerint a negatív figurák Wagner művében valamennyien zsidó karikatúrák. Ön szerint kihallható az antiszemitizmus Wagner zenéjéből?*
Sztárkarmester: *Wagner zenéjében szerintem nincs antiszemitizmus. Nyilván elő lehet adni úgy, hogy ilyen asszociációkat ébresszen. Mondok egy másik példát. A Velencei kalmárt például a második világháború előtt egészen másként adták elő, mint ma. Ma sokkal nagyobb hangsúlyt kap Shylock monológja. Wagner zenéjében szenvedély van. Lehet valaki szenvedélyes antiszemita, de maga a szenvedély önmagában független attól, amire irányul, és én magát a szenvedélyt mutatom meg az előadásban.*
Friedrich Nietzsche és Richard Wagner jó barátok voltak. Vajon nem hatottak egymásra?
Reménytelennek tűnik a riport szűk keretei közt a kérdés alapos megválaszolása, de ez mégis sikerül, ellentmondva Theodor W. Adorno – a kérdés szerinti – elmarasztaló véleményének. Tegyük fel, hogy a riporter helyesen tömörítette a filozófus és zenetudós véleményét, akit – apai ágon való zsidó származása miatt – a gimnáziumban az osztálytársai egyre fokozódó mértékben gyötörtek. Ennek ellenére a konzumkultúrával a radikális avantgardizmust szembeállító frankfurti iskola[4] második legjelentősebb személyiségének mégsem lenne igaza? Csak előítéletes?

Esztétikai fejtegetései is túlkomplikáltak? „Zur Selbstverständlichkeit wurde, daß nichts, was die Kunst betrifft, mehr selbstverständlich ist, weder in ihr noch in ihrem Verhältnis zum Ganzen, nicht einmal ihr Existenzrecht."[5] (Magától értetődővé vált, hogy semmi sem magától értetődik, ami a művészetet érinti. Sem önmagában, sem az Egészhez való viszonyában, még létjogosultságában sem. Ford. R. G.) Ezt a kérdést mi most nem tudjuk eldönteni. Jól tudjuk viszont, hogy a „szocialista" művészetszemlélet a művészettörténetet mint valami egymásra logikus és egyértelmű sorrendbe helyezhető dominókból álló játékkocka-várat szerette (volna) felépíteni.[6]
De ha már – tulajdonképpen akaratunktól függetlenül – Theodor W. Adornóhoz tévedtünk, meg kell említenünk, hogy őt tekintették a 68-as németországi diáklázadások egyik „értelmi szerzőjének". Egyik méltatója írja: „Adornos Kritik der gesellschaftlichen Verhältnisse und ihrer Ideologie richtet sich gegen die »verwaltete Welt« (ein Synonym für den nachliberalen Spätkapitalismus) und die »Kulturindustrie«. Beiden wohne die Tendenz zur Liquidation des Individuums und alles Abweichenden inne, mit anderen Worten: der Beseitigung oder Unterwerfung des Nichtidentischen und Nichtverfügbaren. Im Rahmen des verordneten Konsums und der organisierten Ausfüllung der arbeitsfreien Zeit »durch Kulturindustrie, Technikbegeisterung und Sport« erfolge eine restlose Erfassung der Menschen bis in ihr Innenleben hinein".[7] [A társadalmi viszonyoknak és ezek ideológiájának a kritikája Adorno részéről az „igazgatott világ" (a posztliberális későkapitalizmus szinonimája) és a „kultúripar" ellen irányul. Mindkettőnek sajátja az individuum és minden elhajló jelenség kiiktatásának a tendenciája, más szavakkal: a nem identikusnak és a nem rendelkezésre állónak a megszüntetése vagy leigázása. Az elrendelt fogyasztásnak és a szabadidőnek „a kultúripar, a technika iránti lelkesedés és a sport által" megszervezett eltöltése keretében bekövetkezik „az ember maradéktalan számontartása, ellenőrzése, egészen a lelki világába belemenően is." Ford. R. G,]

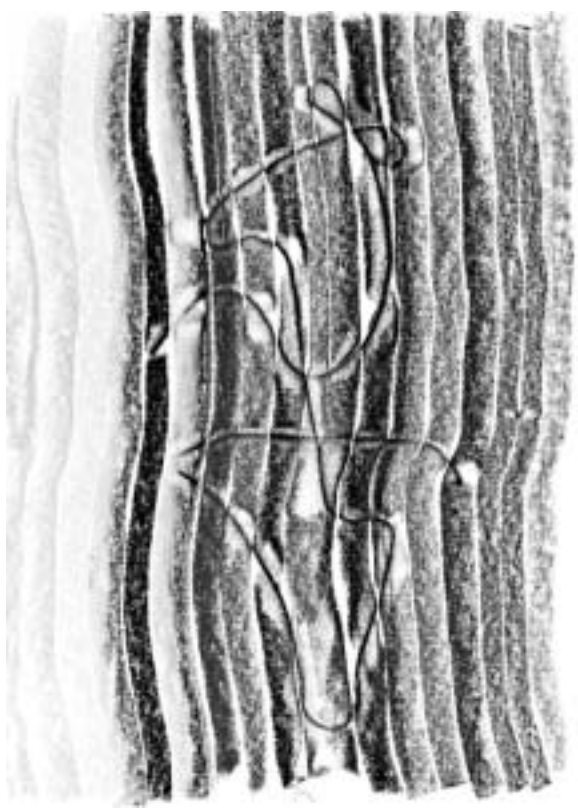

De hát Pécsi Sándor is csak az embertelen kultúripar (inkább a konzumipar szót kellene használni, mivel itt már szó sincs a jó értelemben vett kultúráról) és annak minden értelmetlen következménye ellen lázad. Mert a kommerszben nincs semmi titokzatos (pláne nem keresi az élet titkát), minden előre, pszichológusok csapata segítségével kalkulált, ez már a „várva-várt" „igazgatott" „mű-vész-et", a pénz, a menedzser típusú „emberek" (inkább emberszerű robotok, látszatemberek) és a (rossz értelemben vett) könyvelők világa.
Folytatva ellenben a titokkeresésről (az élet titkáról) szóló, cím alatti Einstein-idézetet, és Pécsi Sándor egyetértésében bízva, megtudhatjuk, hogy „Ez az [az] alapérzés, amely az igazi művészet és tudomány bölcsőjénél jelen van. Aki ezt nem ismeri, aki nem tud csodálkozni, elámulni, az – hogy úgy mondjam – halott, és szeme kialudt."[8] Az élettelen kőbálványokat gyártó kultúr(-konzum)ipar termékein sincs bizony semmi csodálnivaló. Az így kitenyésztett „kulturális opiátok" (Erich Fromm), illetve azok közvetítői és hordozói – mint pl. a tv, rádió és sportesemények – a kitervelt fogyasztásnak, a pénzforgató üzletnek az elősegítői. Természetesen a (jó értelemben vett) kultúrának szüksége van (lenne) anyagi támogatásra, de nem ilyen áron.

Polgárjogot nyertek a „kulturális szabadidő” eltöltésére is „alkalmas” bevásárlóközpontok és a különböző, termőföldterületekre ráterpeszkedő hipermarketek (a valamennyi jóindulattal köréjük ültetett fák a sok aszfalt és kevés földterület miatt nagyrészt kipusztulnak). „Bár már tele az ország nagy áruházakkal és nagy parkolókkal, biztosak lehetünk, hogy fognak még épülni. Kert- és természetbaráti szemmel nézve a szabályozás nem igazán fogja szolgálni a méretes parkoló okozta növényhiány enyhítését.”[9]

Nézzük most meg azt a pontot is, ahol nem osztatlan az egyetértésünk Pécsi Sándor véleményével. Destruktív (dadaizmus) – Közösségépítő (Grundtvig népfőiskola mozgalma) ellentétpár destruktív oldalára nem feltétlenül szerencsés példa a dadaizmus. Hiszen születése a háború kegyetlensége és értelmetlensége ellen lázadó művészek Zürichben összegyűlt nemzetközi csoportjához kötődik.[10] Az volt destruktív, ami ellen lázadtak: a háború. Lázadásuk tehát konstruktív volt, éleslátásuk mai szemmel különösen tiszteletreméltó, az akkori elvakult, háborút éljenző közhangulatot figyelembe véve.

Újra ráhangolódva Pécsi Sándor gondolatmenetére, a destruktivitás megemlítése mellett kihangsúlyozhatnánk még, hogy a konzumipar főként lélekromboló hatású (amellett, hogy persze anyagi következményekkel is jár, mivel az emberek értelmetlenül költik a pénzüket különböző butaságokra), de ez voltaképpen már benne van a Pécsi Sándor által felsorolt ellentétpárokban is (cinikus, trágár, csúnya, deviáns, érzelemsivár, embertelen léptékű, emberellenes, családellenes, összezavaró stb.), amelyekhez még hozzátehetjük a bizalomrombolás (egymást úgy kihasználni, ahogy csak lehet) és az általános kulturális válság kialakításának és minden határon túlmenő fokozásának „művészetét” is.

Pécsi Sándor példái a butaság és az értelmetlenség „művészetére” (pl. bizonyos jellegű „performansz” mint amatőr cirkusztevékenység, mutatványosság) nagyon szemléletesek és egyértelműek (már csak azon csodálkozunk, hogy ennek a „művészetnek” a fogyasztói kivétel nélkül miért nem elmegyógyintézetek lakói), de kérdés, hogy érdemes-e minden esetben ellentétpárokba merevíteni a megközelítéseket. Ez a módszer ugyanis óhatatlanul magában hordoz valamiféle agresszivitást, de nem éppen a kultúripar (konzumipar) mérhetetlen arroganciája és agressziója (és általában az agresszió) ellen szeretnénk küzdeni? Vajon meddig tarthat a (jogos) lázadás, mikor csap át ez már agresszióba? Szavakkal is kifejthető igen kellemetlen erőszak. Szavakkal, akár egyetlen „jól irányzott” szóval is lehet maradandó lelki bántalmakat előidézni. Sok esetben szavakkal vezetnek be erőszakos cselekményeket. Valahogy meg kell találni az ideális határt, semmiképp sem túllépve azt.

De vajon van-e elég erőnk az optimális fellépéshez, amikor felfogva az eléggé kilátástalan helyzetet „Semmibe fut az összes gondolat / nincs más csak a tettől az iszonyat / … / Nincs remény és mindig így marad / az Isten nélküli égbolt alatt”[11], mert félelmetes a konzumiparnak hódoló többség. Itt nem az adni tudás, hanem az elvenni tudás a legfőbb „erény”. Ez tartja ugyanis „életben” a pillanatnyilag erőfölényét magabiztosan kihasználó, de valójában teljes egészében rozoga kultúr-konzumipar tákolmányt. Pedig adni még az utolsó hajléktalan is képes, művészi szinten. Szép példa erre Melocco Péter regényében a félkezű koldus, aki saját maga által készített tűpárna ajándékkal kedveskedik jótevőinél.[12] Pécsi Sándor „lázadását”, „harciasságát”, hogy tehát most már keményen nekimegy az életrontóknak, felettébb szimpatikusnak tartjuk.

Közvetve, illetve a téma kiterjesztéseként kapcsolódhat ide az ál-baloldaliság és az ezzel szorosan összefüggő, a 89-es „módszerváltás” (Csiba Zsolt, illetve Czirok Ferenc[13]) előtti ál-ellenzékiség tevékenységének kérdése. Már-már konzumipar jellegű, permanens, kihívó támadások tapasztalhatók, a demagógia nevetségesen átlátszó szintjén.[14] De ezáltal voltaképpen reklámhoz jutott a *Muravidék* folyóirat kiadójának egy másik kiadványa és annak szerzője.[15] A világot ideológiai alapon tökéletesen (és természetesen szakszerűen) megmagyarázni tudó „elvtárs” támadónk (vö. fent a „szocialista” művészetszemléletről írtakat) nemtetszését kilövellő mondatai szerint: „A hun-magyar azonosság »teóriáját« és a »világmindenség« – úgymond – holisztikus szemléletét aktuális »nemzetpolitikai« felhangoktól harsány mitizálásban és önkényesen asszociációs vers-

értelmezésekben fejti ki könyvében…" a szerzőnk. A világnézetét nyíltan vállaló „elvtárs" viszont nem hoz fel egyetlen példát sem ezekre a súlyos és felettébb túlzó állításokra, például az „önkényesen asszociációs versértelmezésekre" sem, így saját világnézetével kerül ellentmondásba, amely – elvileg – nem arra épül, hogy valamit konkrét bizonyítékok nélkül elhiggyünk neki. Már csak azért sem, mert írása a szerzőnkkel kapcsolatos valótlan állítást is tartalmaz, de ezt már csak esetleg az veszi észre, aki olvasta is szerzőnk művét. Aki csak az „elvtárs" alig egy oldalas szidalmait látja, az nem. Aki „hisz" az „elvtárs" autoritásában, az jogosnak találhatja a szidalmakat. Aki viszont nem hisz benne, az már nem feltétlenül. Kiadványunk szerzői előszavából az „elvtárs" által idézett néhány sor távolról sem magyarázat a szidalmakra.

Autoritás és erőpozíció gyakorlása ebben az „igazgatott" esztétikában a nem tetsző, az „elvtársi" ideológiába nem illő művek ellen – ez már megint a pénzközpontú kultúripar (konzumipar) jellemzője. Illik-e ez egyáltalán az igazi „elvtársi" szemlélethez? Nyilvánvalóan nem. Az ilyen „elvtárs", aki magát elkötelezett baloldalinak vallja, tulajdonképpen ál-baloldali demagóg, a naiv szemléletű tömegek megtévesztője. Mint ahogy a különböző, adott esetben egymást is kritizáló (sztálinista, maoista stb.) kommunista pártpolitika „objektív történelemszemlélete" is tulajdonképpen történelemhamisítás (volt). Az objektív cél elérése, azaz a hatalom minden áron való megtartása érdekében kifejtett tevékenység következtében lett február 25. a kommunista diktatúrák áldozatainak emléknapja.

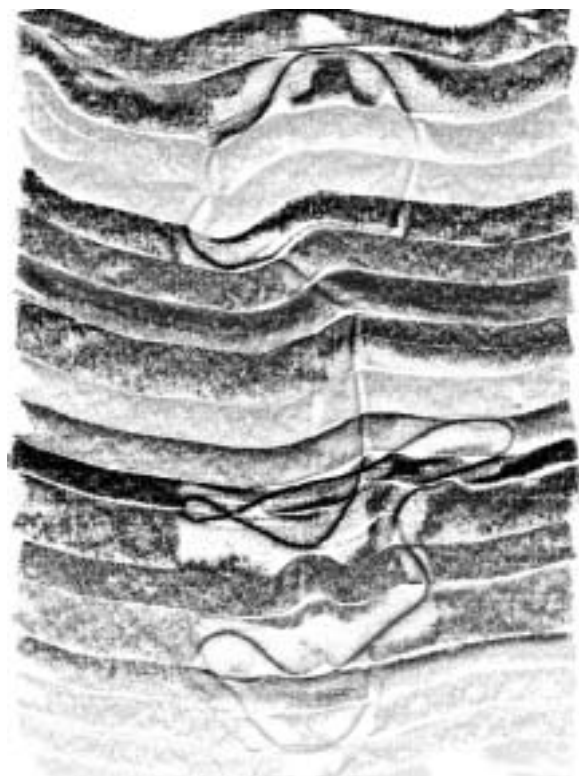

Érdemes elgondolkozni azon is, hogy a Magyarországot érő támadások elleni „gazdasági szabadságharc"[16] mennyiben függ össze Pécsi Sándor lázadásával, vagy másképpen fogalmazva: „kulturális szabadságharcával". A „kultúriparnak" rabszolga módon együttműködőkre van szüksége: mind a termékek előállítása, mind azok fogyasztása terén. A 89-es „módszerváltást" megelőző évtizedekben a keleti, utána pedig a nyugati „kultúripar" termékeivel kellett (kell) elégedettnek lenni, az elvárások szerint. Az abszurditásnak nincs határa. Nem messze van olyan egyetem, ahol a magyar szakra történő felvételi vizsgát is a többségi nyelven kell teljesíteni.[17]

Végezetül egy kézzel fogható „bizonyítékkal" szolgálunk a természetfeletti létezéséről (lásd fent: „objektivitás"): „…hogy ki költő, nem önmeghatározás és nem is mások akként való meghatározása dönti el…"[18] Ezek szerint ember nem dönthet ebben a kérdésben, de akkor vajon ki?

Jegyzetek:

1 Albert Einstein: *Hogyan látom a világot?* (*Mein Weltbild*, fordította: Szécsi Ferenc) Gladiátor Kiadó, Budapest, 1994. 4. lap. (E-könyv, letöltés: 2012. 06. 15. 13:22)

2 Az 50-es években a pártállami nemzetiségi politika automatizmus-szemléletének megfelelően annak tudatában kellett fenntartani az előzékeny nemzetiségi politika látszatát, hogy a nemzetiségi kérdés Magyarországon „a szocializmus építése folyamatában" magától is megoldódik azáltal, hogy a már eddig is erősen elmagyarosodott, a kitelepítések, áttelepülések következtében pedig különösen megfogyatkozott, öntudatát tekintve általában is nagyon megfélemedett nemzetiségi lakosság 10-15 éven belül teljesen asszimilálódik.

3 *A legnagyobb bűn a zenében.* Forrás: http://www.origo.hu/kultura/20120601-interju-fischer-adam-budapesti-wagner-napok-tannhuser-muveszetek-palotaja.html (2012. 06. 03. 4:06)

4 A frankfurti iskola a neomarxista kritikai elméletnek, társadalomelméleti kutatásoknak és filozófiának a gyűjtőhelye. 1930-ban jött létre, amikor a németországi Frankfurti Egyetem (Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main) Társadalomkutatási Intézetének (Institut für Sozialforschung) Max Horkheimer lett az igazgatója. Képviselői, Max Horkheimer, Theodor Adorno, Walter Benjamin, Jürgen Habermas, Herbert Marcuse élesen bírálják a monopolkapitalista társadalmat, de elutasítják a szovjet mintájú szocialista fejlődés alternatíváját, s a konzumkultúrával a radikális avantgardizmust állítják szembe.

5 Theodor W. Adorno: *Gesammelte Schriften.* Band 7: *Ästhetische Theorie*. 6. Auflage, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1996, S. 9.

6 Ezt a felfogást hirdette egy ma már tekintélyes művészettörténész a 70-es évek elején, Németh Lajosra hivatkozva.

7 Gerhard Schweppenhäuser: *Theodor W. Adorno zur Einführung.* 5. Auflage, Junius, Hamburg 2009, S. 86.

8 Albert Einstein, i. m. 4. o.

9 Megyeri Szabolcs kertész blogja: http://kertesz.blog.hu/2012/06/14/parkolokban_sinylodo_fak#more4584427 (2012,08. 27. 8:34)

10 Az első dadaista csoport 1916-ban szerveződött Zürichben Hugo Ball, Richard Hülsenbeck és Tristan Tzara vezetésével.

11 Kaiser László: *Depresszió*. Muravidék 18. 32. o.

12 Melocco Péter: *Vak ember visszanéz.* MBKKE, Pilisvörösvár, 2012. 103. o.

13 „A módszerét megváltoztató rendszerről" ír: *Szakadék szélén.* In: *Dimenziók*. Aposztróf Kiadó, Budapest, 2010. 49. o.

14 Egy konkrét, „szakszerű" példa: Agárdi Péter: *József Attila, a közös ihlet. Egy irodalmi centenárium tükre és anatómiája.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2010. 29-30. o.

15 Hagymás István: *A mitikus József Attila. Szinkronicitások József Attila életében és életművében.* MBKKE, Pilisvörösvár, 2007.

16 Tóth Gy. László – Lentner Csaba – Zárug Péter Farkas: *Kik támadják Magyarországot és miért?* Kairosz Kiadó, Budapest, 2012. 11. o.

17 Ruda Gábor: *Eladó-e nyelvünk és kultúránk?* Sikoly (Muzsla) 20-21. szám, 2009. ősz-tél. 101. oldal

18 Szemes Péter: *A sivatag vadvirága (Zágorec-Csuka Judit: Sivatagi szélben).* Muratáj (Lendva) 2012/1-2. 133. o.

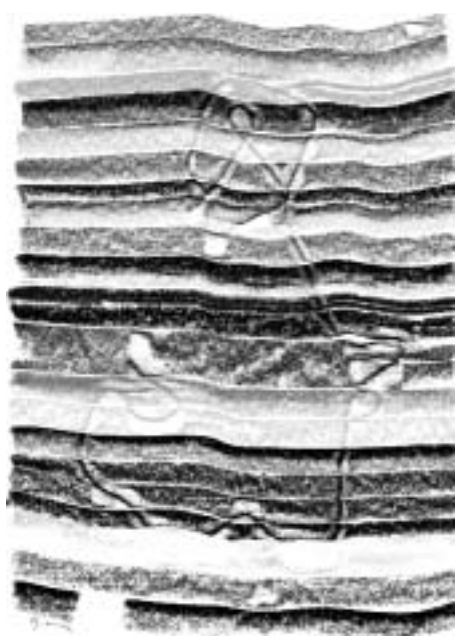

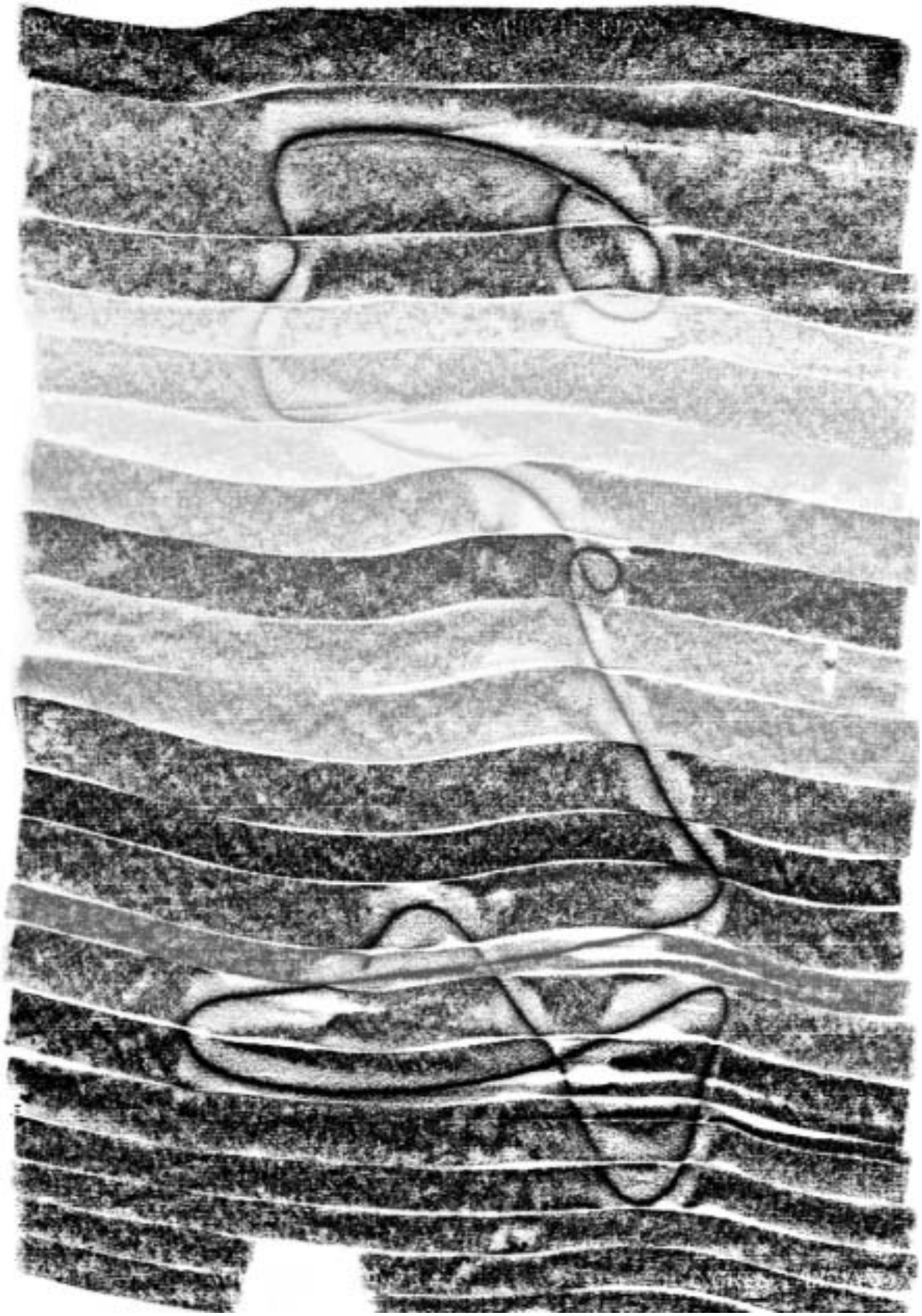

Csiba Zsolt

A felemelő Kő-Kör

Reflexió Pécsi Sándor Kőbálvány visszanéz című munkájára.

Valós helyzetünk igen siralmas és csüggesztő, ám ugyanakkor igen derűs és reményteli is. Ez az élet valós természete. Minden helyzetben megtenni a tőlünk telhetőt. A végeredmény nem olyan fontos. Megtenni minden tőlünk telhetőt, ez minden, ami tőlünk telhet.
Nisidzsima

Benyomásom szerint a szerző válságjelenségeket érez nemcsak a szellemi élet, hanem a „mainstream" kultúra világában is, valamint úgy tűnik, hogy a Nyugat felsőbbrendűségének mantrája a médiában egyre üresebben kong számára.
Pécsi Sándor bizonyára belecsapott a lecsóba, amit a lokalista-kollektivista látásmód valószínűleg nagyra értékel, míg a globalista-individualista látásmódot esetleg érzékenyen érintheti. Csak érdekességként említem, hogy korunk szellemi káoszát valószínűleg az sem enyhíti, hogy a lokalista világkép jobbára a végső Egyben hisz, tehát a különbségeket egy magasabb Egység arcaiként fogja fel. Például a mongol birkózásnál a küzdők először a homlok felé, a „harmadik szem" tájékára emelik a kezüket, majd köszöntik egymást: „Kök-szü". Ez nagyjából azt jelenti, hogy az abszolút Ég alatt – ami az örök Béke, az örök Csend és az örök Mozdulatlanság – lefolytatják a Harc és a Béke, a Hang és a Csend, a Mozgás és a Mozdulatlanság relatív, mulandó küzdelmét. Míg a globalista világkép esetében sokszor pont fordítva van, az „egységesítő" szemlélet gyakran az univerzalizált Mozgás, Küzdelem, Megkülönböztetés, az abszolutizált Kettő látomásából meríti erejét.
Véleményem szerint a tanulmány egy olyan művész megnyilvánulása, aki a látszólagos sokféleség mögött felsejlő nemzetközi egyen-kultúra légkörében – valószínűleg saját spirituális gyakorlatából fakadó erővel – ki mer állni azon értékek mellett, amiket szépnek, jónak és igaznak tart, tehát felrázó írásával segíteni szeretne.
A kellően tájékozottnak tűnő szerző munkája széles kört érint, így annak részleteire kiragadásszerűen térnék ki: Mindenekelőtt lényegesnek érzem a Szodoma és Kánaán szétválasztást, amely egy szemléletes vertikális modell felvetése, korunk horizontalizmusának tengerében. (A „mindenegység"-elv szerint a mulandóság törvénye alatt álló érzékszervi világban történő értékalapú megkülönböztetés nélkül nem lehetséges re-harmonizálni a végső Egy-ség mulandóságfölötti állandóságával.)
Úgy gondolom, hogy a bíráló szemlélet jogosságát húzzák alá azok a jelenségek is, amikor például a fogalom fölötti jellegel bíró festészet a fogalmi természetű művészettörténet/esztétika alá rendelődik, aminek következménye többek között a művészeti tevékenység groteszk „tudományizálásában" – „dr. Festőművész" – jelentkezik, vagy az Ég nélküli „földi Paradicsom" vízióját képviselő szobrászat térnyerése, amikor egy több évtized alatt komoly erőfeszítéssel és tehetséggel megszerzett technikai tudás tartalmilag annyit képes közölni, hogy egy kislány bájosan labdázik egy kutyával, amely alkotásból ebben a formában hiányzik az egyszerűség lényegközvetítő ereje, pusztán a profán vonatkozás kerül bemutatásra, és ez a voltaképp kilátástalannak tűnő spirituális vakság egyszerűen torokszorító. Tünetszerűnek érezhető a mulandó lélek labirintusában bolyongó, túlfinomult „zseni" kultusza is, azon halhatatlan lélekközpontú középkori alkotó hozzáállása helyett, aki alá sem írta műveit. Utolsó „alternatív" színházi emlékem: A nézők körben ülnek, a színpad középen egy félig-meddig meztelen nő kéjesen mozog, és a négy sarokból trágárságokat kiabálnak felé. Régen az emberek nem egymásnak, hanem az Isteneknek költötték és adták elő a darabokat, például a legkorábbi ógörög eposzokat.

Az a véleményem, hogy a „magyar film” súlyos évtizedek óta, meghatározó módon, egy belterjes kör lepukkant, unalmas látomásait, sértő humorizálását, némelykor kimódolt témák erőltetését képviseli a „jó” nevében az adófizetők pénzéből, amin – úgy tűnik – még egy Andy Vajna szintű manager is csak igen nehezen tud érdemben segíteni. A magam részéről hiányolom az igényesen létrehozott, az értékekre hangsúlyt helyező, ironizálástól mentes, izgalmas történelmi filmeket is. Például II. Rákóczi Ferenc élete a legképzeletdúsabb forgatókönyvíró fantáziáját is túlszárnyalja, hogy az Árpád-dinasztiát vagy Mátyás királyt ne is említsük... Szellemesnek és lényeginek találom Ursula osztrák szobrásznő és a francia művészettörténész(nő) alakját; problémaérzékenynek, ahogy a szerző a magyar és a bécsi szecesszió eltérő szemléletét érzékelteti; intenzívnek, amit a Lohengrin-előadásról ír. A posztmodern relativizmus eljelentéktelenedését jósolja – szerintem helyesen látja –, a nyugtalanító, „dülöngélő” építészet divatját én is tünetinek tartom, a „könnyű” zenével kapcsolatos meglátásaival egyetértek, jómagam is alapvetően értékesnek találom Makovecz Imre és a többiek munkásságát, Somogyi Imre története torokszorító. Szerintem is tisztázatlanok József Attila halálának körülményei, talán balesetet szenvedhetett, mert egy öngyilkos valószínűleg inkább a vonat elé ugrik, semmint két vagon közé. Érdekes, hogy hasonló történt Latinovits Zoltánnal is. Sartre epizódját Chateaubriand-nal nem ismertem, a társadalmi mintákkal kapcsolatos következtetés számomra kreatív és tanulságos, végül a befejezés költői. A Vágtázó Halottkémek esetében szerintem is spirituális esetlegességek érezhetőek, hiszen az „Élő Világegyetem” elképzelés az idő/tér fölöttit az idő/tér alá rendelve észrevétlen annak kalitkájába zárja magát – lásd Heidegger „világba-vetettség” fogalmát –, tehát egy a halhatatlanságra hivatkozó, de lényegét tekintve, valójában – az elmúlás talán szándékolatlan maga fölé rendelése okán – nihilisztikus, kompenzatív vezéreltségű Élet-kultuszról lehet szó. Ezt támasztja alá, hogy szemléletükben mintha a kis-én öröklétének vágya sejlene fel, ami szerintünk édes káprázat, hiszen, mint ahogy A. K. Coomaraswamy mondja: „Ami mulandó, az nem lehet halhatatlan.” Ezek alapján nem tűnik véletlennek, hogy a koncertek mintha kevésbé egy felfelé, sokkal inkább egy lefelé történő önmeghaladásba torkollanának. Ide kívánkozik, hogy Grandpierre Attila eredet-kutató tevékenységét viszont a magam részéről termékenyítőnek, hiánypótlónak és magas színvonalúnak tartom. Somogyi Győző mint létszemléletet és gyakorlatot felmutató minőség számomra is rokonszenves, magvas, azonban képzőművész mivoltában engem annyira nem mozgatott meg, mindazonáltal elismerem tökéletlenségeimet. Rudolf Steiner elvei kapcsán úgy gondolom, hogy – annak dacára, hogy a maga nemében kivételesen magas színvonalon alkotta meg költői/filozofikus világképét – „teremtő gondolkodás és élet”-kultusza, valamint a teozófiai mozgalom mint olyan, a pszichikus és a spirituális szemléleti keveredését képviselik, és így az ún. neospiritualitás eszmeiségéhez sorolhatóak. Ebből következően, a különbségek ellenére, lényegét tekintve rokonságban áll például az „Élő Világegyetem” elképzeléssel, a kortárs bogumilizmussal, a principálisan – tehát kozmikusan – dualista manicheizmussal, a „nyugati, más néven kis-én vagy hippi buddhizmussal”,

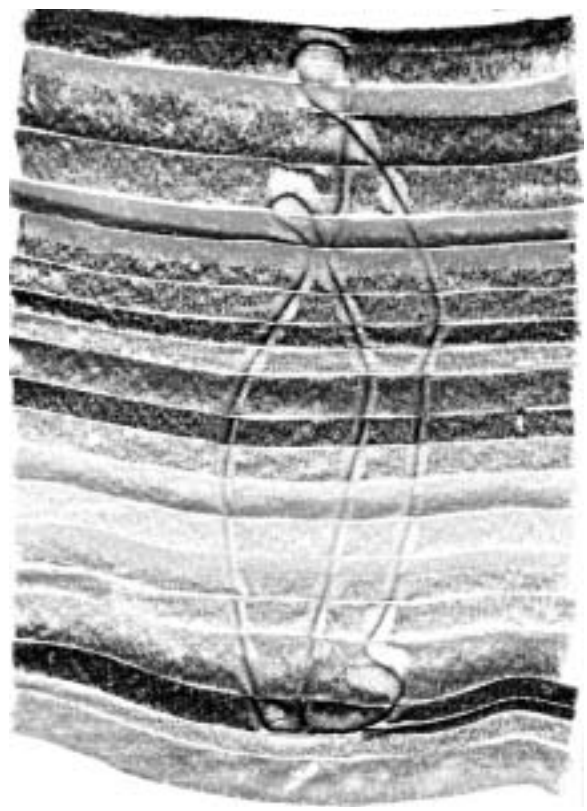

a magyar őshagyomány természeti, mulandóságközpontú megközelítéseivel, amelyek horizontális összemosása a természetfeletti – akár ősmagyar –, állandóságközpontú hagyományokkal nagyon megtévesztő lehet, mert elfedi azt a tényt, hogy a két látásmód teljesen más viszonyítási rendszert képvisel. Emiatt összeegyeztethetetlen egymással, tehát választani kell közöttük. Töprengéseink szempontjából ez azért is lényeges kérdés, mert ez a mintegy „New Age"-es szemléleti hatás némelykor belekavarodik az organikus építészetbe, valamint más fontos, a hazai kultúrával kapcsolatos törekvésekbe, és ez szerintem mindenképpen felveti az alapállás világos tisztázásának szükségességét, ha nem kívánunk hozzájárulni korunk szellemi zűrzavar-fenyegetettségének növeléséhez.

Összefoglalva, véleményem szerint Pécsi Sándor az értékeket védő-kutató bátor cselekvés fontosságát hangsúlyozza munkájával, és ez azért is méltánylandó, mert a kozmikus ciklicitás ősi elvének jelenlegi fázisában (Káli-yuga: Sötét Kor) a Törekvőnek már mintegy folytonos erőfeszítést kell tennie – mint „az állandóan forrásban tartott víz" –, ha nem kíván szétszóródni vagy elmerülni a képzelet játékának egyfajta önáltató világában. Úgy tűnik, hogy a szerző alapállása a Schopenhauer által is kedvelt, indo-szkíta harciszekér jelképpel is megközelíthető, amit Krisna mint kocsihajtó (az Önvaló) és Ardjuna mint az előbbi által vezetett Cselekvő tételez, ahol az utóbbi feladata – mindenek fölött – az Ég szolgálata földi vonatkozásban, de Isten jobban tudja, mert minden Ő.

Dánielisz Éva

Erdő

Ahol lakom, küszöbömig ér az erdő,
és dicsekedve mutattam a házat,
s hogy elhagytalak, igaz szeretőt,
erdő, halálig vágyódom utánad.

Az öreg kéz

Öregedő kéz,ráncos és eres,
tétován keres egy fiatal kezet,
s az félrelöki, nem durván, csupán
mert oda sem figyelt egyáltalán.
S az öreg kéz visszahúzódik lassan,
egy élet kínja van e mozdulatban.
Kicsit reszket még, szégyenlős, zavart,
pedig nem kérni, csak adni akart

Dal a hűségről

Nem volt hitünk lángoszlop,
a fáklyát se vittük,
de a ránk bízott mécsest
híven megőriztük.
Nem volt erőnk kőszikla,
szirtfokra se hágtunk,
de hol lábunk megvetettük,
ott végig megálltunk.
Nem az élre törtetők,
vezényszavat osztók,
a derékhad voltunk,
a mindig kitartók.
Millió fűszálként
földbe gyökerezve,
futóhomok földünk
mi tartottuk össze.
Mert néha nem lehet
harcolni egyébbel,
konok hallgatással,
dacból szőtt hűséggel.
S ha tékozló fiúk
mellüket döngetik,
mi csendes szelíden
helyet adunk nekik.
Köpönyegforgatás
nem volt mesterségünk,
nem is jutott soha
új köpönyeg nékünk.
Hűségünkért cserébe
sose kaptunk semmit,
hűségünkért cserébe,
sose vártunk semmit.
De mégis általunk
volt és lesz itt élet,
s átadjuk hűségünk
egy új nemzedéknek.

Gász tavasztól télig

Ez már tavasz, napfény kúszott a hegyre
és belebújt a duzzadó rügyekbe.
A réten itt-ott ébredő színek,
mutathatnám, de nincsen már kinek.
Újul a föld, gyerünk, a munka vár,
kapám nyomán ugrál egy kismadár,
kertünkben kinyílt a nárciszok sora,
de veled együtt már nem nézem soha.
A patak nemrég hogy hangoskodott,
s most lustán, lassan aligbogy csobog,
kerülgetem a nedves köveket,
hogy átsegíts, nem nyújtod kezedet.
Amerre nézek, mindenütt virág,
színpompájával szinte mellbe vág,
micsoda szépség, duzzadó erő,
az élet zeng itt? Nem, ez a temető.
Minden a régi, minden mint tavaly,
a vízcsobogás, a gyerekzsivaj,
ahogy hajóink elérik a partot,
csak a kórusból hiányzik a hangod.
A fákon bíbor s arany gyümölcsök érnek,
dús pompája a beteljesülésnek,
de a szeptember lehet bármilyen,
halálod napját idézi nekem.
A vadrózsát már megcsípte a dér,
a fákon néhány bús, özvegy levél,
lábad nyomát az úton nem találtam,
most lenne jó hinni a túlvilágban.
Emlékeim mint batyut hordozom,
itt szánkóztunk rég a hegyoldalon,
a havas utat most egyedül járom,
összehúzom a kabátomat, fázom.

Horváth Gáborné

Irodalmi nekrológ Pénzes István emlékezetére

Csak gyökeres szót adj. S közel a véghez
egy pátosztalan, kurta szó elég lesz,
a túlsó partot látó révülésben
a „Készen vagy?”-ra azt felelni: – Készen.

Április Lajos: Kérés az öregséghez

A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesületben tagságomat attól számítom, amikor az utolsó komp is feleslegessé vált Esztergomban. Belépésemet Széchenyi István mondása indokolta. Szerinte a magányos ember semmi, csak az egyesületeknek van hosszú életük és igazi súlyuk. Közben nemzedékek jönnek, élnek, ismerkednek, mennek. Vannak, akik öregen, s vannak, akik idejekorán eltávoznak közülünk, és szellemi hagyatékukat ránk örökítik. Amit nekünk ismernünk és őriznünk kell. Jó, ha emlékezünk, és tisztes dolgaikat példának tekintjük. Most van itt az ideje a sírásnak az Írás szerint, de mi inkább némán, csendes olvasással idézzük fel az együtt töltött és megélt egyesületi-baráti együttléteket. Örömeinket és gondjainkat, a nehezen elviselhető megpróbáltatásokat. Olvasmányjegyzékem ezért a bővebb megismerést mélyíti olvasóim számára.

Az egyesületekben minden egyes tag sajátos egyéniség, egyedi talentum. A szakmai-művészeti találkozók, a gazdag életmű-bemutatók, a feloldást nyújtó pincézések alkalmat adtak a valós alkotói barátságok s a szétáradó kapcsolatok létrejöttéhez. Meglepő volt számomra Pénzes István emberi és szakmai sokoldalúsága, vezetői adottságai, írásainak változatos műfajai. Hiszen volt közte minden, amit egy irodalom- és nyelvszakos tanár produkálhat. Irodalmi-történelmi versek és prózai művek, köztük helytörténet, gyűjtemények, újságírás, rádióműsorok és hangjátékok, országos anyanyelvi vetélkedők. Tantárgyszakértő is volt a Comenius Pedagógiai Intézetben. Oktatásformáló szándékairól az *Esztergom és Vidéke* 2005. március 10-i számában írtam bővebben. Cikkem azonban kedvetlenül végződött. Megint eszembe jutott az Írás, amely szerint a talentumot szaporítani kell. Kollégánk pedig akkoriban munkanélküli volt. Azt is megalázónak érezte, hogy két tanári diplomája és egy doktorátusa mellé el kellett volna végeznie a gyógypedagógiai főiskolát a szakiskolai tanításhoz. Aztán egyszer jött egy nap, amelynek soha nem kellett volna bekövetkeznie. Istvánra az anyai tennivalók is áthárultak. Három gyermekét tisztességgel felnevelte: jeles iskolákban, majd neves egyetemeken taníttatta.

2004-ben jelent meg István *Anyanyelvi kavalkád* című, logikai készségeket fejlesztő, játékos vetélkedőkre is alkalmas könyve. Gyakorlati hasznát bizonyították a pilisszentléleki ifjúsági művészeti táborban a foglalkozások, melyeket maga a szerző vezetett a 4–12 éves korú gyermekek nagy örömére. A *Túlparti könyvespolc* című, tagsági-műbírálati sorozatom (főként a Lilium Aurum kiadványairól) már nem volt elegendő csupán a könyv megismertetésére. Most a szerző következett, de ehhez a könyvespolc határfalait meg kellett bontani. Magyar szakomból eredően magamban alkalmazott nyelvésznek tekintettem a szerzőt, és könyvének egy példányát a Miskolci Egyetem BTK Modern Filológiai Intézete Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke vezetőjének megküldtem. Azonnal visszajött a rendelés 16, azaz egy tanulmányi csoportnak elegendő kötetre, és vendégelőadói meghívást is nyert a szerző. A nemzetközi postai bonyodalmakat kikerülve így lett Magyarországon alkalmazott nyelvészeti gyakorlókönyv az *Anyanyelvi kavalkád*. A tanszéki-szakmai ismeretség később családi vonalon bővült. Pénzes István Tímea nevű leánya, az ELTE BTK PhD hallgatója miskolci tanszéki kiadványokban publikált, konferenciákon előadást tartott.

Helytörténeti vonatkozásban Pénzes István *Cigléd* című írása kiváltotta Surányi Dezső őstörténeti-társasági tagtársam figyelmét. Ő nemzetközileg elismert növénynemesítő és kutató professzor, az Akadémia biológus doktora, Cegléden lakik, és mint helytörténész, kereste a Cigléd-Cegléd helységnevek közötti történelmi, vallási és nyelvészeti összefüggéseket. Hasonlóan hasznos volt számára Pénzes István *Úszó szigetek* című írása. A környékbeli folyószabályzások is érdekelték Surányi professzort. Ezek után küldtem el neki Juhász Gyula *Kőhídgyarmat* című falumonográfiájának értékelését, az ősi és változó növényvilág fénymásolt fejezeteit.

A Magyar Őstörténeti Munkaközösség Egyesület és a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület folyóiratszámainak általam való kölcsönös terjesztése (és a kölcsönös publikálás is!) kiváltották a tagok és a kiadók személyes ismerkedésének igényét. Közös témakor volt a felvidéki magyar történelmi-ifjúsági (tan)könyvek bemutatása. A 2004. évi, gödi konferencia vendége volt Ruda Gábor, Hodossy Gyula és Csicsay Alajos. Az ismerkedés és a kapcsolatfelvétel sikerült. A folytatás a múló években azonban anyagi-személyi és történelmi lehetőségek híján abbamaradt. A közös kultúrtörténeti-együttműködési pályázat tárgykörei lehettek volna pl. a Vámbéry-örökség, a Duna bal partjának régészeti leletei, a honfoglaló magyarság temetői a Kárpát-medencében. A mai Szlovákiában szám szerint ugyanis eddig ötvennyolc helységben tártak fel honfoglalás kori sírokat.

A kapcsolattartás részemről a *Lant és kard* című verseskötet-sorozattal folytatódott, hiszen életműnek tekinthető, és segítséget nyújthatott irodalmi pályázatok írásához. Hét kötetét a dunaszerdahelyi Lilium Aurum Kiadó jelentette meg 1996 és 2006 között a Millennium alkalmából. A hetedik kötet utolsó verseinek dátuma 2004. december 5-e. A sorozat igen alapos és hosszadalmas, több országra kiterjedő kutatómunka eredménye. Műfaja is sajátos: Pénzes István mint alkotó-szerkesztő, a történelmi eseményeket és a gyűjtött irodalmat (a verseket) rövid prózai magyarázatokkal (korrajzokkal, lábjegyzetekkel, szómagyarázással, mindeddig elhallgatott anyagokkal) köti össze egységgé, és viszi tovább. A sorozatot megilletné, hogy ott legyen minden magyar iskola és közkönyvtár polcán, a szaktanárok fiókjaiban. A szerzőnek tett ígéretek szerint a Magyar Kultúra Alapítvány –anyagi lehetőségeihez mérten – a sorozat második kiadását szerette volna eljuttatni a tengerentúli magyar egyesületeknek Dél-Amerikába, Ausztráliába. Jó lenne, ha Magyarországra is jutna elegendő belőle, és országos reklámot kapna.

Az Árpád-emlékévi (2007) irodalmi pályázatomhoz nyújtott eligazodást és segítséget az első kötet. Címe: *Ősköltészetünktől az államalapításig*. A figyelemfelkeltés nemzeti múltunk iránt neves és rég elhallgatott költők műveiből való és az ezeréves örökség megőrzéséről szól. Bátran ítélkezhetünk, mivel a *Lant és kard* mostanság is hiánycikk! Vagy pl. a hetedik kötetben kiderül, a mai hangos Kossuth-évfordulókon pedig nem, s tankönyveinkben sem a Kossuth Lajosra és másokra mért sorscsapás: az állampolgári hovatartozás. Ugyanis az 1879. évi honossági törvény értelmében a külföldön élő magyaroknak 1889. december végén megszűnt a magyar állampolgárságuk. Kivéve, ha valamelyik osztrák-magyar konzulátuson folyamodtak ennek megtartásáért. Kossuth nem volt hajlandó kérelmet benyújtani. Inkább megszűnt szülőhazája állampolgárának lenni. Akkoriban így forogtak a sors kerekei…

2006-ban újabb irodalmi ajándékot kaptunk Istvántól. Szerkesztett kötetének címe: *Széttöretett*. Alcíme: *A magyar fájdalom és reménykedés versei*. Keletkezési története a *Lant és kard* című sorozathoz kötődik, s akár annak nyolcadik kötete is lehetne (de ezt már a budapesti Aposztróf Kiadó gondozta). Ugyanis a trianoni témához oly sok vers gyűlt össze a keresőmunka során, hogy végül 400 oldalas önálló kötet telt ki belőle. A szerző az Előszóban közli könyve fő jellegzetességét: olyan zárolt anyagokból is dolgozott, amelyek nyolcvan éve egyfolytában tilosak voltak, vagy kevéssé ismert szerzőktől valók. Volt pl., hogy az internet segítségével Amerikából pótolta az örököstől a valóságos életrajzi adatokat és a verseket. Reménykedett István barátunk az Előszóban még így is: Kötetünk remélhetően irodalmunk kincstárában való további elmélyülés, a felfedezés vagy az újrafelfedezés örömét biztosítja…
Igen, nekem személyesen: igen. Az 1940-től 1944 októberéig tartó időszakban, elemi iskolai osztályaimban tanított versek, dalok most leírva visszaköszöntek. Az itthon meghalni vágyó volt emigráns művészek pedig mostanában térnek haza, s személyesen szólaltatják meg a médiában és a találkozókon a féltve őrzött örökséget.
2007-ben kellemes meglepetés és jó hír ért. Könyvkiadásra nyílt lehetőségem életemnek immár hetvenkedő évtizedében. Műfajilag csakis gyűjtőkötetről, ún. *kolligátum*ról lehetett szó, amelyet a szerző személye kapcsol össze. Tankönyveket már írtam, de szépirodalmi-könyvkiadási tapasztalatlanságom folytán – István egyik dedikálását felidézve – „az azonos hullámhosszon való gondolkodás reményében" felkértem őt, legyen a lektorom, a kézirathoz pedig írjon utószót. A munkamenetemben helyeselte anyagom négyes tagolódását, a verses mottókat és Czirok Ferenc művészbarátunk tervezett címlap-festményét. A kész anyagok mellé-közé új, írnivaló kiegészítéseket javasolt. Sorjában: külföldi diplomadolgozatom nemzetközi, tudományos folytatását, „ötvenhatot és Mongóliát ki ne hagyd" kérését, a XVIII-XIX. századi, elfeledett magyar tudósok külföldi megbecsülését. Kérte a kész anyagok műfaji válogatásában riportjaim, történelmi-irodalmi pályázataim és fotóim közlését. Így kerekedett 272 oldalnyi terjedelemre saját könyvem. A teljes szemrevételezést és az utószó írását küldetésnek tartotta, s a realitás talaján maradva értékelte munkámban jó néhány, eddig elhallgatott kultúrtörténeti dokumentum közlését. A szerkesztésemre vonatkozó, műfaji, lélektani és nyelvezeti-stílusbeli elemzése kifogástalan munka volt, és igazi irodalmi ajándék számomra. Könyvem születésnapján, 2008. július 11-én, az első bemutatást Kismaroson ő tartotta a helyi Málna Fesztivál irodalmi ünnepségén.
Köszönettel tatozom érte, még haló porában is! Másféle gond gyötört engem irodalmi barátságunk egy teljes évtizede alatt. Tudtam, hogy kapott otthon méltánylást: díjakat, kitüntetéseket,[1] ám hiányoltam Pénzes István mint tanár-író magyarországi (el)ismertségét, műveltségének, szaktudásának és alkotómunkájának szélesebb körű terjesztését. Mindehhez kevés volt a trianoni verseskötet éppen 2006. évi megjelenése. Nem történt áttörés, leárazva is kevés fogyott belőle. Pedig őt itthon méltán tisztelhetnénk a szlovákiai Magyar Iskolakultúra Lovagjának.
A széles körű ismertséget a Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetsége esztergomi, 2006. júliusi konferenciájának egyik részprogramja nyújtotta számára. Pénzes István szombat délutáni-esti, dél-felvidéki irodalmi-történelmi emlékkirándulást szervezett a Kárpát-medence minden részéből Esztergomba érkezett vendégek számára. Idegenvezetőnk is ő volt, a sorra kerülő polgármesterekkel együtt. Emléktáblák, Párkányban az orvosdoktor Wertner Móré és Sebők Zsigmond meseíróé, emlékszobrok Muzslán és millenniumi emlékműveken, szobrok-mellszobrok: Búcson gróf Eszterházy Jánosné, Szőgyénben Görgey Artúré. Étel-ital sem maradt ki az estéből. A borkóstoló és a vacsora után Pató Pál úr sírkövét is megsimogattuk a már csillagfényes temetőben. Bényben éjszakai belső fényárban gyönyörködtünk az Árpád-kori (1212) Szűz Mária templom szépségeiben, a templomkertben a Tizenkét Apostol rotundát vakuval fényképeztük, közeledve az éjfélhez.
Ez év tavaszán, a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület *Nemzetkép és identitás* című konferenciáján találkoztunk vele utoljára. Előadást tartott az iskolai kötelező irodalomról. Megint meghívott bennünket nyárra a szőlőskerti házába, ahol valamikor vidám estéket töltöttünk a

boros-pogácsás, bográcspörköltös asztal mellett. Megcsodáltuk Ilonka, a feleség néprajzi gyűjteményét s a bajszos-nagykalapos borosgazda szépen művelt szőlejét és pincéjét. Aztán csend lett. Barátunk egészségét kikezdték az átélt és a sors által ráosztott, de meg nem érdemelt események: a kettős munkanélküliség, felesége és édesapja elvesztése, balesetek és a hihetetlenül alattomos betegségek támadása. Hallgatásával minket védett az izgalomtól, pedig – időben meghatározva is tudhatta volna a választ a mottónkban felemlített sorsdöntő kérdésre. Júniusban azonban visszavonta meghívásunkat. Kórházba kellett mennie, s a kürti borünnepet ajánlotta nekünk hézagpótló szórakozásnak. Nem mentünk el, aggódtunk, izgultunk.

Most, búcsúzóul mást nem tehetek, mint azt, hogy megidézem István szavait, amelyeket a garamkövesdi könnyek okán Keszegh Pali barátunk korai halálára írt 2009-ben: Elment, de emléke bennünk tovább él. Emlékét, érdemdús tevékenységét mi, barátai, ismerősei is tisztelettel megőrizzük. Mi is itt tartunk veled, Pista, a „korai" és „váratlanul" szavakon elmélkedve. Hiszen ha minden rendben ment, mehetett volna, mindannyian ma is élhetnétek.

Az esztergomi Vármúzeumban, a Muravidék Baráti Kör kiállításán volt látható Czirok Ferenc egyik festménye, amelynek címe: *Az eltörött életek emlékére.* – Kire gondoltál? – kérdezem a telefonban. – Radnótira, Latinovitsra, és… akár Pénzes Pistára – mondta csendesen.

---

1 1979-ben *A szlovákiai magyar irodalom tanítás*a című munkája a Pedagógiai Kutatóintézet pályázatán első díjat nyert. 1980-ban a *Szabad Földműves* pályázatán szociográfiai munkáját második díjjal jutalmazták. 1996-ban *A szlovákiai magyarság történeti emlékei és mai élete* című pályázaton különdíjban részesült. 1999-ben Csemadok-emlékéremmel tüntették ki. 2000-ben *A szlovákiai magyarság történeti emlékei és mai élete* című pályázaton második helyezést ért el. 2004-ben Katedra-díjat, 2005-ben „A szlovákiai magyar iskolákért" emlékplakettet kapott.

Pénzes István

Egy vegyes lakosságú – magyarok, szlovákok által lakott – járás kulturális életének látlelete, különös tekintettel az iskolaügyre

Írásom témája – mindazok ellenére, hogy csupán egy járás nemzetiségeinek kulturális életét szándékozik bemutatni, feltérképezni – igen sokoldalú és szinte kimeríthetetlen. Tehát akaratom ellenére is maradhatnak beszámolómat követően „fehér foltok", amelyek figyelmem látókörén kívül estek; mindezek ellenére igyekszem a legátfogóbb képet nyújtani.

Önkéntelenül is felmerül a kérdés: miért az Érsekújvári járást választottam? Hiszen magyar nemzetiségű lakosság él Szlovákia több járásában is. Igen, de a Nyitraiban már csupán szórványban, a Dunaszerdahelyiben pedig egységes, magyar tömböt alkotva. Az Érsekújvári járásban néhány évtizede még azonos arányban éltek magyarok és szlovákok; az arány mára a szlovák nemzetiségűek oldalára billent, mint ahogy ez a folyamat a Felvidék egész területén tapasztalható. Mindezek ellenére ez a járás tükrözi (ugyan parányiban, de) leghűbben a Felvidékre jellemző valós helyzetet.

Az Érsekújvári járás Szlovákia Nyitrai kerületének (megyéjének) közigazgatási egysége. Területe 1347 négyzetkilométer, lakosainak száma (2001. január 1-jei adat szerint) 149 594. Székhelye Érsekújvár. Lakosságának 38,3 százaléka, azaz 57 271 személy magyar nemzetiségűnek vallja magát. A járás mesterségesen létrehozott területi egység (mint szinte mindegyik Szlovákiában), fittyet hányva az egykori történelmi megyerendszernek: a járás területén 3 város (Érsekújvár, Nagysurány és Párkány) valamint 59 község található. A terület legnagyobb része (az északi) az egykori Nyitra vármegye területére esik, délen egy kis rész a volt Komárom vármegye része volt. Az északkeleti települések az egykori Bars vármegye területét alkották, egy nagyobb rész keleten Esztergom vármegyéhez tartozott. Az említetteken kívül egy kisebb egység Hont vármegye területe volt. A jelenlegi járási egységet az ötvenes évek második felében három járásból kreálták létre: a túlnyomórészt szlovákok lakta Nagysurányi járásból, a magyarok és szlovákok által lakott Érsekújvári járásból, valamint a zömében színmagyar falvakat magába foglaló Párkányi járásból. A javarészt (50 százalék felett) magyarok lakta települések száma viszonylag magas[1], azonban ezek a települések zömében kis lélekszámúak (általában 400 és 2000 lélekszám között mozognak)[2], s összességében a tízezer fölötti létszámú, zömében szlovák lakosságú települések összegzésekor ezeknek a magyar falvaknak az arányszáma eltörpül. Maga a járási székhely, Érsekújvár 42 262-es lélekszámával (27,52% magyar) döntően meghatározza a nemzetiségi arányokat. Az Érsekújvári járás nemzetiségi látlelete szinte tükrözi a felvidéki arányokat: a szlovákiai magyarok 90 százaléka vidéken, kétharmada falun él.

A történelmi múltat csupán nagy vonalakban szeretném vázolni, mégpedig Orbán Balázs által megfogalmazott gondolat szellemében: „A múlt iránytűje a jelennek. A népeknek szükségük van visszapillantaniuk múltjukra, hogy jövőjükkel tisztában legyenek." Az első világháború befejezésétől, Csehszlovákia megalakulásától, 1918 októberétől beszélhetünk felvidéki magyar irodalomról, kultúráról. A napjainkig ívelő időszakot négy, jól elkülöníthető korszakra szokás osztani:

1. korszak (1918–1938): közel egymillió magyar került Csehszlovákiába. Az új politikai, történelmi viszonyok közé sodródott magyarok irodalmi, kulturális élete kezdetben szegényes és szórványos volt. A magasabb szintű társadalmi élet megindítását a régebbi irodalmi társaságok felújítása jelentette: Pozsony – Toldy Kör, Losonc – Madách Kör, Kassa – Kazinczy Társaság, Komárom – Jókai Egyetem…stb. Ezen időszakban a vidéki városok szinte mindegyikének volt magyar folyóirata, némelyeknek (Kassa, Pozsony, Komárom, Érsekújvár, Léva, Rozsnyó…)

egyidőben kettő is, de magyar lap jelent meg Prágában (*Prágai Magyar Hírlap*) és Osztraván (*Magyar Nap*) is. A gyermeklapok is ismertek és közkedveltek voltak, a rádió is sugárzott magyar nyelven. A 30-as évekre változatos és tartalmas irodalmi élet alakult ki. E kor legismertebb írói Fábry Zoltán, Győry Dezső, Forbáth Imre, Sellyei József, Vozári Dezső, Szalatnai Rezső, Dobossy László voltak.

2. korszak (1938–1945): Az 1938. november 2-i bécsi döntéssel Szlovákia és a szlovákiai magyarság jelentős része visszakerült Magyarországhoz; egy, mindössze hatvanezres lélekszámú magyar kisebbség azonban az 1939. március 14-én kikiáltott első Szlovák Köztársaság keretei között maradt. Ezzel kulturális-szellemi-művészeti élete is alaposan összeszűkült: jobbára műkedvelői keretek között zajlott. A pozsonyi Toldy Kör kis terjedelmű füzetsorozataival igyekezett menteni a menthetőt: 1940–1943 között 43 kötet jelent meg. A töredékkultúra másik központja ez időben Nyitra volt, a hol a *Magyar Album* című antológiasorozat 1941–1944 közti tíz kötete mellett elsősorban helyismereti kiadványok láttak napvilágot (pl. Mártonvölgyi László munkái).

3. korszak (1945–1989): 1945 májusában elhallgattak a fegyverek, visszaállították a trianoni határokat – s ez az időszak a csehszlovákiai magyarság történelmének legválságosabb időszaka. A magyarokat kollektív büntetéssel sújtották: a magyar iskolák nem nyíltak meg, magyar lapok megjelenését betiltották, a magyar lakosságot csehországi kényszermunkára deportálták, beindult a reszlovakizáció és sor került a szégyenletes magyar-szlovák lakosságcserére; megfosztották őket állampolgárságuktól, aminek következtében a magyarok nem vehettek részt a közügyek intézésében, nem választhattak, és nem voltak választhatók. A magyar értelmiség nagy része az áldatlan körülmények miatt Magyarországra költözött.

Az 1948-as politikai fordulat biztosította a magyarság számára a polgári jogokat: 1948 decemberében megjelenik az Új Szó (amely mindmáig a felvidéki magyarság egyetlen, országos hatósugarú napilapja), megalakul a CSEMADOK (Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete), 1950-től ismét megnyílnak a magyar iskolák kapui, 1951-ben *Fáklya* címmel a Csemadok politikai és kulturális lapot indít, majd újabb folyóiratok látnak napvilágot, ismét sugároz magyar nyelven a rádió, megalakul Komáromban a MATESZ (Magyar Területi Színház), amely napjainkban Jókai Színházként tartja előadásait. 1953-tól a Csehszlovákiai Magyar Kiadó, majd a Madách Könyv- és Lapkiadó jelenteti meg a felvidéki magyar költők, írók munkáit, kialakul az országos könyvterjesztői hálózat, és szinte minden magyar településen megalakul a Csemadok helyi szervezete, amely a nemzetiségi kultúra ápolását, az anyanyelv megőrzését, a hagyományok ébrentartását tűzte zászlajára.

4. korszak (1989–től napjainkig): Az 1989. novemberi „bársonyos forradalom"-nak nevezett rendszerváltás alapos változásokat hozott a nemzetiségi életbe is: Csehszlovákia 1992-es felbomlása, Szlovákiának az Európai Unióhoz való 2004-es csatlakozása, az ország politikai berendezésében, gazdasági szerkezetében bekövetkezett változások, az alulról kibontakozó kezdeményezések a kisebbségi magyarság szellemi életét is érintették: az évtizedek óta alig változó intézmények szerkezete szűnt meg, s születtek újak. Hamarosan megszűnt a Madách Könyv- és Lapkiadó (1993-tól Madách-Posonium) korábbi egyeduralma. Új kiadók alakultak, szinte egy időben a Kalligram, a Nap, a Lilium Aurum, később a Méry-Ratio, a KT, az AB-ART, a Plectrum,

a Glória, vagy a Terra, amely a magyar nyelvű tankönyvek megjelentetését vállalta fel. Egyidejűleg Pozsony elveszítette a hazai magyar könyvkiadáson belüli súlyponti szerepét: kiadóink nagy része vidéken (Dunaszerdahelyen, Komáromban, Losoncon…) fejti ki áldásos tevékenységét. Az ezredfordulótól pedig a Fórum Intézeten belül, Somorján kialakult a szlovákiai magyarság tudományos műhelye.

Az Érsekújvári járás területén – mint ahogy a Felvidék legtöbb, magyarok által is lakott járásában – könyvkiadó nem működik, a járási hatósugarú, a régió településit felölelő folyóirata sincs: sem magyar, sem szlovák nyelvű. Míg a szlovákiai szlovák lapok már a megyei szintű városokban a koncentrált (tehát helyi s ezáltal olcsó) terjesztéssel is nyereséget tudnak produkálni, addig a szlovákiai magyar sajtótermékeket – a szétszórtság és a gyér lakosság következtében – néha olyan helyekre is el kell(ene) juttatni, ahol már maga a terjesztőhálózat felvállalt-felvállalandó munkája is eleve veszteséges. (A felvidéki magyarok 90 százaléka vidéken él.) Vagyis, aki a Felvidéken magyar nyelvű lapalapítás gondolatát mérlegeli, eleve számolnia kell a vidéki terjesztés minden gondjával. Viszont a járás magyarok által is lakott két városában (Párkányban és Érsekújvárott) következetes rendszerességgel jelenik meg kétnyelvű (magyar és szlovák), tájékoztató jellegű folyóirat: *Párkány és Vidéke* (*Štúrovo a okolie*) illetve a *Novum Castrum* (Érsekújvár latin elnevezése). A községek közül csupán Szőgyénben jelenik meg havi rendszerességgel *Dobra* néven tájékoztató, szórakoztató jellegű, színes folyóirat. A járás többi községe csak a községi hangszóró illetve a központi lapok megrendelése révén juthat információhoz.

Az ötvenes-hatvanas évek közepéig a mára művileg létrehozott járás minden településén működött kis (1–5)-, vagy teljes felépítésű (1–9 évfolyamot magába foglaló) alapiskola. (Felvidéken az általános iskola tükörfordításban alapiskola-ként honosodott meg.) Sőt, még tanyákon is gondosan kiépített, öltözőkkel, mosdóhelyiségekkel, sportpályákkal, megfelelő és elégséges segéd- és taneszközökkel ellátott iskolák léteztek. A huszadik század hetvenes éveiben megkezdődött központosítási hullám áldozata lett számos nemzetiségi iskola: számuk mára minimálisra zsugorodott. A leépítési illetve körzetesítési hullám érintette ugyan a szlovák tanítási nyelvű alapiskolákat is, azonban zömével a magyar tanítási nyelvűek estek a centralizálás áldozatául. A járás 59 községe és három városi jellegű települése közül az 1. számú lábjegyzetben felsorolt 34 településen még napjainkban (2001-es adat) is a magyar nemzetiségű lakosság van többségben. (Az ötvenes években sokkal több településen érték el ezt az 50% feletti arányszámot!) Jelen korunkban érzékelhető nemzetiségi arányeltolódás ellenére is a járás 59 községének több mint a felében (34) számbeli többségben magyar nemzetiségűek élnek: vagyis 59 településből 34-ben a magyar lakosság arányszáma 50% feletti, iskoláik száma viszont az eltelt két évtizedben radikálisan lecsökkent. Napjainkban 32 szlovák tanítási nyelvű és 12 magyar tanítási nyelvű, 1–9 évfolyamos alapiskola működik a járás területén.[3] A járási székhelyen, Érsekújvárott a hat szlovák nyelvű (Devinská utcai, Bethlen utcai, Hradná utcai, Mostná utcai, Nábrežná utcai és az Anton Bernolák Egyházi Alapiskola) ellensúlyozásaként csupán egy magyar tanítási nyelvű várja az anyanyelvi oktatást igénylő gyermekeket. A lábjegyzetben említett 12 magyar tanítási nyelvű alapiskola közül a legnépesebb a párkányi. A járás területén, kuriózumként egy közös igazgatású, magyar-szlovák nyelvű alapiskola is létezik, Nagykéren.

A kisiskolák (1–4. évfolyam) száma drasztikusan lecsökkent: hat szlovák és hat magyar nyelvű maradt[4], amelyekben zömében összevont (1–3, 2–4) osztályokban zajlik az oktatás. Meglepő, hogy számos, 80% fölött, magyarok által (is) lakott településen nincs magyar nyelvű oktatás (igaz, szlovák sem). Kilenc azon községek száma (Bény, Bart, Muzsla, Nána, Kisújfalu, Pozba, Fűr, Szalka, Kürt), ahol csupán magyar nyelvű intézmény van; e kilenc közül öt településen – tehát számarányban több mint a települések felében – csak 1–4-es kisiskola létezik.

Magyar tanítási nyelvű gimnázium a járás területén Párkányban és Érsekújvárott várja a továbbtanulásra vágyókat, magyar nyelvű szakoktatásra (villanyszerelő, asztalos, kőműves, festő, vízvezeték-szerelő, tetőfedő, műbútorasztalos stb.) ezidáig csak Párkányban, Udvardon és Érsekújvárott volt lehetőség, az utóbbi időben Magyar Nyelvű Magán Szakiskola nyílt Szőgyénben is.

Magas színvonalú szakmai oktatás zajlik a közös igazgatású, magyar s szlovák osztályokat is nyitó Jedlik Ányos Építészeti Szakközépiskolában Érsekújvárott. A járási székhelyen működő egészségügyi szakiskolában – amely évente egy-egy magyarnak meghirdetett osztályt is nyit – a magyar irodalmon és történelmen kívül minden egyéb tantárgy oktatása államnyelven zajlik.
A járáson belüli nemzetiségi iskolahálózat „feltérképezésekor" mindenképp szót kell ejtenünk a Párkányban működő Liszt Ferenc Művészeti Alapiskoláról, amely a város fiataljai mellett a zenekultúrát magukba szippantani akaró régióbeli fiatalok tömkelegét oktatja immáron évtizedek óta főként zenére és képzőművészetre.
A művelődés meghatározó eleme a könyvtárhálózat és a Felvidékre tipikusan jellemző Csemadok-tevékenység (önkéntes népművészeti, néphagyományt, színjátszókultúrát ápoló szabadidős elfoglaltság). Ennek a (cseh)szlovákiai magyar kulturális intézménynek a legkisebb (magyarok által is lakott) településen is van helyi szervezete; a lélekszám fogyásával viszont tevékenységük csupán alkalomhoz kötött. Az 1. számú lábjegyzetben feltüntetett településeken kívül még Barsbaracskán, Baromlakon és Érsekújvárott fejt ki érdemdús tevékenységet a maroknyi magyarság.
Magyar nyelvű könyvekkel ellátott helyi könyvtár a magyarok által is lakott települések közül 36 községben létezik, mindegyikben a fenntartó a község önkormányzata. Rengeteg helyen olvashatjuk a reklámként is felfogható, a könyv sze-retetére buzdító szállóigéket: A könyvre kiadott pénz látszólag kidobott pénz – mint a vetőmag. (Gárdonyi Géza); Nem szükséges, hogy mindent elolvass; csak azt kell elolvasnod, ami választ ad a szívedben megfogalmazott kérdésekre. (Lev Tolsztoj); Olvasottság, irodalmi tájékozottság nélkül nem létezik általános műveltség. A tévé, a rádió, a mozi semmiképp sem pótolhatja a könyvet. (Lőrincze Lajos)

Könyvtáraink állapota tükrözi a valós gazdasági helyzetet: egyre kevesebben látogatják, egyre kevesebb a meglevő állomány új könyvvel való feltöltése, egyre kevesebb jut az érdeklődést kiváltó folyóiratok megrendelésére… A legtöbb könyvtár már biztosítja az internetes szolgáltatást, az ismeretek új hozzáférhetőségi lehetőségét is. Az Érsekújvári járás magyarok által lakott településeinek össz-könyvállománya 378 940[5]. Nem mindenütt tartják számon, hogy a könyvállomány hány százaléka magyar, s mennyi a szlovák nyelvű, de néhány településen ezt példásan vezetik[6]. Mit s mennyit jelent az a tény, hogy az adott településen magyar nemzetiségű a polgármester, s zömében magyarok a képviselőtestületi (önkormányzati) tagok többsége? Ez megmutatkozik a nemzetiségi kultúra ápolásához (a könyvtárállomány feltöltéséhez) való viszo-nyulásban is. 2010-ben a világot s térségünket is érintő anyagi megszorítások miatt a legtöbb könyvtár nem élhetett az új könyvek vásárlásának lehetőségével. De akadtak polgármesterek (képvislőtestületi tagok), akik a gazdasági helyzet ellenére is szorgalmazták az új könyvek vásárlását, és anyagi lehetőséget is biztosítottak erre. Pl. Ebeden 24 könyvvel (mindegyik magyar nyelvű), Helembán 10/10 (szlovák/magyar), Kiskeszin 31/31, Köbölkúton 94/52, Kőhídgyarmaton 74/74, Muzslán 53/53, Szalkán 21/20, Szőgyénben 131/93, Udvardon 86/24 könyvvel gazdagodott a könyvtár állománya. Elszomorító, hogy számos településen a kultúrára, a könyvtárak anyagi ellátására az önkormányzatok nem tudták még a minimális összeget sem biztosítani. Ugyanis a legtöbb helyen a könyvtári munkát másodállásban, alkalmi vagy részmunkaként, s nem egy helyen önkéntesen végzik a kultúra- s irodalomterjesztői feladatra vállakozók.

A közömbösség jeleként vehetjük számba, hogy több helyen a helyi könyvtár vegetál: van, ahol más épületbe való átköltözés miatt, van, ahol – a hivatalos indoklás szerint – „több okból kifolyólag nem működik". Elszomorító, hogy akad oly település is (pl. Bény, Kéménd), ahol létezik, s eredményesen működik a magyar tanítási nyelvű alapiskola, a könyvtára viszont zárva tart. A régió éli, élhetné mindennapjait békésen, ha a felső politikai hatalmak nem zavarnák öncélú politikai csatározásaikkal a vegyesen (magyarok, szlovákok által) lakott területek lakóit. A mindennapok látlelete tükrözi: irodalom, kultúra és művelődés is lehet kölcsönösen egymást gazdagító, a közösen szervezett rendezvényeken is békésen megfér a két nemzet, ha nincs túlfűtött, másokat gyalázó, népcsoportok önrendelkezési jogát soviniszta jelszavakkal ellenző politikai irányzat.

Jegyzetek:

1 2001-es adatok alapján: Andód: 66,83%, Bajta: 91,27%, Bart: 90,73%, Béla: 76,52%, Bény: 89,64%, Csúz: 64,39%, Ebed: 88,07%, Fűr: 85,27%, Garamkövesd: 78,23%, Garampáld: 94,78%, Helemba: 86,75%, Ipolykeszi: 97,12%, Kamocsa: 84,38%, Kéménd: 89,86%, Kicsind: 93,83%, Kisgyarmat: 91,98%, Kisújfalu: 87,98%, Köbölkút: 74,34%, Kőhídgyarmat: 90,04%, Kürt: 88,80%, Leléd: 86,62%, Libád: 86,90%, Muzsla. 84,67%, Nagykér: 64,29%, Nána: 74,96%, Párkány: 68,74%, Pozba: 77,04%, Sárkányfalva: 85,71%, Szalka: 93,12%, Szímő: 74,74%, Szőgyén: 77,01%, Tardoskedd: 71,35%, Udvard: 71,70%, Zsitvabesenyő: 80,09%

2 Kivételt képez Köbölkút: 2 311, Kürt: 2 233, Nagykér: 3 190, Párkány: 11 708, Szímő: 2 201, Szőgyén: 2 649, Tardoskedd: 5 120, Udvard: 5 138

3 Érsekújvárott a Czuczor Gergely Alapiskola, Udvardon a Majthényi Adolf Alapiskola, Köbölkúton a Stampai János Alapiskola, Kéménden a Petőfi Sándor Alapiskola, Muzslán az Endrődy János Alapiskola, Párkányban az Ady Endre Alapiskola, Tardoskedden a Szemerényi Károly Alapiskola, Szőgyénben a Csongrády Lajos Alapiskola, Szímőn a Jedlik Ányos Alapiskola valamint teljes felépítettségű magyar tannyelvű alapiskola működik Kürtön, Pozbán és Szalkán. E utóbbi három még nem vett fel nevet; az utóbbi időben hagyománnyá vált, hogy a magyar tanítási nyelvű intézetek a község neves szülöttjének, meghatározó személyiségének vagy nemzetünk nagyjai egyikének nevét veszik fel.

4 A magyar tanítási nyelvű kisiskola Bényben, Besenyőn, Barton, Nánán, Kisújfalun és Fűrön vívja mindennapi küzdelmét a megmaradásért.

5 Ez a 2009. december 31-i állapot. A számadat magába foglalja a járás magyarok által is lakott 36 településének adatait.

6 Például Ebeden a 4 159 könyvből 3 200 magyar nyelvű, Fűrön a 6 400-ból 4 964 magyar, Helembán 4 715-ből 2 189, Kiskeszin 2 670 kiadványból 2 370 magyar nyelvű, Köbölkúton a 11 546 kiadványból 6 123 olvasható magyarul, Kőhídgyarmaton a 3 503-es könyvállományból 2 646 magyar nyelven íródott, Leléden a 2 501 könyből 2 101 olvasható magyarul, Muzslán a 7 605 bejegyzett könyvből 5 891 magyar nyelvű, Nagykéren 12 482 a könyvállomány, ebből csak 5 715 íródott magyar nyelven, Párkányban az 51 262 könyv 60%-a magyar nyelvű, Szőgyénben a 12 971 raktári példányból 11 652 magyar nyelvű, Udvardon a 17 935 kötetből 9 554 magyarul íródott.

Felhasznált irodalom:

Magyarok Szlovákiában – összefoglaló jelentés. Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Lilium Könyvkiadó kiadványa.
A (cseh)szlovákiai magyar könyvkiadás 1918-tól napjainkig. A *Katedra* c. folyóirat melléklete, 2010.
Kecskés Ildikó: *Az érsekújvári járás magyarlakta települései (a könyvtárak könyvállományának nyelvi összetétele – 2010. 1. félév)*, kézirat.

A *Muravidék* szerkesztői fenti tanulmány közreadásával tisztelegnek szerzőtársuk, Pénzes István, a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület tagja emléke előtt.

Gulyás Ilona

Fehér kő

Mindennap egy kicsit meghalok. – Fáj.
Fájnak az emberek és tárgyak
fájnak a szavak
fájnak a ránk hagyott versek
fájnak az elporladt csontok
fájnak a virágok és folyók
fájnak a búzatáblák
fájnak a hegyek a sziklák
fájnak a tavak
fáj a kétely és fáj a lét
fáj a most és a holnap...
Fehér kővé váltam a földön.

Vörös napkelte

Az éj fekete függönyén átragyog
a vén Hold.
Megáll bennem az idő.
Csak a csönd moraját hallom.
És arctalan léptekkel jön a
fekete föld. –
Talán még útját állják
bús falak
s nem lesz enyészeté
a jövő.
A vörös napkelte ébren
hozza a megújulást.

A folyó medrében él

Mennyi kezdésnek nincs vége
mennyi szempár csak néz a semmibe
Mennyi szív dobog magányos fénybe
Mennyi csillag széthull az űrbe.
Hány cél meg nem valósul
Hány szerelem elmúlik kifakul
Hány szeretet semmisül meg vakul
Hány folyó árad vadul.
Hányszor érzed újra nem kezded
Hányszor kérded miért kerüli szemedet
Hányszor odaadnád szívedet
Hányszor árnyékolod fényedet.
Mégis jön újra és újra új cél
Mégis bízol a szerelem mindent túl él
Mégis mersz szeretni fényed nem fél
Mégis a folyó medrében él!...

Játszik az idő

Játszik az idő velem.
Sejtjeim nyugtalan vergődése
nem hisz az elmúlásban.
Csillagok vezetnek utamon
körhinta szerelemért el nem hagyom.
Bezár még tér és idő – de megyek.
Még nyitott tenyérrel várom a tavaszt:
ne haljon belém a szivárvány...

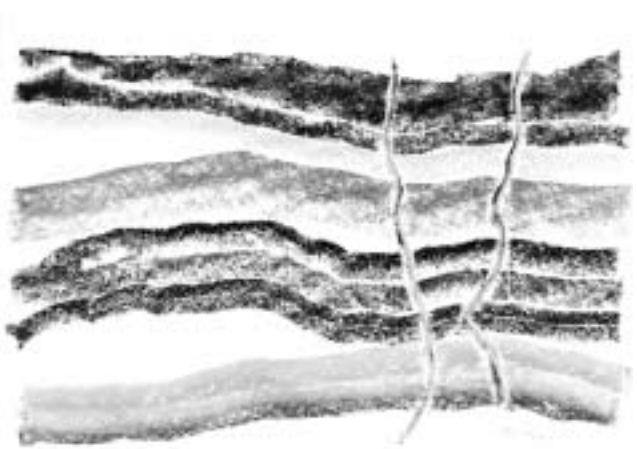

Ruda Gábor

A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület 2010–2012. évi kiadványai

Ruda Gábor (szerk.): Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért
A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület és a göntérházi HETÉS Kultúregyesület 2010-ben konferenciát Lendván. Az előadásokat az azonos című kötet tartalmazza. Az első rész közvetlenül az iskolákkal, a kétnyelvű oktatással és a könyvtárakkal foglalkozik, a második rész-ben a nyelvi és a lélektani összefüggésekről van szó, a harmadikban egy dabasi és egy ljubljanai iskola közti kapcsolattartásról, továbbá a ljubljanai magyaroktatásról olvashatunk. Társkiadó: HETÉS Kultúregyesület, Göntérháza.
2010, 100 oldal, 17 × 24 cm, ISBN 978-963-87921-9-8 (nyomtatott), 978-615-5026-00-3 (online)

Székely András Bertalan: Közép-európai szőttes.
Kisebbség és kultúra – határon innen és túl
A kötet tanulmányokat, esszéket, cikkeket, interjúkat és különböző beszédeket tartalmaz. Egyrészt a magyarországi nemzeti kisebbségek kultúrájával, művészetével, hitéletével foglalkozik, másrészt a délvidéki, erdélyi, kárpátaljai és más határon túli magyar közös-ségek életével, leginkább kulturális nézőpontból. A szerzőnek mély meggyőződése, hogy a nemzeti kisebbségekre nem alkalmazható kettős mérce, bármelyik országra is esik a települési területük.
2010, 280 oldal, 14,8 × 20,5 cm, ISBN 978-615-5026-01-0

Banka Gabriella: Délvidéki imádságok
A kötet keresztény szellemiségű versek gyűjteménye, nyomon követhetők benne a hit kialakulásának különböző állomásai, a világról festett képek, benyomások, segítő szavak a zsákutcában vergődőknek, a szeretet szerteágazó megnyilvánulásai és a mindennapos küzdelmek egy élhetőbb világért. Mindannyiunk érdekében, mert „Ha mindent lehet, ha mindent / szabad, nem lehet túlélni!" A szerző festményeivel, szerkesztette és az utószót írta Székely András Bertalan. Társkiadó: Protestáns Művelődési Társaság, Csúza, Horvátország.
Keménytáblás borító, 2010, 182 oldal, 14,8 × 20,5 cm, ISBN 978-615-5026-02-7

Zágorec-Csuka Judit: A muravidéki magyar könyvek világa
Tanulmányok és publicisztikai írások
A kötet felöleli a muravidéki nemzetiségi könyvtermést és a könyves szakma széles spektrumát. Célja, hogy feltárja a muravidéki magyarok könyvkultúráját a múlt század 90-es éveitől napjainkig, s ennek megmutassa horizontális és vertikális differenciáltságát, kezdve a kiadott magyar könyvektől, azok olvasásszociológiai hatásáig, valamint az irodalomba való bekerüléséig és a könyvtárakban való elhelyezéséig és használatáig. Kísérő tanulmány: dr. Székely András Bertalan. Kritikák: Kiss Gábortól és Kégli Ferenctől. Társkiadó: Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, Lendva, Szlovénia.
2010, 228 oldal, 17 × 24 cm, ISBN 978-615-5026-03-4

Berghoffer Róbert: Tabu – Élet a fehér pokolban / Leben in der weißen Hölle
A „málenkij robot" témájú könyvekről szólva, különösen fontos – és ezt a szakember, dr. Stark Tamás történész, a Tabu előszó írója is kihangsúlyozza, hogy a túlélőkön keresztül minél több adat nyilvánosságra kerüljön, elősegítve a tudományos kutatást, a történelem e gyászos fejezetének egyre pontosabb feldolgozását. De az ilyen visszaemlékezés-kötetek, mint amilyen a Tabu is,

bizonyos fokú lelki elégtételt is jelenthetnek a túlélőknek, családtagjaiknak és sorstársaiknak. És persze a közvetlenül nem érintettek, a tágabb olvasóközönség számára is tanulságosak.
Minden egyes új könyv új információkat tartalmaz, de különösen igaz ez a gulág témára, legalábbis környékünkön, hiszen ez a téma TABU volt egészen a 90-es évek elejéig. A túlélőket a Szovjetunióból Magyarországra visszaérkezvén, már az első fogadó állomáson „köszöntésképp" megfenyegették, hogy ha beszélnek a fogságról, ismét visszakerülnek Szibériába. Berghoffer Róbet is csak az események után 60 évvel szánta rá magát, hogy elkezdje papírra vetni a történteket.
A Tabu a szovjet politika által tudatosan elfelejtésre ítélt témáról, a kényszermunka-táborokba sok esetben megtévesztő módszerekkel, „málenkij robotra" elhurcoltak sorsáról szól. A háború után elfogadottá vált, hogy a Szovjetunió által elkövetett bűnöket ellensúlyozza a nácizmus legyőzésében való részvétel, így a téma a nemzetközi tudományos életben alig jelenik meg, itthon csak a 90-es évektől kezdve lehet róla beszélni. A szerző történetén keresztül sok százezer magyarországi kényszermunkás sorsát ismerhetjük meg. Hat évtizedes távlatból vetette papírra visszaemlékezését a Szovjetunióban eltöltött három éves fogságról. Évekig töprengett azon, hogy megírja-e, meg merje-e írni az eseményeket, mivel azokról a legutóbbi időkig nem volt szabad beszélni, az „tabutéma" volt. A könyv annak a 180 honfitársunknak az emlékére is készült, akik 1945 januárjától kerültek a 1852-es számú baskíriai kényszermunkatáborba, és onnan soha többé nem térhettek vissza hazájukba. Kísérő tanulmány: dr. Stark Tamás.
Keménytáblás borító, 2010, 312 oldal, 14,8 × 20,5 cm, ISBN 978-615-5026-05-8

Kocsis Ernő: Komoly(talanságok és anti)mesék
A karikatúrakötetet a szerző groteszk meséi „illusztrálják". A rajzolt (és írt) politikai célzásoktól és sikamlósabb, vaskosabb történetektől tarkított könyv egyik visszatérő motívuma a mackó mint emberhúst kimérő tisztességes hentes, vendéglőben emberfejet fogyasztó, konszolidált vendég, de megjelenik gondos apaként is, aki utcasarkon vizelő kismackó fiát dorgálja, neveli: „Misa, ne légy olyan, mint az emberek!"
2010, 132 oldal, 14,8 × 20,5 cm, ISBN 978-615-5026-04-1

Wernke Bernát: …és az elkésettekre is újra-újra vár
A rendhagyó szóösszetételekben bővelkedő versözön, költészet-folyam végigrohan a négy fő részre tagolt köteten: nyíló szaladása (kémény város / hárfa tűzzel), emlék (a nyersülő szél, már a / város felett tolong…), nyargalások foszlányai (moha zöldjén / hevert fény ernyetegén…) és pihentetve dércsípte szemét (talpuk ágyásán / folytonodó / kócosságokba). De talán – a vágta ellenére – még a későn jövők sem maradnak le, helyenként Esztergom is fel-feltűnik, támpontként, piszkálódó lumpenek elégedettlenségére. Bugyács Sándor, Kaposi Endre és Murczin Evelin rajzaival, Varju Krisztián festményeivel.
2011, 118 oldal, 14,8 × 20,5 cm, ISBN 978-615-5026-06-5

Ruda Gábor (szerk.): Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában
A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület 2010-2011. évben rendezett, azonos című konferenciasorozatának (magyar, olasz, szlovák, szlovén) négynyelvű kötete. A konferenciasorozat és a kiadványok az Európai Unió „Európa a polgárokért" program támogatásával, valamint magyarországi, szlovákiai és szlovéniai partnerszervezetek / partnerintézmények segítségével valósultak meg. A konferenciakötet kiadásához a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány résztámogatást nyújtott. A budapesti konferencia megvalósulását a Szlovák Intézet, a lendvait a Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség támogatta. Magyarországi partnerintézmény: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar (Esztergom). Szlovákiai partnerszervezetek / partnerintézmények: Gramma Egyesület (Dunaszerdahely), Selye János Egyetem Tanárképző Kar (Komárom). Szlovéniai partnerszervezetek / partnerintézmények: „Carlo Combi" Kultúrcentrum (Koper), HETÉS Kultúregyesület (Göntérháza), Magyar Nemzetiségi Művelődési

Intézet (Lendva), Tengermelléki Olasz Önkormányzati Nemzeti Közösség (Koper). A kötet internetes változata az MBKKE honlapján (www.muravidek.eu) olvasható, ahol megtekinthetők a konferenciasorozat meghívói és plakátjai is.
2011, 286 oldal, 17 × 24 cm, ISBN 978-615-5026-09-6, 978-615-5026-08-9 (online), 978-615-5026-07-2 (CD)

Zágorec-Csuka Judit: Sivatagi szélben. Versek és műfordítások
„Azért írok, hogy megosszam az örömeimet. A vers szépsége hordozza ezt a gyönyörűséget, amely alapja lehet a boldogságnak" – írja a szerző kötete előszavában. „Mindig hazatér és mindig újra elindul. Igyekszik lefényképezni a látott arcokat és tájakat, miközben makacsul kapaszkodik életének azokba a szereplőibe, akikből erőt meríthet. Néha nem is hiszi el az örök zarándoklat sors-képletét. Néha úgy érzi, elveszíti önmagát. Néha ki szeretne lépni, és nem indulni el többet. Néha úgy érzi, hogy a Minden és a Semmi között él. Ilyenkor újra útnak indul." (Kiss Endre)
Társkiadó: Kapcai Helyi Közösség, Szlovénia, szerkesztette: Ruda Gábor, lektor: Gasparics Judit, recenzensek: Bence Lajos, Kiss Endre, utószó: Bence Lajos. Tomaž Galic fényképfelvételeivel.
2011, 112 oldal, 14,8 × 20,5 cm, ISBN 978-615-5026-10-2, 978-615-5026-11-9 (online)

Zágorec-Csuka Judit: A szlovéniai magyar nemzetiségi könyvtárak stratégiája és menedzsmentje
A könyvtárstratégia és a hozzá kapcsolódó menedzsment, a könyvtárépítés és mindezek integrációja, egymásrautaltságuk és kölcsönös segítségnyújtásuk a könyvtárközi cserék gyors, akadálymentes és költségek nélküli megvalósulásában, fontos tényező – olvashatjuk Bence Lajos ajánlásában. Ezek nélkül már sem országos, sem regionális, s a hozzájuk szorosan kapcsolódó nemzetiségi (kisebbségi) könyvtárak sem működhetnek. Társkiadó: Kapcai Helyi Közösség, Szlovénia. Tanulmánykötet.
2012, 100 oldal, 16,8 × 23,8 cm, ISBN 978-615-5026-12-6, 978-615-5026-13-3 (online)

Melocco Péter: Vak ember visszanéz
A narrátor beszél a gyerekkoráról és későbbi éveiről, felbukkan egy család, jár öt kontinensen, igyekszik megérteni, mi történik vele. De a könyv nem önéletrajz, nem családregény, nem útikönyv és nem is filozófia. Üzenete a „vak ember" belső látásából, kifinomult érzékeléséből fakadó, szavak mögötti, félelmet feloldó mosoly. A három részből álló kötet első része a gyermek- és ifjúkor emlékeiből válogat, a második – valamivel hosszabb – rész enged utat a leginkább tér- és időbeli kalandozásoknak, míg a harmadik, egyben leghosszabb, a lazachalászatot tárgyaló rész önálló kötetként is megállná helyét.
Regény, keménytáblás borító, 2012, 452 oldal, 16,8 × 23,8 cm, ISBN 978-615-5026-14-0

Székely András Bertalan: A híd, amely összeköt. Székely András Bertalan hat évtizede
„Székely András Bertalan a Kárpát-haza szerelmese." – írja Szász István Tas az ajánlásában. A szerző jól érzékeli azt a veszélyt, amely Közép-Európa, de főként a Kárpát-medence népeit fenyegeti., amíg fel nem ismerik összetartozásukat. „A felhígulás, a színek összemosódása (…) Az eltűnés." A könyv másik ajánlója, dr. Frisnyák Sándor, professzor emeritus így vélekedik a szerzőről: „Gondolatvilágát és tevékenységét a magyarság és az európaiság egysége, népünk szeretete, a velünk együtt élő vagy szomszédos népek megbecsülése és tisztelete jellemzi. Az etikai alapállás, a fontos tartalom mellett, a szabatos és világos fogalmazás, a legjobb írástudóink stílusán pallérozott, közérthető és élvezetes nyelvezetük miatt is jóleső érzés Székely András Bertalan köteteit kézbe vennünk."
Bibliográfia, 2012, 60 oldal, 16,8 × 23,8 cm, ISBN 978-615-5026-17-1

Wernke Bernát: Egy tékozló ifjú levelei
A szerző szokásos lendülettel megírt verseskötete három, közel azonos terjedelmű részre tagozódik: kedves kapuk belsejében – egy tékozló ifjú levelei: nénjének, e. nathalia úrasszonynak – rövidek, vagy tán nem is annyira azok. A fejezetek elején Kaposi Endre-idézetek olvashatók. A címadó részben Kárpát-medencei utazást tehetünk a „tékozló ifjú" érdekfeszítő vezetésével. A kötetet Bugyács Sándor rajzai díszítik.
2012, 60 oldal, 14,8 × 20,5 cm, ISBN 978-615-5026-18-8

Rudaš Jutka: Kulturális intarziák / Kulturne intarzije (Válogatott írások / Izbrani spisi)
A kötet 2001–2011. között magyar és szlovén nyelven megjelent írásokat tartalmaz, kettő kivételével: Annak lenni (vagy nem lenni), ami (aki) vagy… (Elmélkedések az identitásról I.) és Személyes sorsfordulat és történelmi tapasztalat (Göncz László: Kálvária). A szerző a Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének habilitált egyetemi docense. A kötetet szerkesztette és szakmailag ellenőrizte Virág Zoltán.
2012, 266 oldal, 12,5 × 18,5 cm, ISBN 978-615-5026-16-4.
Második kiadás: 2012, 266 oldal, 13,8 × 20,5 cm, ISBN 978-615-5026-19-5

Gabriella Manhercz Kovács: Keramikbilder / Kerámiaképek
Kovács Manhercz Gabriella pilisvörösvári keramikus, a Pilisi Alkotó Kaptár tagja. 2009-ben művészeti díjban részesült. Műveiben a hagyományos mintákat és technikákat ötvözi a fantázia világával, amelyben teret kapnak a különböző szimbólumok is. A német-magyar kétnyelvű kiadvány 16 kerámiaképet tartalmaz színes nyomtatásban.
2012, 20 oldal, 14,8 × 20,5 cm, ISBN 978-615-5026-21-8

Hagymás István–Pápes Éva: Az álomlátó fiú - Mese és mesefejtés felnőtteknek
A kötet első részében a címadó székely népmesét közöltük, hogy az elemzéseket olvasó visszalapozhasson a szükséges oldalakra. A második rész Hagymás István Holdkörök című meseolvasata, a tőle megszokott asztrálmítoszi-mélylélektani értelmezési módszerrel. A harmadik részben Pápes Éva – erősen Carl Gustav Jung pszichológiájára támaszkodva – elemzi a mesét. A negyedik rész szintén Pápes Éva írása, Álomfejtés és mesefejtés Kustár Zsuzsa segítségével címmel.
2012, 96 oldal, 14,8 × 20,5 cm, ISBN 978-615-5026-20-1

Pécsi Sándor: Tudóspásztor
A Tudóspásztor versei az elmerült, magyar paraszti világba vezetnek – tudjuk meg a szerző Utóhangjából. Mint megfordított távcsövön át, a múltból nézi a jelenkort. Napjaink problémáit vetíti a még átlátható földműves-pásztor környezetbe. Tájszavakat használ tudatosan. Vajákos ráolvasásaival a „Holt vidéket" akarja életre pofozni. Fontos, hogy elképzeljünk egy élhető társadalmat. A holnap az altruista, szerves társadalomé, a szövetkezésé, a közösségé. A holnap a múlt: az „örök visszatérés". A holnap bizarr ötvözete lesz az ősinek és a csúcstechnikának. A kötetben található grafikák a szerző művei. Szerkesztette és tervezte Győrffy Sándor. A kötethez László Ruth írt előszót.
Keménytáblás borító, 2012, 128 oldal, 13 × 20,5 cm, ISBN 978-615-5026-15-7

Tatár Rózsa: Túléltük! Emlékezések a malenkij robotra
Második, javított kiadás
A „kétarcú" riportkötet egyik része magyar nyelvű·eredeti, a másik ennek német megfelelője, Antal András fordításában. A könyv közepén, a magyar nyelvű·rész folytatásaként különböző dokumentumok helyezkednek el. A kötethez dr. Stark Tamás történész, a GULAG téma elismert hazai szakértője írt utószót.
2012, 82+78 oldal, 14 × 20 cm, ISBN 978-615-5026-22-5

Az álomlátó fiú
Hagymás István
Bárdos Éva

RUDAŠ JUTKA
Kulturális interszínek / Kulturne interzije

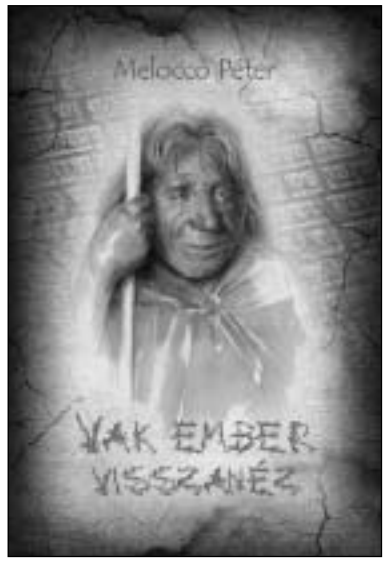
Meloccó Péter
VAK EMBER VISSZANÉZ

ZÁGORLC-CSUKA JUDIT
SIVATAGI SZÉLBEN

A SZLOVÉNIAI MAGYAR NEMZETISÉGI KÖNYVTÁRAK STRATÉGIÁJA ÉS MENEDZSMENTJE
DR. ZÁGOREC-CSUKA JUDIT

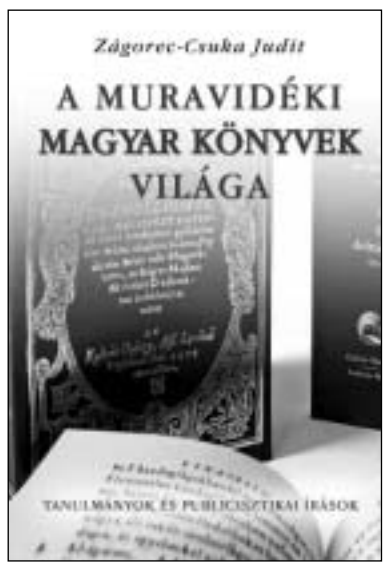
Zágorec-Csuka Judit
A MURAVIDÉKI MAGYAR KÖNYVEK VILÁGA
TANULMÁNYOK ÉS PUBLICISZTIKAI ÍRÁSOK

Székely András Bertalan
KÖZÉP-EURÓPAI SZŐTTES

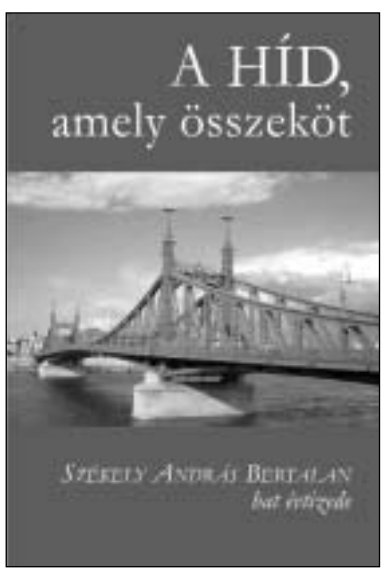
A HÍD, amely összeköt
Székely András Bertalan
hat évtizede

Banka Gabriella
Délvidéki imádságok

Wernke Bernát
...és az elkésettekre is
újra-újra vár

Wernke
Bernát
egy tékozló
ifjú levelei

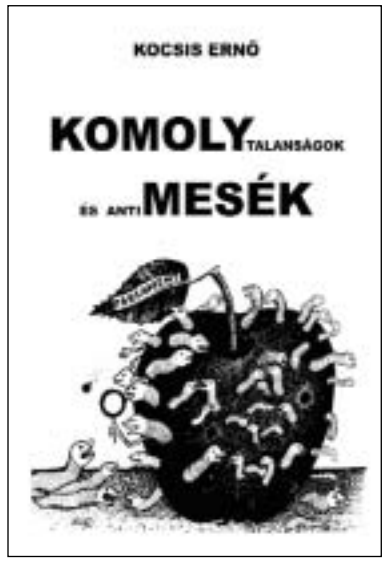
KOCSIS ERNŐ
KOMOLY TALANSÁGOK
ÉS ANTI MESÉK

Gabriella Mazhercz Kovács
Keramikbilder
Kerámiaképek
Mazhercz Kovács Gabriella

Pécsi Sándor
Tudóspásztor

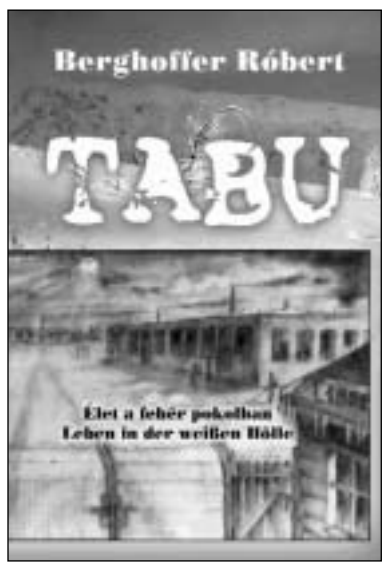
Berghoffer Róbert
TABU
Élet a fehér pokolban
Leben in der weißen Hölle

TÚLÉLTÜK!
Emlékezések a maelstrij robotra
Tatár Rózsa

A Muravidék 21 szerzői

Dánielisz Éva 1931-ben született Budapesten. 1954-ben diplomázott az ELTE magyar–történelem szakán. Tanár, majd az Akadémiai Kiadó szerkesztője volt. Váci Mihály-díjas költő, kötetei: *A megőrzött mécses* (2007), *Válogatott versek* (2012). Budapesten él.

Csiba Zsolt 1961-ben született Budapesten. 1989-ben diplomázott az ELTE pszichológia szakán. 1983 óta foglalkozik színházzal és művészetpszichológiával, vesz részt művészeti csoportok munkáiban. Érdeklődési területe a valláspszichológia, misztika, jelképelemzés. Kötete: *Átbújni az Origón. Esszégyűjtemény* (2010). Piliscsabán él.

Feledy Balázs 1947-ben született Budapesten. Az ELTE-n diplomázott 1972-ben. Kiállítások kurátora, a kortárs magyar képző- és iparművészettel, fotográfiával kapcsolatos írásait katalógusokban, szakmai kiadványokban olvashatjuk. Legutóbbi kötetei: *Rényi Katalin életművéről* (2009), *Portré Fodor József festőművészről* (2009), *Kligl Sándor* (2010). Budapesten él.

Gulyás Ilona 1946-ban született Budapesten. 1965-ben a Budapesti Közgazdasági Technikumban, 1981-ben a Mérlegképes Könyvelők Iskolájában felsőfokú üzemszervezési szakon diplomázott. Gazdasági és pénzügyi területen tevékenykedett. Kötetei: *Tükörfény* (2008), *Fehér kő* (2011). Budapesten él.

Ghyczy György 1953-ban született Budapesten. A lipcsei Grafikai és Könyvművészeti Főiskola grafika szakán diplomázott 1990-ben. Festő- és grafikusművész, művésztelepek, művészetterápiás kongresszusok résztvevője, előadója. A Nyitott Műterem alapítója és vezetője. Kötete: *Az első ötvenezer évem* (2003). Budapesten él.

Győrffy Sándor 1951-ben született Kapolcson. 1975 óta foglalkozik művészetekkel: kísérleti színház és film, performance, mail art, fotó, egyedi és sokszorosított grafika, festészet, szobrászat, installáció és térberendezés. Művészeti fesztiválokat szervez, katalógusokat és könyveket szerkeszt, illusztrál. Kötete: *Szekvenciák* (2007). A *Muravidék* főszerkesztője. Budapesten él.

Hagymás István 1955-ben született Újvidéken. 1982-ben diplomázott a Debreceni Orvostudományi Egyetemen. Pszichiáter, író, fotóművész, asztrálmitológiával foglalkozik. A Szlovéniai Magyar Írók Társasága alapító tagja. Öt kötete jelent meg, legutóbb: *Magsejtés* (2004), *A mitikus József Attila* (2007). Lendván él.

Hanácsek Zsuzsanna 1944-ben született Nagybátonyban. 1974-ben a Kecskeméti Tanítóképző Főiskolán szerzett óvónői képesítést. Versei irodalmi folyóiratokban és antológiákban jelentek meg. Hanácsek Erzsébettel és Horváth-Hoitsy Edittel közös kötetük: *Triola* (2001). Bátonyterenyén él.

Horváth Gáborné 1935-ben született Szentesen. 1985-ben doktorált a debreceni KLTE-n. Nyugdíjas főiskolai tanár, filológus, irodalomtörténész, tankönyvíró. Karcolatokat, műbírálatokat, novellákat, magyarságtörténeti tanulmányokat ír. Az *Átkelő* kulturális folyóirat és az *Esztergom és Vidéke* munkatársa. Kötete: *Kereszt-utak* (2008). Esztergomban él.

Horváth Ödön 1938-ban született Budapesten. Költő, műfordító. Az Amszterdami Teológiai Főiskolán szerzett hittantanári diplomát 1981-ben. A Kismarosi Teleház Alapítvány vezetője. Műveit folyóiratokban *(Vigilia, 2000, Kapu)* és a *Dunakanyar költészete* c. antológiákban közölte. Kötetei: *Léggömbről a táj* (2006), *Az örök idő nyomában* (2011), *'56 Rekviem* (2012). Kismaroson él.

Franci Just 1959-ben született Podgradban (Szlovénia). A Ljubljanai Egyetem szlovéntanári és összehasonlító irodalomtudományok szakán diplomázott. Irodalomkritikával, nyelvműveléssel, nyelvesztétikával foglalkozik, pedagógiai tanulmányok szerzője. 1992-től a Franc-Franc Kiadó társtulajdonosa. Legutóbbi kötete: *Pannon irodalmi portrék 2* (2012). Muraszombatban él.

Madár János 1948-ban született Balkányban. Pro Civitatae- és Váci Mihály-díjas író, költő. A Rím Könyvkiadó vezetője, a *Kelet Felől* c. folyóirat főszerkesztője. A Váci Mihály Irodalmi Kör és a Szabolcsi Írótábor vezetője. Hat kötete jelent meg. Legutóbb: *Gyanútlan világ* (2007), *Hullong az idő* (2008), *Gyöngyök lélegzete* (2010). A *Muravidék* szerkesztője. Tokajban és Budapesten él.

Marczinka Csaba 1967-ben született Budapesten. 2003-ban diplomázott az ELTE BTK magyar-történelem szakán. 1994 óta publikál rendszeresen. Több tanulmánya foglalkozik a harmincas évek magyar költészetének irányzataival. Kötetei: *Előszó a halálhoz* (1997), *Ki lopta el az ortho-doxámat?* (2001), *Impériumváltozás fazonigazítással* (2009). Budapesten él.

Mayer Erzsébet 1951 ben született Tapolcán. 1974-ben diplomázott az ELTE Bölcsészettudományi karán.

Egyetemi oktató. Érdeklődési területe a tudomány és a művészetek kapcsolata, a geometriai formák jelentéshordozó szerepe. Legutóbbi kötetei: *József Attila-legendárium (narratívák)* (2005), *A féltékenység zöldszemű szörnye* (2007), *Zeusz, az alfahím* (2010). Budapesten él.

Medvigy Endre 1948-ban született Budapesten. Az ELTE Jogi Karán 1977-ben diplomázott. Irodalomkutató, szerkesztő. Fö kutatási területe a népi írók munkássága. Sinka István életművének legjobb ismerője. 40 könyvet szerkesztett és látott el értelmező elő- vagy utószóval. Legfontosabbak a Sinka István kötetek és Nyírő József életműsorozatának szerkesztései. Budapesten él.

Pécsi Sándor 1960-ban született Budapesten. A Tan Kapuja Buddhista Főiskolán folytatott tanulmányokat. Gépészeti technikumot végzett. Költő, író, népi iparművész, fafaragó. Írásaiban kultúrtörténeti kérdések, művek valamint keleti vallások elemzésével foglalkozik. Kötete: *Tudóspásztor* (2012). Budapesten él.

Pénzes István 1951-ben született Kürtön. 1975-ben diplomázott a Nyitrai Pedagógiai Főiskola magyar–szlovák nyelv és irodalom szakán, 1986-ban ugyanott doktorált. Nyelvész, tanár, író. 8 kötete jelent meg, legutóbb: *Kürt – monográfia* (2000), *Anyanyelvi kavalkád* (2004), *Széttöretett. A magyar fáj-dalom és reménykedés versei* (2006). 2012-ben hunyt el Érsekújvárott.

Péter László 1958-ban született Székelykevén. 1983-ban diplomázott a belgrádi Iparművészeti Egyetem grafikus–festő szakán. 1991-ben Magyarországra költözött. Grafikát, animációs filmet, installációt készít. Esszéi, tanulmányai és versei folyóiratokban jelennek meg. Kötetei: *Vándorfecske hazatalál?* (2008), *TAKT* (2009), *Keresztapám nadrágja* (2011). Herceghalomban él.

Pozsgai Györgyi 1954-ben született Szolnokon. Az ELTE bölcsészettudományi kar magyar–orosz szakán 1978-ban, a BME közoktatási vezető szakán 2000-ben diplomázott. Verseket, tanulmányokat közöl folyó-iratokban. Eddig nyolc kötete jelent meg, legutóbb: *Aphrodité, távolodóban (2011).* Budapesten él.

Ruda Gábor 1953-ban született Budapesten. 1981-ben az ELTE-n középiskolai tanári, 1993-ban a berlini FU-n neveléstudományi diplomát szerzett. Kísérleti- és dokumentumfilmeket, fényképeket készít. Kisebbségkutató, tanulmányok szerzője, többnyelvű tanulmánykötetek, a *Muravidék* és az *Átkelő* folyóirat szerkesztője. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület elnöke. Pilisvörösváron él.

Zágorec-Csuka Judit 1967-ben született Göntérházán. 1991-ben diplomázott az ELTE magyar–könyvtár szakán, 2006-ban ugyanitt doktorált. Költő, műfordító, irodalomtörténész, könyvtáros. Legutóbbi kötetei: *A családom anyanyelve* (2008), *Tragom Zrinskih* (2009), *A muravidéki magyar könyvek világa* (2010), *Sivatagi szélben* (2011). Lendván él.

TARTALOMJEGYZÉK

		oldal
Győrffy Sándor	A por fia	3
Madár János	Aszály dereng, Gyertya lesz a fény	4
	Könyörgünk, Törékeny gyöngyök	5
Medvigy Endre	Sinka István, a balladás fekete bojtár	6
Hanácsek Zsuzsanna	Alkonyati képek, Vihar, Egy kép előtt	
	Hajnali színjáték	9
Péter László	Karcolt előkép	10
Horváth Ödön	Eltűnt a tél, Tavasz fényben, Fényben	
	Szilvavirágzás	12
Pécsi Sándor	Kivirágzó pásztorbot	14
Pozsgai Györgyi	Értékpusztulás, Az örök város	
	Kapaszkodó, Az év fordulóján	21
Marczinka Csaba	Az elveszett balladák nyomában	22
Madár János	Mitológia és pásztorének	26
Mayer Erzsébet	Hagymás irodalmi estek	28
Hagymás István	Talpfák	32
Feledy Balázs	A táj változásai – a művész változásai	34
Franci Just	Szenvedő költészet szenvedő költőtől	
	szenvedő közösségnek	37
Zágorec-Csuka Judit	Visszatérés, Szülőföldem, A zuhanás, Viharverten	40
	Tavasz szerenád, Naponta keresem, Invokáció,	
	Az időjósok távcsövén, A hattyúk repülésével	41
Ruda Gábor	A lázadó	42
Csiba Zsolt	A felemelő Kő-Kör	48
Dánielisz Éva	Erdő, Az öreg kéz, Dal a hűségről	
	Gyász tavasztól télig	51
Horváth Gáborné	Irodalmi nekrológ Pénzes István emlékezetére	52
Pénzes István	Egy vegyes lakosságú – magyarok, szlovákok	
	által lakott – járás kulturális életének látlelete,	
	különös tekintettel az iskolaügyre	56
Gulyás Ilona	Fehér kő, Vörös napkelte, A folyó medrében él	
	Játszik az idő	61
Ruda Gábor	A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület	
	2010 – 2012. évi kiadványai	62
A Muravidék 21 szerzői		68

KÉPJEGYZÉK

		oldal
Péter László	Semmikövek	5
	Tűz őrizői	7
	Újjászületés	8
	Vigyázó madár	9
	Madaras kép	11
	Baranya	13
	Íjtotem	15
	Csónakos	17
	Farkascsapda	19
	Ősállat	20
	Táncoló	23
	Gardonos kép	25
	Lelkes kép	27
	Hadikutya	30
	Sámándob	33
Ghyczy György	Az új templom	35
	Kerítés	36
	A templom	39
	Dúzsi talány 3	43
	Dúzsi talány 1	45
	Dúzsi talány 2	46
	Dúzsi talány 4	47
	Anya és lánya	49
	Mezőségi kapurész	50
	Vonallá tört táj	53
	Őrző 2	55
	Őrző 1	57
	Őrző 3	59
	Táj vonalak	61
	Új ültetvény	69

MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA

A kiadvány megjelenését
a Magyar Művészeti Akadémia
támogatta.

A kiadvány szerzői elérhetőek a szerkesztőség címén

MBKKE MURAVIDÉK BARÁTI KÖR KULTURÁLIS EGYESÜLET

Muravidék
kulturális folyóirat

Főszerkesztő: Győrffy Sándor
Szerkesztők: Madár János, Ruda Gábor, Wernke Bernát

Korrektor: Keszthelyi Imre

A borító Péter László művének
felhasználásával készült

Nyomdai előkészítés: Németh Csongor
Nyomdai kivitelezés: Pannónia Nyomda Kft., Budapest
Példányszám: 500

Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE)
2085 Pilisvörösvár, Szt. János u. 8., e-mail: muravidek@freemail.hu

ISSN 1419-0613